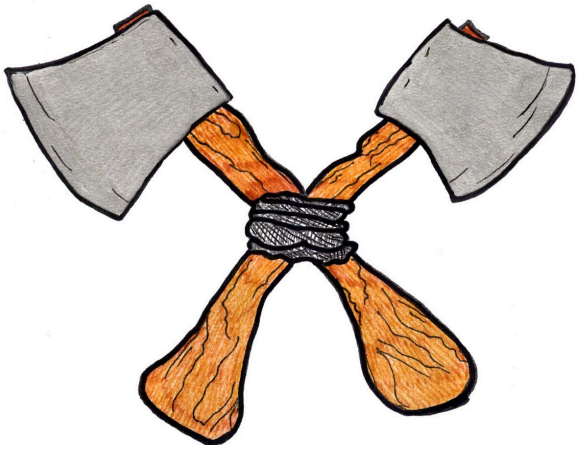
OŠ Stična

2.

prazgodovinski dan

14. 4. 2018

Po sledeh virskih knezov in železarjev

Urednica:

Mojca Hrvatin

Uredniški odbor:

Ingrid Boljka Štaudohar, Branka Lah, Katja Tomažin

Lektoriranje:

Tanja Hribar

Fotografije so v arhiv OŠ Stična prispevali:

Mojca Hrvatin, Branka Lah,

Kristijan Rešetič

in učenke

Ajša Hodžić, Nika Haler Metelko,

Sara Jontes ter Naja Mrvar

Odgovorna oseba:

Marjan Potokar, ravnatelj OŠ Stična

Ajda Strah in Ela Nora Primic, 4. K

KAZALO

Uvodnik

Virjani se pripravljajo na svečan dogodek

V Virskem mestu se je spet kadilo iz talilne peči

Snubitev v Virskem mestu

Junaka nekega časa: Virjan vs. Virej

Železno razkošje železnodobnih prednikov

Kovine so imenitne snovi. Po njih so poimenovali prazgodovinska obdobja.

Rožljanje z orožjem

Železne sledi virskega kneštva

O Virskem mestu se piše, bere in govori

Mitja Guštin: Izročilo prazgodovinske Stične

Sašo Porenta: Virsko mesto – vez med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo

Virsko mesto v vitrinah Narodnega muzeja Slovenije

Iz beležnice Andreje Robek Perpar

Priprave na prazgodovinski dan

Drugi prazgodovinski dan je soustvarjalo 125 udeležencev

Literatura

Zahvala

UVODNIK

»*Po sledeh virskih knezov in železarjev*« smo poimenovali že drugi prazgodovinski dan, ki ga je v soboto, 14. aprila 2018, pripravilo 96 učenk in učencev ter 19 učiteljic in učiteljev z matične šole, PŠ Zagradec in PŠ Višnja Gora.

Naključje je hotelo, da smo datum našega srečanja izbrali prav na dan, ko je pred 105 leti vojvodinja Mecklenburška, pripadnica visokega nemškega plemstva in ljubiteljska arheologinja, izkopala slavni oklep iz gomile št. 52. Podarila ga je bratrancu, nemškemu cesarju Wilhelmu II. in dragocen oklep ter druge najdbe so več let krasile vitrine berlinske kraljeve palače. Pa naj bo naše srečanje spomin in opomin na ljudi in dogodke, ki so v dobrem in slabem razkrivali preteklost Virskega mesta.

Železna nit letošnjih dejavnosti je bilo železo, ta sijajna kovina, ki je sloves Virskega mesta ponesla daleč preko meja dolenjske železnodobne skupnosti. V obdobju od 8. do 2. stoletja pr. n. št. je bilo železarstvo na Dolenjskem v polnem razmahu. Z železovo rudo, ki je ležala kar v ornici vsenaokrog, so se znali okoristiti tudi Virjani in prav oni so bili pomemben člen razvejane trgovine z železom na dolge razdalje. Z železom in livarskimi izdelki so kupčevali v sredozemskih, alpskih, panonskih ter balkanskih deželah in jih menjavali za druge žlahtnine tedanjega časa.

Šolarji so se tega dne vživeli v železnodobne livarje, kovače, krojače ter bojevnike in z malce domišljije skozi dramsko igrico osvetlili prve železarske obrti na slovenskih tleh. Tisočletja zarjavelo virsko železo je tega dne ponovno zasijalo, Virsko mesto pa postaja prizorišče naših srečanj tudi v bodoče.

Velik dogodek, ki ga je soustvarjalo sto in več šolarjev ter mentorjev, žal ni pritegnil pozornosti lokalnih skupnosti in medijev. Vabilu pa so se odzvali arheologi in domačini, ki znajo ceniti kulturno dediščino stiške pokrajine. Z očitnim navdušenjem nad programom so podprli naša prizadevanja z željo, da z novimi projekti nadaljujemo tudi z bodočimi generacijami.

Vsem tistim, ki so ta veseli dan zamudili, pa spodaj zapisane besede Saša Porente, ki je organizatorjem prazgodovinskega dne velikodušno ponudil strokovno pomoč:

»Danes je bil res prekrasen dan. Virsko mesto je spet prekipevalo od življenja in energije. Starodavna energija v novi preobleki! Vesel sem, da sem bil lahko del te zgodbe.« (Sašo Porenta, pisno sporočilo)

Koordinatorice drugega prazgodovinskega dne:
Ingrid Boljka Štaudohar, Mojca Hrvatin,
Branka Lah in Katja Tomažin

Branko Vrhovec, Marjan Potokar, Silvo Oven, Jože Strmole, Jože Polak, Mitja Guštin,
Tone Cilenšek, Janez Zupančič, Tatjana Kordiš in Srečko Ilovar
so vneto razpravljali o prazgodovinskem železarstvu.

DAN, KO SO MISLI ODTAVALE V PRETEKLOST

Pred lanskim šolskim letom sem še dvomil, kako nam bo uspelo izvesti prvi prazgodovinski dan, letos tega dvoma ni bilo. Skupina učiteljev, odgovornih organizatorjev, se je na drugi prazgodovinski dan pripravljala praktično celo leto in do podrobnosti pripravila letošnje dogajanje.

Letošnje dogajanje je bilo približano naravi in zanimivo je bilo opazovati, da so bile prav te delavnice učencem najbolj zanimive. Predvsem je izstopala delavnica, kjer se je prikazalo, kako se je iz okolice nabrana ruda spremenila v sekiro. Seveda skozi naporne in nazorno predstavljene postopke. Učenci, ki so sodelovali pri tej delavnici, so z zanimanjem in zavzetostjo opravili prav vsako nalogo, tudi tisto, ko je bilo potrebno s težkimi kladivi udarjati po ohlajajoči se litini in jo oblikovati v preprosto orodje. Izjemna sta bila oba livarja, Jernej in Timotej, ki sta s predanostjo mladim in nam odraslim razlagala posamezne faze nastajanja orodja oziroma orožja.

Tudi vse ostale delavnice zaslužijo pohvalo. Možnost ježe s konji, izdelovanje priročnega orožja v gozdu, zaključna predstava z zgodbo – morebiti se je podobna zgodila nekoč tudi na Viru. Kdo bi vedel? In prav tako vse ostale.

Dogodku je z zanimanjem prisostvoval gospod Jože Strmole, član upravnega odbora Livar d. d., ki je ugotavljal, da je bil postopek pridobivanja železa še pred desetletji podoben tudi pri njih. Poudaril je, da je na ta način približana učencem dejavnost njihovega podjetja, seveda danes na modernejši način.

Lažje delo, a ne nepomembno, so tokrat imeli nekdanji kopači, ki so si ogledovali mlade pri opravilih, in gospa Tatjana Kordiš. S komentarji in znanjem so popestrili celoten dan. Zahvala njim in domačim s kmetije Vrhovec, ki so nas tudi tokrat lepo sprejeli, in pa domačinu, arheologu, Sašu Porenti, nekdanjemu učencu OŠ Stična, ki je sodeloval z učiteljicami pri nastajanju dogodka od začetka leta.

Za obisk se zahvaljujem gostom, gospodu Mitji Guštinu in gospe Luciji Grahek, doktorjema arheoloških znanosti, in arheologinjam Rebeki Oven, Urški Pajnič in Tamari Hrovat iz Zavoda Insitu.

Ponovno se je izkazalo, da če želimo nekaj odlično izpeljati, moramo sodelovati. In prav slednje je bilo na zelo visokem nivoju. Skupini učiteljic – Ingrid Boljka Štaudohar, Mojci Hrvatin in Branki Lah – se je letos pridružila še Katja Tomažin. V sodelovanju z drugimi učiteljicami in učitelji so vsak po svoje prispevali, da je vse delovalo kot celota. Predvsem pa so vsem zbranim predstavili, kakšno je bilo življenje na tem mestu pred 2500 leti in več.

Lahko ugibamo in hkrati razmišljamo o priložnostih, ki jih podobno organizirani dnevi ponujajo tako mladim kot tudi odraslim. Sam pa se že veselim naslednjega našega druženja.

Marjan Potokar,

ravnatelj OŠ Stična

VIRJANI SE PRIPRAVLJAJO NA SVEČAN DOGODEK

»… Ko luna dvanajstič po nebu se obrne, se virska kneginja, Virna, zopet k vam povrne,«
so bile zadnje besede lanskoletne junakinje prvega prazgodovinskega dne.

In res, še pred novim listjem v krošnjah je tisto aprilsko soboto na prizorišče pred športno dvorano pri matični šoli prišla kneginja Virna, tokrat v spremstvu kneza Vireja.

Imenitna dama v zlatem okrasju in vrli vojščak sta nas popeljala v novo prazgodovinsko povest.

Knežji par se je odločil poiskati uglednega ženina za prelestno hčerko Viro.

Ker so bili med snubci tudi pretkani in pohlepni bojevniki,
je knez Virej zaprosil šolarje in šolnike,
da ubranijo čast Virskega mesta.

Učitelj
Andraž Čeligoj
je nastopil
v vlogi kneza Vireja,
učiteljica
Mateja Jere Grmek
v vlogi kneginje Virne in
Maša Žnidaršič, 8. bZ,
v vlogi neveste Vire.

Naj zakurimo livarske peči,
je velel knez,
naostrimo sulične osti,
napnemo tetive na lokih,
nasadimo sekire,
zloščimo čelade,
učvrstimo ščite in oklepe,
sešijemo slovesna oblačila, dokumentiramo
prihod snubcev
in uprizorimo snubitev,
kot se za Virsko mesto spodobi.

Ob informativni tabli na hišici v lasti Narodnega muzeja Slovenije je skoraj 120 učencev in učiteljev prisluhnilo arheologu Sašu Porenti, ki je predstavil veličino Virskega mesta.

Zgodba se je razpletala na Turistični kmetiji Grofija, kjer je nekoč stalo Virsko mesto.
In kdo ve, morda se je pred poldrugim tisočletjem prav tu odvijala podobna snubitev,
kot jo je te sobote poustvarila stiška mladina.

Odprla so se vrata
v desetih
rokodelskih
delavnicah
in mojstri vseh
branž so brž
poprijeli za orodja.
V delavnicah –
v vsaki na svoj
način – so
spoznavali
železarstvo ter
z njim povezane
obrti.

Vsak rokodelec
je s svojim
izdelkom prispeval
k utrditvi časti
in moči
železnodobne
dolenjske
prestolnice.

ŽELEZARJI

V Virskem mestu se je
zopet kadilo iz livarskih
peči.

Železarji so pripravili v
domači okolici nabrano
železovo rudo
ter oglje
in čakali na trenutek, ko
je
iz peči priteklo železo.

Martin Bradač,
Peter Furlan,
Jože Hočevar,
Aleksander Legat,
Mike Longar,
Jernej Miklič,
David Poljanec,
Mark Zore,
Lenart Žgajnar,
vsi 7. Z,
Erik Kastelec in
Emil Ramić, oba 8. b,
ter gosta,
Timotej Kruška in
Jernej Cortese

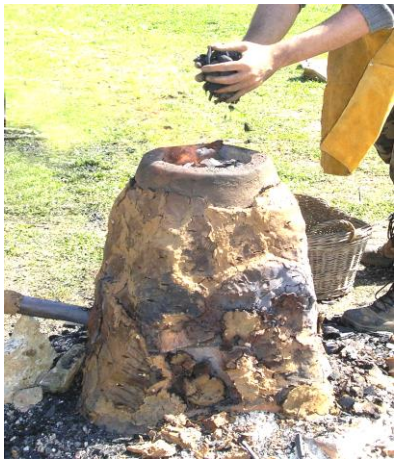
Skozi zgornjo
odprtino peči
so izmenično vsipavali
železovo rudo
in oglje.

S kovaškim mehom
so v peč
dovajali zrak.

Razvila se je tako
visoka temperatura, da
se je na dnu peči
trdna ruda
spremenila v gosto
tekoče železo.

Gorazd Jerman,
Mark Zore,
Aleksander Legat, Jernej
Miklič,
Peter Furlan,
Martin Bradač,
Jože Hočevar
in
Jan Koren

Knez in kneginja sta ves čas
spremljala delo virskih rokodelcev.

Timotej Kruška, Mateja Jere Grmek
in Andraž Čeligoj

Kovači so
iz železa,
ki je pricurljalo
iz peči,
skovali sekiro.

Mark Zore,
Aleksander Legat,
Jože Hočevar,
Gorazd Jerman,
Lenart Žgajnar
in
Martin Bradač

Jože Kastelic,
Martin Bradač,
Gorazd Jerman,
Tomaž Tekavec,
Tinkara Zajc,
Tina Omahen,
Erik Kastelec
in
Lenart Žgajnar

KONJENIKI

Konjenico je zastopalo deset deklet,
ki so morala skozi zahtevne preizkušnje
na terenu priti do konja
in ga pripeljati knezu Vireju.

V duplu stare bukve so naletele na
zakladno najdbo:
pozlačene okrasne obročke za konjske uzde.

Sumejja Bajrektarević, 5. c,
Lara Gregoršanec, 5. c,
Ela Janežič, 5. a,
Nika Lukšič, 5. c,
Klara Mejak, 5. b,
Sara Mulh, 5. a,
Lia Hana Porenta, 5. b,
Ana Posavec, 5. b,
Katarina Rogelj, 6. a,
in
Milka Sekulić, 5. c,
z mentorico
Ingrid Boljka Štaudohar

Lia Hana Porenta,
Katarina Rogelj, Ela Janežič
in Nika Lukšič

Dekleta so nazorno prikazala nastajanje gomile s prstjo in kamenčki.

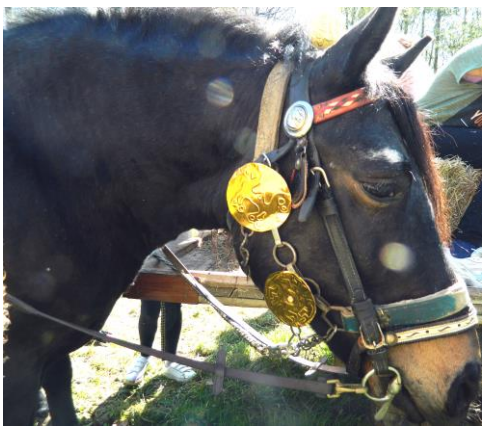
Lia Hana Porenta, Ela Janežič, Ana Posavec, Katarina Rogelj, Nika Lukšič in Klara Mejak z mentorico Ingrid Boljka Štaudohar

Na konjske uzde so obesile falere – okrasne ploščice.

Aisha Lulu Paolini,
Lia Hana Porenta,
Ana Posavec,
Lara Lekše,
Nika Lukšič,
domačinka
Eva Fortuna
in vodnika konja,
gospoda
Milan in Primož Vrhovec

LOKOSTRELCI IN SULIČARJI

V bližnjem gozdu,
v severnem delu nekdanje naselbine,
se je 25 branilcev časti virskega kneštva urilo
v izdelavi lokov,
sulic in kopij.

Nina Bregar, 8. b,
Ela Cilenšek, 8. b,
Matevž Finec, 5. b,
Mark Hren, 6. aZ,
Miha Kastelic, 6. c,
Domen Kepa, 5. b,
Gal Kirn, 5. c,
Nejc Koselj, 6. bZ,
Eva Krnc, 8. b,
Tija Kuhelj Blatnik, 6. c,
Lara Lekše, 7. a,
David Mavec, 6. a,
Žiga Mehle, 6. a,
Arnel Muhić, 7. b,
Blaž Novak Rudić, 5. c,
Jakob Omahen, 5. a,
Pia Pajk, 8. b,
Vid Pajk, 6. c,
Tim Podobnik, 5. b,
Nik Podržaj, 6. bZ,
Lana Prijatelj Borštnar, 6. c,
Jon Rijavec, 6. a,
Milica Sekulić, 8. b,
Mai Šetinc, 5. c, in
Uroš Valič, 6. c,
z mentorjema
Marjanom Kraljem in
Urošem Šparlom

Izdelava loka, sulice in kopja je zahtevna. Izbrati je potrebno ravno prav upogljiv les.

David Mavec
in
Arnel Muhić

Nina Bregar,
Pia Pajk,
Milica Sekulić,
Ela Cilenšek
in
Eva Krnc

Učitelj
Marjan Kralj,
Eva Krnc,
Domen Kepa
in
Mai Šetinc

Tetivo na loku je potrebno napeti tako, da se kar največ energije prenese na puščico,
ki poleti z znatnim pospeškom v smer tarče.

Blaž Novak Rudić

S primerno naostrenimi puščičnimi in suličnimi ostmi najbolj izkušeni lovijo divjad.
Miha Kastelic, Uroš Valič, David Mavec in Jon Rijavec

Učitelj
Uroš Šparl,
Arnel Muhič,
Mai Šetinc,
Vid Pajk,
Milica Sekulić,
Jon Rijavec,
Miha Kastelic
in
Gal Kirn

Četa suličarjev je čakala na sprejem pri knezu.

KOVAČI

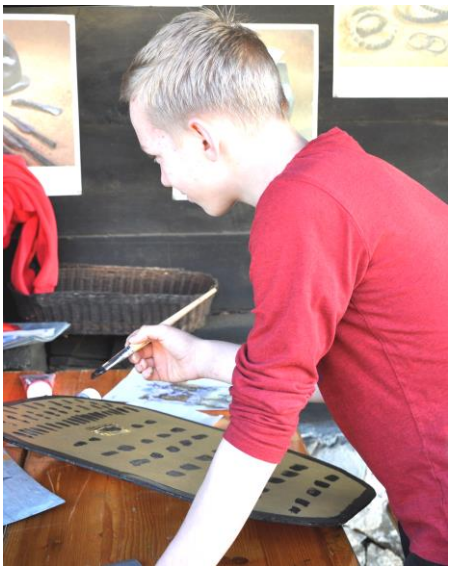

V kovačnici je
13 kovačev izdelovalo
bojno opremo
za kneza in prihajajoče snubce.
Pobarvali in zloščili
so čelade in
na ščite narisali
simbole.

Gorazd Jerman, 5. a,
Jan Koren, 5. b,
Luka Kirn, 5. c,
Matija Adamlje, 6. b,
Aljaž Kavšek, 6. b,
Lenart Kek, 6. b,
Tian Koražija Terglav, 6. V,
Timotej Martini, 6. V, Karolina
Bregar, 7. Z,
Matic Maček, 7. Z,
Ula Zabukovec, 7. Z,
Nejc Zavodnik, 7. Z,
in
Mia Zajec, 7. c

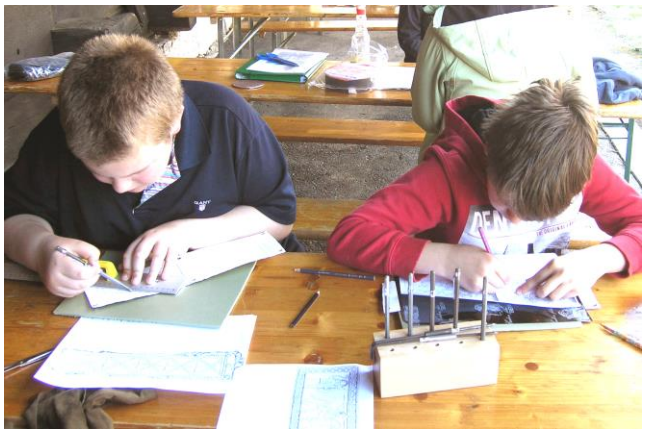

Nejc Zavodnik,
Mojca Zupančič,
Ula Zabukovec in
Karolina Bregar
so krasili ščite.

V situlski tehniki so
izdelovali pasne spone
s prizori junaških dejanj dolenjskih
železnodobnih
bojevnikov
Tian Koražija Terglav,
Timotej Martini,
Matija Adamlje,
Aljaž Kavšek, Jan Koren
in učiteljica
Saša Trontelj.

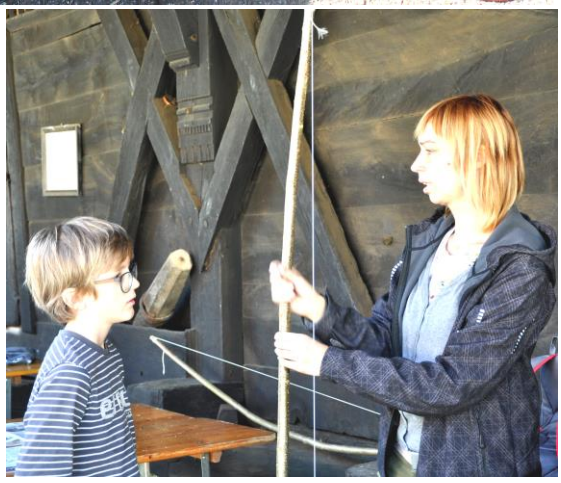
Nasadili so sekire,
nabrusili rezila,
zaščitili puščične osti,
v lesene ročaje
pa izrezljali
okrasne vzorce.

Matija Adamlje,
Timotej Martini, Tian
Koražija Terglav,
Aljaž Kavšek, Lenart
Kek
z mentorico
Katjo Tomažin

KROJAČI

7 krojačic je poskrbelo za oblačila knežje družine, njihovih podanikov, prihajajočih snubcev in spremljevalcev.
S pozlato so okrasile bele tunike, iz kož in usnja pa naredile obuvala.
Učiteljice Jasmina Tekavčič, Katarina Pajk in Barbara Polajžer ter Nika Markovič, 5. c, Živa Batis, 7. b, Julija Genorio, 7. b, Ana Pevec, 7. b, Brina Ravbar, 7. b, in Klavdija Dremelj, 7. c

Kostumografke so knezu Vireju in snubcem pomagale nadeti bojno opravo, tunike, pasne spone in drugo.

Jasmina Tekavčič, Barbara Polajžer, Katja Tomažin in Andraž Čeligoj

Urban Ulcej je nastopil v vlogi snubca Larisa. Tunike za podanike so bile izdelane iz žakljevine.

Učiteljica Katja Tomažin, Gregor Perko, Meta Robin Bašnec, Lea Bernetič Rijavec, Lina Lamovšek, Uršula Černelč, Katarina Rogelj ter konjenika Primož in Milan Vrhovec

MOJSTRI PODOB, NOVIČARJI IN LOVCI NA PRIGODE

Prvi so z risbo,
drugi z besedo in
tretji s fotografijo
in filmom
ujeli vzdušje
na prizorišču ponovno
oživljenega
Virskega mesta.

Lea Bernetič Rijavec, 7. a,
Uršula Černelč, 7. a,
Lana Marinčič, 7. a,
Lina Sekirnik, 7. b, Jerneja
Nograšek, 7. c, Tjaša Zupančič,
8. bZ,
Saša Bašnec, 7. a,
Aisha Lulu Paolini, 7. a, Petra
Simona Zajec, 7. a, Teja
Zaletelj, 7. a,
Pia Zupančič, 7. b,
Ines Glavan, 7. c,
Tina Omahen, 7. c, Natalija
Škrbe, 7. c,
Tomaž Tekavec, 7. c, Tinkara
Zajc, 7. c,
Sara Jontes, 7. a,
Naja Mrvar, 7. a,
Ajša Hodžić, 7. b, in
Nika Haler Metelko, 8. b

Sara Jontes, Ajša Hodžić, Julija Genorio in Jernej Cortese

Že prazgodovinska ljudstva so poznala tetoviranje.
Učiteljica Vesna Kovač je poslikala obraze skitskima prišlekoma
Patriciji Motnikar in Gregorju Perku, ter snubcu iz Halštata, Vitanu Petehu.

MOJSTRI BESED ...

... so do besede prišli šele na koncu druženja.
Uprizorili so dramsko igrico z naslovom »Snubitev v Virskem mestu«.

Džejla Kajtazović, 5. a, Patricija Motnikar, 5. a,
Lina Lamovšek, 5. c,
Meta Robin Bašnec, 5. c,
Vitan Peteh, 7. c,
Urban Ulcej, 7. c,
Žan Hren, 8. bZ,
Gregor Perko, 8. bZ, in
Maša Žnidaršič, 8. bZ,
z mentoricama Natašo Rebec Lukšič in Sabino Miklavčič.

Igralci na prvi in hkrati zadnji vaji pred nastopom

Ko se je
zataknilo,
je bil
»plonk listek«
dobrodošla
pomoč.
Učiteljica Nataša
Rebec Lukšič,
Meta Robin
Bašnec in
Urban Ulcej

In predstava
se je lahko začela.

Viro
so za roko zaprosili
Skit Koloksaj,
Drust iz Halštata,
Etruščan Laris
in Antenor
iz Venetske dežele.

Učitelja
Andraž Čeligoj in
Mateja Jere Grmek,
Maša Žnidaršič,
Gregor Perko,
Vitan Peteh,
Urban Ulcej in
Žan Hren

Pred knežjo družino so se v znak zvestobe postrojili virski lokostrelci, suličarji in konjeniki, pa kovači, krojači in lovci na prigode ter mojstri podob in besed ter nestrpno čakali na Virino odločitev.

Maša Žnidaršič
v vlogi neveste
Vire

Žan Hren
v vlogi bodočega virskega
kneza Antenorja
iz Venetske
dežele

KUHARSKI MOJSTRI

Mateja Mak

Andrej Jelenc in Rado Pižem

Porcije makaronovega mesa in vanilijevega rogljička so se razveselili vsi udeleženci.

ČUVARKA DEDIŠČINE VIRSKEGA MESTA IN ...

... braniteljica
pozabljenih vrednot
naše preteklosti,
gospa Tatjana Kordiš

MOJSTRI RUDOSLEDCI

Primeri železovih rud in polizdelkov na razstavi

ISKALCI POKOPANE PRETEKLOSTI

Označevanje
in dokumentiranje
najdišča,
Sara Jontes
in
arheologinje
Zavoda Insitu

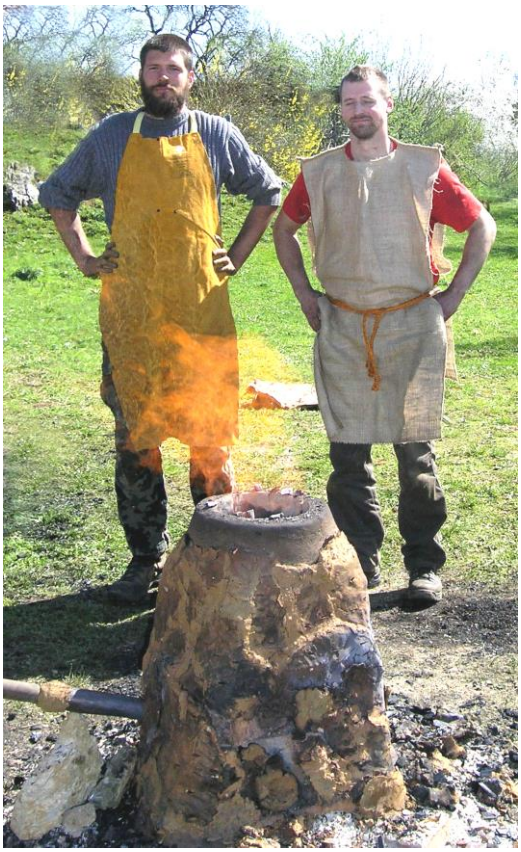
Pripravila: ***Mojca Hrvatin***

V VIRSKEM MESTU SE JE SPET KADILO IZ TALILNE PEČI IN ZASLIŠAL SE JE ZVEN KOVINE

Livarja in kovača samouka, Jernej Cortese (levo) in Timotej Kruška (desno), sta v sredo, 11. aprila 2018, tri dni pred prihodom šolarjev na prizorišče sobotnega dogodka, na dvorišču Turistične kmetije Grofija postavila rekonstruirano prazgodovinsko peč za taljenje železove rude. Udeležencem sobotnih delavnic sta prikazala postopek pridobivanja železa v peči, kakršno so uporabljali tudi virski metalurgi pred poltretjim tisočletjem.

Na kraj dogodka sta pripeljala kup materiala za postavitev livarske peči:

- opeke,
- 30 kg gline,
- 20 kg železove rude (vsebnost železa 33 %),
- 2 kg manganove rude,
- 50 kg oglja,
- 1 m^3 lesa in
- pripomočke ter orodja: sekalce za oglje, kovaške klešče, kladiva, macole, sita, železne prebijače za preboj peči, tnalo, nakovalo, ročni meh in japonski meh, bakrene šobe, elektropihalnik.

V peči sta stalila 22 kg rude, iz nje pa dobila 2,2 kg železa oz. jekla.

Pridobljeno jeklo je bilo visoko ogljično, že na meji z litim železom.

Za gradnjo sta uporabila zidake in šamotno opeko, da sta pospešila postavitev peči. Na mestu, kjer je leseni količek, je odprtina za dovajanje zraka v peč.

Glino za vezivo med opekami
in oblogo peči sta prinesla
iz bližnjih Škrjanč,
južno od Ivančne Gorice.
Glino sta temeljito pregnetla
z rokami in nogami.

Limonit je vrsta železove rude,
ki leži v glini pri Škrjančah.
Iz limonita sta s taljenjem
pridobila železo.

Pred taljenjem je potrebno rudo pražiti, da se izloči kemično vezana voda.
Ruda postane krhka in primerna za drobljenje.
Praženo železovo rudo je potrebno zdrobiti do velikosti riževih zrn.

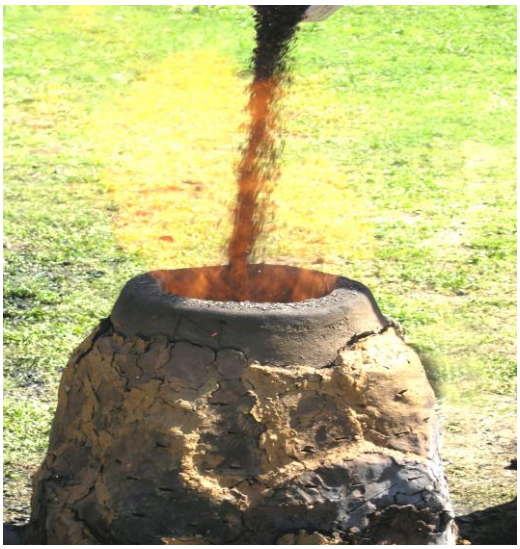

V dobrih dveh urah je bila talilna peč postavljena. V spodnjem delu peči je odprtina za vpihovanje zraka z mehom.

Skozi zgornjo odprtino se izmenično nalagata
zdrobljena,
pražena železova ruda in oglje.

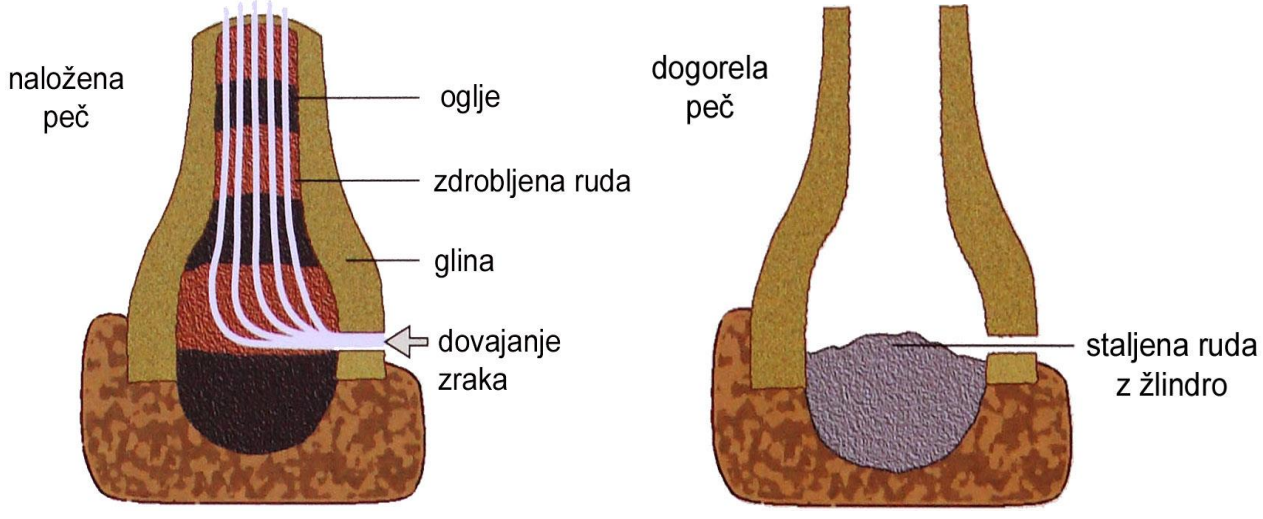
Zrak so v peč dovajali
s kovaškim mehom,
ki ga je iz usnja izdelal Timotej.

Gorazd Jerman, Aleksander Legat,
Jože Hočevar in Jernej Cortese

Oglje in kisik se dovajata zato, da se pri gorenju doseže potrebna temperatura.
V takih pečeh se razvijejo temperature med 1100 in 1300 °C,
kar je sicer pod tališčem železa (1538 °C),
a še vedno nad temperaturo redukcije železove rude (800 °C)
ter nad tališčem žlindre (približno 1150 °C) (Genorio 2018).

Preprosta prazgodovinska talilna peč
(risba na informativni tabli na arheološkem najdišču Cvinger pri Dolenjskih Toplicah)

Na dnu peči se je nabrala talina.

V soboto okoli 12. ure sta se
železarja odločila za preboj peči.
Dimnik sta podrla, …

… na dnu je ležala razžarjena,
gosto tekoča kepa, sestavljena iz
gmote železa,
ki se imenuje »volk«,
ter žlindre.

Za mašenje špranj, nastalih na stenah peči, se lahko
uporablja zmes konjskih iztrebkov, zemlje in trave.

Ostanki porušene talilne peči; vidna je še žareča in delno že ohlajena žlindra.

Visoke temperature
pri taljenju
železove rude niso prizanesle
niti kosom opeke,
iz katerih je bila
zgrajena talilna peč.

Ohlajeno železo.

Volku je potrebno odstraniti žlindro s tolčenjem.
Žlindra je steklasta mešanica rudi primešanih nečistoč.
Med taljenjem se odvaja in na koncu zavrže (Genorio 2018, Perko 2011).

Železu, ki ob tem nastaja, se izboljšujejo lastnosti z izmeničnim razgrevanjem.
Dobljena gmota se že lahko kuje. Nastaja t. i. kovno železo, ki se ga kuje do želene oblike. Kaljenje železa je postopek termične obdelave kovine za povečanje trdote in trdnosti. Železo segrejejo do žarjenja in hitro ohladijo v vodi.

Pripravljena glava sekire – končni izdelek železarske delavnice

Timotej in Jernej sta po dogodku takole strnila vtise in pokomentirala delo naših železarjev.

Učenkam in učencem sta želela prikazati, koliko trdega dela je potrebnega za tako majhno kepo jekla in izdelavo rezila sekire. Jernej je ob tem dodal, da se fantičem kar ni dalo delati. A jih je razumel; sam proces taljenja ni posebej zanimiv. Interesanten je šele rezultat.

Bolj dinamično delo je opravljal Timotej. V njegovi kovaški delavnici so se fantje kar grebli za macole in s tako zavzetostjo pihali zrak skozi meh, da so tretjino kovine že preveč stalili. »Še ena simpatična prigoda je vredna zapisa,« je povedal Timotej, »kovači so namesto po razbeljenem železu tolkli eden po železu, drugi po nakovalu – mimo cilja, in tretji po kleščah, s katerimi so držali kepo železa.«

Oba mojstra sta kovaške vajence pohvalila, saj po opravljenem delu niso pobegnili kot snete sekire. Za seboj so pospravili orodje in vse druge pripomočke.

Timotej nam je zaupal načrte za bližnjo bodočnost. Želi si skovati katano. To je dolg meč z rahlo ukrivljenim rezilom, ki izvira z Japonske. Zanjo potrebuje posebno jeklo, ki ga bo izdelal sam. Tudi jeklo, ki je priteklo iz naše talilne peči, bo vdelano vanjo. Sredica kovaškega volka iz naše peči je bila visoko naogljičena, robni deli pa že na meji k litemu železu. »To je točno to, kar iščem za rezilo svoje katane,« se je rezultata razveselil Timotej, »a do končnega izdelka je še kilometre dolga pot.«

Železarsko delavnico smo zapustili z novimi izkušnjami in bogatimi doživetji. Prepričali smo se:
da potrpežljivost odpre železne duri,
da moramo imeti jeklene živce in z železno metlo pometati tegobe proč,
da je navada železna srajca,
da železna roka in jezik, oster kot meč, nista v duhu sožitja med nami,
da je bolje imeti razbeljeno železo na jeziku kakor laž,
da je znanje železna rezerva za prihodnost,
da so skrivnosti lahko dvorezen meč,
da nas težke življenjske preizkušnje ojeklenijo,
da v zvezde kovati pomeni hvalo dati
in da je vsak svoje sreče kovač.

Pripravila: ***Mojca Hrvatin***

SNUBITEV V VIRSKEM MESTU

Ideja za scenarij dramske igrice »Snubitev v Virskem mestu« je nastala na osnovi odličnega mladinskega dela Žige Gombača »Živa in stiška kneginja«. Avtor je za Narodni muzej Slovenije napisal serijo knjižic o deklici Živi, ki ima nadnaravno sposobnost potovanja v času, zato lahko raziskuje zgodovinske dogodke. Tudi slavno prazgodovinsko Virsko mesto si je prislužilo mesto v tej seriji.

Avtorjevo radovednost je zbudila najdba groba skrivnostne ženske, ki je bila, po razkošnih pridatkih sodeč, kneginja. V knjižici se prepletata domišljijska zgodba o mladenki Viri in njenih snubcih ter poljudna razlaga značilnosti železne dobe na Slovenskem. Delo je prežeto s humorjem in privlačnimi ilustracijami, ki se v najbolj dinamičnih delih spremenijo v pravi strip. Mladi bralci se lahko na nevsiljiv in zabaven način vživijo v prazgodovinski čas in skozi prikupno zgodbico spoznajo življenje v času železne dobe in vlogo takrat vplivnega Virskega mesta.

V scenariju smo želeli ohraniti pomembne prvine Gombačevega dela – like Vire in snubcev, pripadnikov tujih kultur, s katerimi so imeli Virjani trgovske stike. A letošnjo zgodbo smo morali navezati na koncept našega prvega prazgodovinskega dne, zato smo v scenariju naredili nekaj sprememb.

Lansko leto smo »oživili« kneginjo Virno in jo predstavili kot častivredno svečenico, ki se je znašla v svojih krajih v našem času. Potrebovala je pomoč učencev, da ji povrnejo izginule zaklade in nekdanjo slavo. Tokrat smo izpostavili moški lik v podobi kneza Vireja, ki pooseblja železnodobnega elitnega bojevnika, konjenika, lovca, železarja in očeta, ki išče ženina za hčerko Viro.

Pri oblikovanju scenarija smo se v veliki meri naslonili na arheološka dejstva. Arheologi so v gomili št. 48 odkrili dva grobova, ženskega in moškega, z bogatimi in edinstvenimi pridatki, ki kažejo na pripadnika višjega, knežjega sloja tedanje družbe. V zgodbo smo vpletli žensko iz groba št. 27, ki smo jo poimenovali Virna, in moškega iz groba št. 72, ki smo mu nadeli ime Virej. Domneva se, da sta bila sodobnika in potemtakem bi lahko bila mož in žena. V isti gomili, v nekoliko mlajšem grobu št. 42, so ležali enaki pozlačeni okraski kot v ženskem knežjem grobu. Ponuja se možnost, da je bila pokojnica potomka omenjene kneginje. Poimenovali smo jo – po Gombačevi zgodbici – Vira in ji dodelili vlogo hčerke knežjega para.

Dobro raziskana gomila št. 48 nam je dala dovolj gradiva, da smo z malo »arheološke« domišljije sestavili zgodbo o knežji družini, ki je v starejši železni dobi v vsem razkošju živela v Virskem mestu. Vse tri junake naše zgodbe smo poskušali poustvariti čim bolj pristno; v odevalih in opremi, ki so jih rekonstruirali arheologi na osnovi grobnih najdb.

Naša stara znanka, kneginja Virna, in njen mož, knez Virej, vstopita v zgodbo z novico, da možita hčer. Sli prinesejo vest, da prihajajo snubci, nekateri prav zviti in prebrisani, ki želijo Viro odpeljati s silo. Potrebna je obnovitev bojne opreme za zaščito pred vsiljivci, zato zaprosita zbrano mladino, da po svojih močeh pomaga braniti veličino Virskega mesta.

Pri razpletu zgodbe smo se nekoliko oddaljili od Gombačeve pripovedi. Predrzni skitski snubec, ki v originalni izvedbi napade Virsko mesto, se v naši zgodbi premisli, ko vidi, kako močno podporo ima knez. Mladi Viri pa smo izbrali patavijskega snubca, ki se odloči, da se priseli v Virsko mesto.

S tem se naša zgodba ne konča. Nadaljevanje bo dobila v prihodnjem letu, ko se bomo z novimi prizori vživeli v bolj vsakdanje življenje Virjanov.

Pripravili: ***Branka Lah in Mojca Hrvatin***

Izhodišče za scenarij:

Branka Lah

Dramatizacija:

Sabina Miklavčič in Nataša Rebec Lukšič

Nastopajoči:

kneginja Virna: Mateja Jere Grmek

knez Viréj: Andraž Čeligoj

nevesta Vira: Maša Žnidaršič

snubec Drust: Vitan Peteh

snubec Láris: Urban Ulcej

Larisova mama: Meta Robin Bašnec

snubec Antenór: Žan Hren

snubec Koloksáj: Gregor Perko

Koloksajeva sestra: Patricija Motnikar

povezovalke: Lea Bernetič Rijavec, Uršula Černelč,
Lina Lamovšek, Džejla Kajtazović

KNEGINJA VIRNA:
Pozdravljeni,
prijatelji tu zbrani,
ki 12 lun nazaj
ste mi že pomagali. Kneginja
Virna
spet sem med vami.
In možak ob meni,
ki častijo ga Virjani
in se ga bojijo
okoliški krajani,
moj mož je,
knez z imenom Virej. Skrbi so
nad nami,
Virej, hitro jih oznani!

KNEZ VIREJ:
Pozdravljeni,
mladenke in mladen'či! Vem,
da davno
Virsko mesto je vašim srcem
silno zvesto.
Moja modra žena Virna,
svečenica, kneginja tedanja,
me je vzela s
sabo na čarobna
časovna potovanja.
Mestu Virskemu svatovanje se
obeta. Snubcev cela četa
z daljnih krajev hiti, da srce
moje Vire osvoji.
Rekli boste, to bo
veselica! A bojim se,
da to ne bo resnica. Virjani
smo z železovo
rudo obdarjeni, zato se
snubcev trlo bo pri meni.
Kaj kmalu Kelti,
Etruščani in Veneti
bodo tod časti kazali in
za njimi razboriti Skiti svoj
ponos dodali.
Skitski kralj Koloksaj
že vojsko novači in se junači.
Kelt Drust preko Alp hiti, da
Etruščana Larisa in Veneta
Antenorja prehiti.
Da zeta prav'ga se dobi, naj se
pomerijo
med sabo vsi.
Naj bo iz pravega testa
in pred vami kaže,
kaj vse zna.
A snubci pretkani ne bi vrlin
nam pokazali,
nevesto bi radi
na silo odpeljali.

Tu smo se zbrali, da
snubcem moč in orožje
bi pokazali, zato novih vojakov
bomo potrebovali.
A čujte: gomile so prazne,
sulic več ni, puščica krhka
pa v zemlji trohni.
Knezu danes povrnite slavo in
Virskemu mestu nekdanjo
veljavo.
Vojščaki in konjeniki, strelci,
livarji, kovači
in pogajalci:
iz peči naj se železo cedi
in dim vali!
Sekire in meče nabrusimo, osti
naostrimo,
pa loke napnimo
in se zagati izognimo!
Naj vojščake okrasje krasi, ki
izdelali ga boste vi!
Po širnem svetu Virskega
mesta bleščava naj spet odseva
prava.
Mladina tu zbrana, pomôči
predana: kjer mesto je Virsko
stalo nekoč, tam čakam vas in
vašo pomoč.

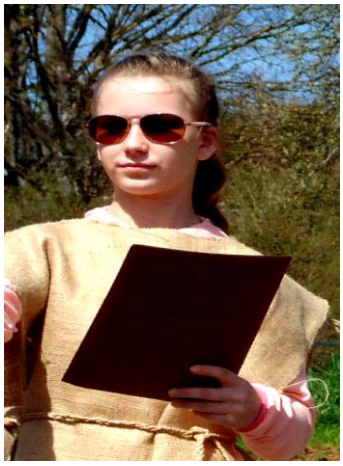

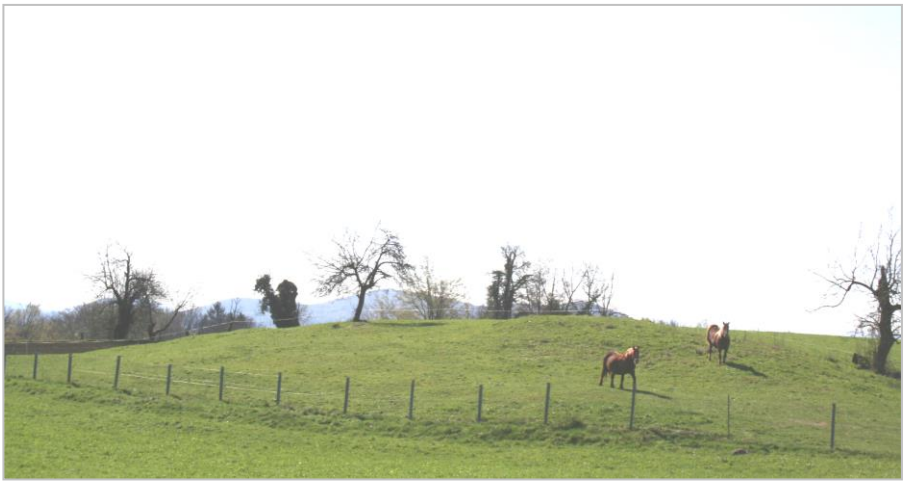

POVEZOVALKA:
Spoštovani zanamci, ki tukaj ste se zbrali,
da bi pomembnemu dogodku prisostvovali.
Naš knez Virej in kneginja Virna sta se odločila,
da bosta hčerko Viro omožila.
O lepoti tega brhkega dekleta vranjih las in sloke postave
so že od nekdaj razmišljale moške glave.
Snubci od daleč so dolgo čakali,
da bi jim sli novice o Virini godnosti za ženitev poslali.

KNEZ VIREJ:
Kot Sonce
po nebu se premika, življenje
meni
in
Virni se izmika.
Še preden bova
med zvezde
na nebu stopila,
Vira
nama bo vnuka
povila.
Snubce
danes bova preučila
in se za taprav'ga odločila.

POVEZOVALKA:
Čujte,
iz daljave
konjske oprave
s snubci
v mesto Virsko hité,
da Virino srce osvojé.
Prvi snubec je
Drust iz Halštata. Mogočen
bojevnik, spreten taktik
in bogat sin
še bogatejšega očeta. Doma v deželi
belega zlata,
ki s soljo trgovati zna.
Orožje krasijo,
bodala vihtijo,
se z vozovi podijo, gostij veselijo
in jantar
z daljnega severa zlahka dobijo.
Zato Drust
pravi je hrust!

SNUBEC DRUST:
Pozdravljena,
knez Virej
in
kneginja Virna!
Knez Drust
sem k vam prišel,
da bom Viro dobil.
V dar vam dam
belo zlato,
v Halštatu zanj dobimo
le vredno blago.
Vira,
prinesel sem
darilo izredno.
Poglej, jantarna ogrlica
zdaj tvoja bo vedno!
Poglej mojo moč!
Z rokami
medveda premagam,
v dvobojih vedno zmagam.

NEVESTA VIRA:
Sijoča ogrlica lepo mi stoji,
a govor je tvoj brez vsake soli.
Bogat si, zares, a v zakonu
bogato srce naj bo zláto.
Če tvoja bom postala,
ti kmalu bom vedeti dala.
Hvala, Drust.

POVEZOVALKA:
Drugi snubec je Laris Etruščanski. Mogočen bojevnik, spreten taktik in bogat sin
še bogatejšega očeta – in matere. Prihaja iz dežele z bogato kulturo, ki pisavo pozna, a je nihče razvozlati
ne zna. Kovino in glino rokodelci dobijo, iz njiju čudovite izdelke naredijo. Orožje, posode, usnje, tekstil,
pa vino in olje njihov so vir.
Bučne zabave, glasba in ples, umetnost in spretnost zavidaš jim res.

LARISOVA MAMA:
Za večno ljubezen
ti sin moj postavil bo vilo sijajno,
saj le Etruščani graditi jo znamo.
V oblekah prelepih boš plesala,
če le Larisova boš postala.

SNUBEC LARIS:
Živjo!

NEVESTA VIRA:
Mamica tvoja
povedati zna,
a tvoja beseda
naj nekaj velja.

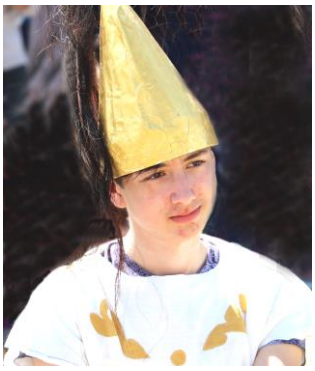

SNUBEC LARIS:
Oprosti,
za mamo
res skrival sem se.
Poslušaj,
kaj znam vse.
Plesal bom s tabo
in se bahal,
da pravo sem damo
v Etrurijo pripeljal.
Mami bo za naju
poskrbela,
da se bova
lepo imela.
A ne, mami?

NEVESTA VIRA:
To je lepo,
a najin dom prizidek
k hiši tvoje mame ne bo!

POVEZOVALKA:
Tretji snubec je
Patavijec Antenor.
Mogočen bojevnik,
spreten taktik
in bogat sin
še bogatejšega očeta.
Prihaja z Venetske dežele,
vam znanega mesta,
ki se mu danes Padova reče.
Bojevanje zanj nima veljave,
iz kovine
pa dela umetnine prave.
Kipci, situle, posodje
in konjska oprema,
to njegova je delovna vnema.

SNUBEC ANTENOR:
Draga Vira!
Ne bom se pretepal,
hvalisal tud'ne,
zvestobo obljubim
in drugih ne snubim.
Podarjam ti kipec zlat
in ti rečem:
imam te rad.

POVEZOVALKA:
Četrti snubec je Skit Koloksaj.
Mogočen bojevnik, spreten taktik in bogat sin še bogatejšega očeta.
Z vzhodnih dežel za gorami je ta bojevnik danes med nami.
Jezdeci divji po stepah hitijo, nomadsko življenje za njih je idila. Pustošijo mesta
konjeniki v zlatu,
z loki so spretni in kruto prevzetni.
S cesarstva na vzhodu nosijo svilo, pisani gvanti so v njihovem stilu.
Še ženske na konju laso vihtijo, pred njimi ljudje hitro zbežijo.

SNUBEC KOLOKSAJ:
Draga Vira!
Vsak dan
svileno oblačilo
ti dam.
S cesarstvom
na vzhodu
trgujem in s skalpiranjem
junaštvo izkazujem.

KOLOKSAJEVA SESTRA:
Na konju boš jezdila
po širni planjavi,
šotor tvoj dom bo tisti ta pravi.
Danes si tu,
jutri že tam, življenje je z bratom
polno prevratov.
Jaz te naučim
vseh bojevniških veščin.

NEVESTA VIRA:
Tako življenje
bo zame trpljenje.

KNEZ VIREJ:
Dragi snubci!
Bogate darove od vas smo dobili,
od mene pa boste sekire prejeli,
ki so jih najboljši
virski livarji naredili.
Preden pravega zeta dobim,
naj z vami, snubci, še malo posedim.

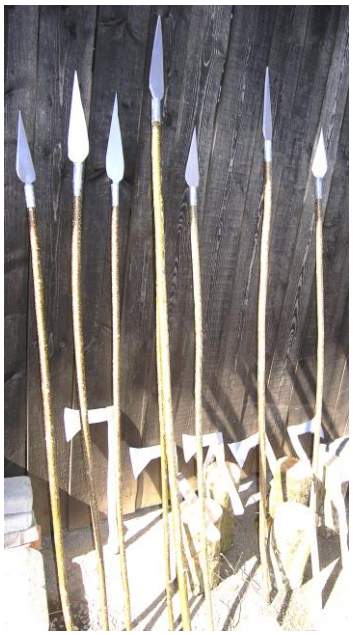
POVEZOVALKA:
Bogastvo snubcev smo spoznali in poglejte, s čim se Virsko mesto hvali.
Železova ruda žari, ko v peči gori. Kovači, livarji, pokažite, kako virsko železo se blešči in kako sekire, ščite, pasove in čelade se naredi.

POVEZOVALKA:
Da snubci, podaniki in spremljevalci niso kot berači, poskrbeli so naši krojači. Mojstri podob, z risalom igrive motive ujete pred nas lahko zdaj razprostrete.

KNEZ VIREJ:
Vest o lepoti naših hčera naj širi se preko virskih meja!
O snubitvi poročajo novičarji naši,
naj Virskega mesta slava širi se prava.
Lovci na prigode pa v novodobne slike gibljive
lovijo prave čarovnije.

POVEZOVALKA:
Konjeniki, lokostrelci in suličarji
ste nam v ponos,
saj nevarnostim ste vedno kos.
Konj bojevnikova je druga moč,
požene ga v galop in že je daleč proč.
Pokop najvišjega bojevnika veli,
da z njim v grobu konj leži,
da na oni svet
bojevnik na konju odjezdi spet.
Prihaja četa konjenikov!

KNEZ VIREJ:
K vam,
stiška mladež,
sem danes prišel
po pomoč,
da mi vrnete slavo, ki
imel sem jo nekoč.
Čvrst moj oklep,
čelada, pa sulica
in sekira,
to oprava je
bojevnikova prava. Ob
meni konj vdano stoji,
čakajoč na trenutek,
da z menoj oddrvi.

POVEZOVALKA:
Vojščaki niso vsi enaki. Prvi dve sulici in sekiro ima,
drugi z dvema sulicama se ponaša,
tretji pa sekiro prenaša.
Prihaja četa suličarjev in lokostrelcev!

POVEZOVALKA:
Skit, če misliš,
da si z lokom spreten samo ti,
naj povem ti,
da smo tudi mi!
Ne le za trofeje svoje,
za oblačila in hrano gremo v boje.
Prihaja četa lokostrelcev!

KNEZ VIREJ:
Snubci!
Videli ste
našo moč.
Draga hči,
odloči
se zdaj ti.

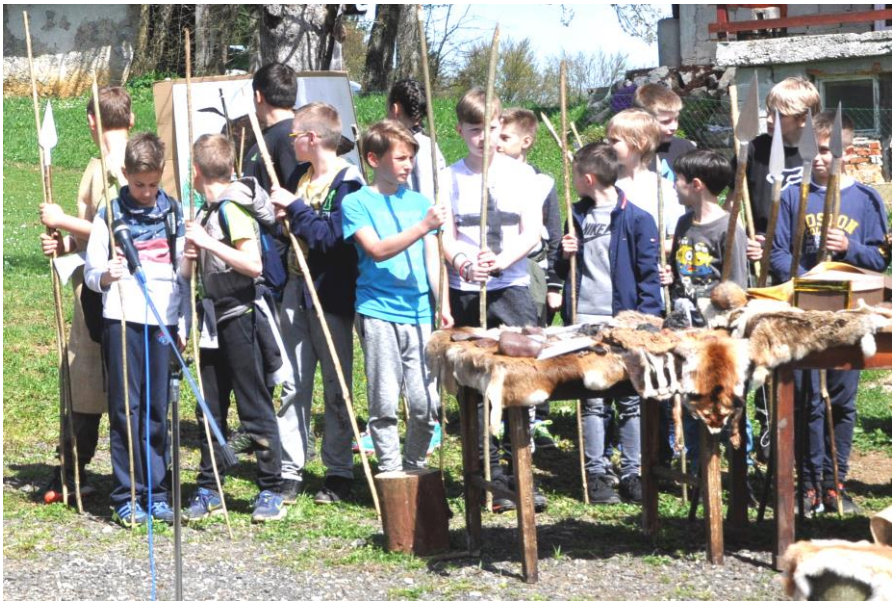
VIRA:
Laris,
mesto me mika,
a kaj, ko tvoja mama svoj nos povsod vtika.
Drust,
mami me tuja dežela,
a biti žena podložna ne bi želela.
Koloksaj,
želim si videti svet,
a v šotoru živet' in skalpe imet' -
to zame ni vabljiva zabava. Fuj!
Antenor,
ostaneš še ti, odločen, pogumen, ženin razumen.

SKIT KOLOKSAJ:
Vaša izbira ni prava manira.
Viro bom vzel in – zlepa al' zgrda – z njo odbrzel.
Še trenutek ali dva, pa boš moja ženska b'la!

KNEZ VIREJ:
Vojaki moji,
v postroj!
Ubranite
Viro
mi takoj!

SKIT KOLOKSAJ:
Z mojo snubitvijo
danes ne bo nič,
v primerjavi z vašo vojsko
sem slabič!
Na svidenje in dober dan,
jaz pa s sestro
takoj grem stran!

SNUBEC ANTENOR:
Spoštovani vsi,
knez Virej,
kneginja Virna
in nevesta
Vira tudi ti!
Mene si izbrala
in ne boš se kesala.
Lépo je vaše mesto
in bogastva vsa,
a moje srce
le zate igra.
Vem, da ljubiš
domačo zemljò
in da brez bližnjih
bi tvoje srce
otožno bilo.
Pri tebi živel bom,
tvoj mož bom postal
in Virskemu mestu
veljavo bom dal.

KNEZ VIREJ:
Antenor, sin moj zlati! Vesel sem, da z Viro odločen si tu ostati. Ko bosta nov dom uredila, se bo moč Virskega mesta okrepila!

KNEZ VIREJ:
Vrli rojaki, dediči virski, šolniki, zorna mladina, pomagači in drugi prihodniki!
Skupaj ste moči združili in slavo mestu Virskemu vrnili.
Naj širi se o mestu dober glas in hvala naj doseže tudi vas.
Nasvidenje, vam kličem, in ob letu obsoréj se srečamo na istem kraju, polni novih idej.

JUNAKA NEKEGA ČASA: VIRJAN vs. VIREJ

VIRJAN,
virski knez iz starodavnih časov,
6. stoletje pr. n. št.

Podoba je plod arheološke interpretacije
(Stopinje v preteklost 2006).

VIREJ,
virski knez iz naših časov,
21. stoletje n. št.

Podoba je plod otroške domišljije
v interpretaciji Andraža Čeligoja.

ŽELEZNO RAZKOŠJE ŽELEZNODOBNIH PREDNIKOV

KOVINE SO IMENITNE SNOVI. PO NJIH SO POIMENOVALI PRAZGODOVINSKA OBDOBJA.

Med iskanjem surovin za izdelavo orodij so ljudje najbrž povsem slučajno naleteli na bakrovo rudo. Ko so iz nje v talilnici pridobili baker, se je začela **bakrena doba** in z njo dolgo obdobje kovin.

Baker je dovolj mehka kovina za obdelovanje z ročnim orodjem in hkrati dovolj trdna za orodje in orožje. Zaradi posebne, sijoče rdečkasto rjave barve so iz njega izdelovali nakit. Bakreno orodje je manj lomljivo kot roženo ali kamnito. A baker je mehak in bakrena sekira se je hitro skrhala. Če so skupaj z bakrom talili še kositer ali svinec, so dobili tršo kovino – zlitino – bron. Relativno kratki bakreni dobi, ki je v naših krajih trajala 700 let, je sledila 1500 let dolga **bronasta doba**.

Bron z nizko vsebnostjo kositra (okrog 4 %) je žilav in raztegljiv. Bronasto orodje, kot so motike, srpi in noži ter situle, pivski pribor, pa orožje, čelade, oklepi, ščiti in bodala se kljub pogostemu kovanju, ki je potrebno poleg brušenja, ni hitro zlomilo. Bron z večjo količino kositra (nad 7 %) pa je krhek in se pri kovanju zlomi, vendar je trši in zato primernejši za udarno orožje, kot so sekire, sulice in meči (Stopinje v preteklost 2006). Pripomočki iz brona so človeku lajšali delo. Lažje je lovil, sekal drevje, kopal in obdeloval zemljo. Bron je bil zelo iskan, ker je bilo težko priti do surovin zanj, bronasti predmeti pa so bili dragoceni zaradi redkosti, estetske vrednosti in uporabnosti. V pozni bronasti dobi je postalo dragoceno železo, v železni dobi pa je postal dragocen zopet bron, predvsem za nakit. Moda železnega nakita je namreč trajala kratek čas, saj se železo po lepoti ne more primerjati s svetlečim bronom.

Na Slovenskem bakrove rude niso predelovali, proizvajali pa so izdelke iz brona (Zakladi tisočletij 1999).

Ko so v zemlji našli še železo, se je začela **železna doba** in glede na delež uporabe te kovine v sodobni industriji, prometu in gradbeništvu bi lahko rekli, da se železna doba še ni končala.

Železna doba je najmlajše obdobje prazgodovine. Deli se na starejšo železno dobo ali halštatsko obdobje, ki je v naših krajih trajalo od 8. do 4. stoletja pr. n. št. S prihodom Keltov se je začela mlajša železna doba ali latensko obdobje in je trajalo od 4. stoletja pr. n. št. do prihoda Rimljanov v 1. stoletju pr. n. št., ko je nastopil stari vek oz. antični čas.

4000 let pr. n. št. so na Bližnjem vzhodu izdelali prve predmete iz čistega železa, ki je v obliki meteoritov padlo iz vesolja na Zemljo. A čistega železa je v naravi malo, medtem ko je železove rude v Zemljini skorji sorazmerno veliko. Najpomembnejše oksidne rude za pridobivanje železa so magnetit, hematit, limonit in siderit.

Pred več kot 3000 leti so Hetiti, ki so živeli na ozemlju današnje Turčije, razvili postopek pridobivanja železa iz rude ter načine oblikovanja izdelkov s segrevanjem in kovanjem železa.

Železo ima nekaj odličnih lastnosti. Je srebrno-bela in relativno mehka kovina, a trdnejša in trpežnejša kot les, kremen, baker ter bron. Lažje ga je tudi kovati (Laharnar 2017). Različne primesi mu znižujejo tališče, kar je prazgodovinskim fužinarjem olajšalo delo. Z dodajanjem ogljika in drugih elementov železovi rudi so dobili tršo in bolj žilavo kovino – jeklo. Železno in jekleno orodje je bilo kvalitetnejše in trajnejše, rezila ostrejša in orožje bolj učinkovito.

Ker so v rudi poleg železa še razne primesi oz. nečistoče, jih je potrebno odstraniti. Potrebna je visoka temperatura, ki je na odprtem ognjišču ni mogoče doseči. Že prazgodovinski železarji so postavili majhne glinene talilne peči, s premerom 1 m in s 70 cm ali nekoliko višjim dimnikom – jaškom (Arheološka podoba Dolenjske 2009).

Na risbah sta rekonstrukciji prazgodovinskih železarskih peči
(levo Perko 2011, desno http://shropshirehistory.com/iron/iron_making_files/image056.jpg).

Postopek pridobivanja železa je bil zahteven in obvladali so ga le redki. Majhen izplen železa iz rude in zapleten postopek taljenja, ki obsega iskanje, drobljenje in praženje rude, izdelavo talilnih peči in mehov za vpihovanje zraka, pripravo lesa in kuhanje oglja ter spretnost taljenja, so železu dvigovali ceno. Surovo železo je bilo v prazgodovini zelo iskano blago in tako visoko cenjeno, kot je danes nafta. Kdor je imel železo in železarsko znanje, je bil bogat.

Ob železarstvu so se začele razvijati druge obrti, na primer lončarstvo, kovaštvo in steklarstvo, do znatnih sprememb je prišlo tudi v načinu bojevanja (Arheološka podoba Dolenjske 2009).

Na Slovenskem so spoznali železo med prvimi v Evropi. Po letu 1000 pr. n. št. so železne izdelke prinašali trgovci in iskalci rud iz sredozemskih dežel. Med domačim prebivalstvom so širili železarska znanja, v 8. stoletju pr. n. št. pa se je na naših tleh začela lokalna proizvodnja železa in s tem novo obdobje – železna doba. Dolenjski, še posebej Virskemu mestu, sta železarstvo in trgovanje z železom prinesla hiter gospodarski napredek in blaginjo. A s tem se je stara plemenska sloga znašla na preizkušnji. Skupnost se je začela razslojevati.

Malokrat se zavemo, da je slovensko prazgodovinsko železarstvo pustilo v dolgi, tritisočletni zgodbi o uspehu močan pečat. Temu so botrovale izvrstne rude v naših krajih, pa tudi izjemno, prastaro tehnološko znanje domačinov (Perko 2011).

Bližina nahajališč železove rude v širši okolici Stične je bila za Virjane pomemben dejavnik izbora lokacije za naselitev. V stiški pokrajini se limonitne konkrecije oz. gomolji pojavljajo v pliokvartarnih glinah in ilovici na površini ali zelo blizu nje, zato za njeno izkoriščanje ni bilo potrebno rudarjenje. Marsikje so nanje naleteli kar v ornici. Limonitne konkrecije so običajno v sredini votle, skorja pa je iz **limonita** in vsebuje precej železa, ponekod tudi 40 % (Dular, Tecco Hvala 2007).

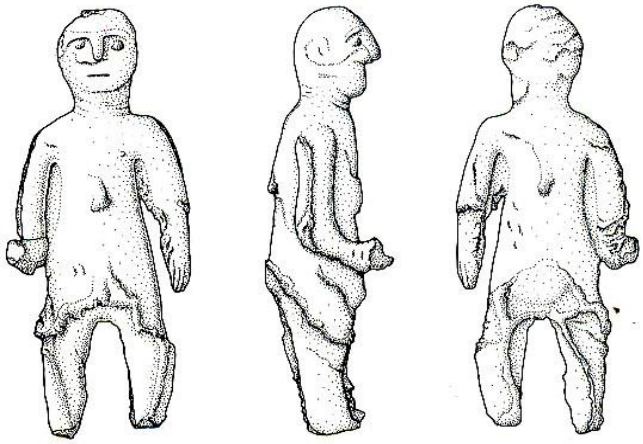

Primeri limonitne rude

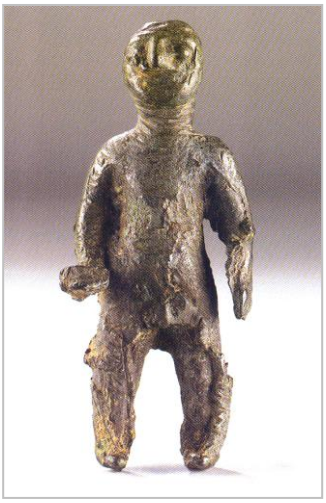
Izkoristek virske rude pri taljenju je bil relativno slab, okoli 40 %. Analize žlindre, najdene v sondah v Virskem mestu, so pokazale, da je v žlindri ostalo še 50–60 %, torej več kot polovica nereduciranega železa (Gabrovec 1984, analize Janez Meterc).

Virsko mesto je bilo že na začetku železne dobe, v 8. stoletju pr. n. št., pomemben člen v trgovanju z železom in kovinskimi izdelki, predvsem z deželami na Apeninskem polotoku. Prav tako so se

Virjani izkazali kot odlični železarji in livarji. Talilne peči so postavljali izven mesta, surovo železo pa prekovali v izdelke v obrtnih delavnicah v bližini peči ali v naseljih. V naselju, v sondi št. 11, so našli ulito moško figurico (Teržan 2008).

Moška figurica iz »livarne« v Virskem mestu (Gabrovec 1994, 2008)

Med izkopaninami virske naselbine so našli ostanke peči, kose odpadne kovaške žlindre, šobe za vpihovanje zraka in polizdelke – ingote. To so bili kosi prekovanega surovega železa, primernih oblik in velikosti za transport na daljše razdalje (Laharnar 2017). Namenjeni so bili prodaji, kupci pa so iz njih sami izdelali želen izdelek. Ostanke prazgodovinske in rimske metalurške dejavnosti so nedavno odkrili v bližini Škrjanč in zahodno od nekdanjega Virskega mesta na območju Kojine (Grahek 2017).

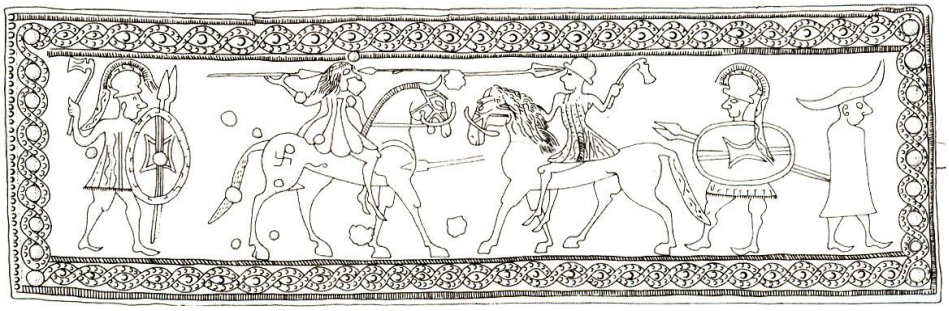

Levo ingot, desno glinaste šobe za vpihovanje zraka v talilno peč
(Laharnar 2017, Zakladi tisočletij 1999)

ROŽLJANJE Z OROŽJEM

V 8. in 7. stoletju pr. n. št. je večina moških pripadala sloju rokodelcev – torevtom, kovačem, metalurgom, tesarjem, rezbarjem, tkalcem, lončarjem. Bojevniki s takrat še skromno oborožitvijo so bili v manjšini. Kasneje se je bojevniški stan krepil in razslojeval. Arheologi ocenjujejo, da je na prehodu iz starejše v mlajšo železno dobo vojaški stan predstavljala že tretjina moške populacije (Stopinje v preteklost 2006).

Po grobnih pridatkih sodeč je bila železnodobna dolenjska družba dokaj militarizirana, četudi o vojaških enotah še ne moremo govoriti. Vojskovanje je potekalo peš, na konjih in z bojnimi dvokolesnimi vozovi. Sodeč po strukturi oborožitve ter upodobitvah na situlah in pasnih sponah je bil na Dolenjskem v starejši železni dobi prisoten boj mož na moža. Orožje je bilo še vedno prestižni in statusni simbol, saj so ga posedovali le izbranci, in kaže na uveljavljanje novih družbenih idealov ter razslojevanje družbe (Laharnar 2017, Tecco Hvala 2012).

V dvoboju konjenikov na pasni sponi iz Vač bojevniki nosijo čelade z dolgimi perjanicami (Laharnar 2017).

Težko je presoditi, kaj je že takrat pripeljalo do vojaško orientirane družbe, verjetno pa gre iskati vzroke v gosti naseljenosti, povečani potrebi po naravnih virih, želji po oblasti, pa tudi v razvoju zahtevnejših oblik orožja (Aston 2001).

Železnodobna gospôda je na oni svet odšla v svetleči bronasti in kovinski bojni ter rokodelski opravi. Skrhane, rjaste in mnogokrat v drobce razlomljene kovinske predmete, zakopane v vlažno zemljo, arheologi izvlečejo na plano, z njimi dopolnijo arheološko zgodbo, nato pa ponovno zasijejo v muzejskih vitrinah po skrbni restavratorski obdelavi.

Poglobljene analize vrst in količin pridanega orožja ter orodja, kot tudi velikost in položaj groba v gomili, razkrivajo mesto moškega na hierarhični lestvici železnodobne družbe. Glede na grobne pridatke so arheologi razdelili dolenjsko moško populacijo v starejši železni dobi na dva sloja:

1. **OBOROŽENI MOŠKI – BOJEVNIKI.** Med njimi so bile razlike v vrsti in količini bojne opreme.
   - **Bojevnikom s popolno bojno opremo** so pridali dve sulici in sekiro, vojaški eliti – rodovnim veljakom oz. knezom pa še čelado, oklep in ščit. Oklepi so redka najdba in glede na to, da so v virski nekropoli našli kar dva oklepa iz starejše železne dobe (na Slovenskem skupaj le sedem), arheologi domnevajo, da je imelo Virsko mesto med takratnimi železnodobnimi postojankami vodilno vlogo.
   - **Bojevnike konjenike** je spremljala konjska oprema in včasih konjski skelet, tisti brez nje pa so bili **bojevniki pešaki** in so imeli nižji status glede na konjenike. Drugi pridatki, na primer bodala, žezla, okrašene nožnice, železne sekire in železne sulične osti ter prestižna konjska oprema kažejo na vojake s posebnim statusom (Laharnar 2017). Deli konjske opreme, ponavadi so to brzde, simbolno podaljšujejo ceremonialno vožnjo duše umrlega na odhodu v onostranstvo (Perko 2011).
   - Nižje položaje v vojaški hierarhiji so zasedali **navadni bojevniki**, katerim so pridali le eno sulico ali pa le sekiro, in pa spremljevalci aristokratov.

   Veljake je v grob spremljal prestižni kovinski in keramični pivski servis: vedríce in situle z grškimi ali italskimi vini, zajemalke, čaše in skodele za zajemanje napitka ter pitje, pa cedila za precejanje usedlin in začimb v pijači. Bronaste situle, okrašene v tehniki tolčenja, so odkrili le v najbogatejših knežjih grobovih (Perko 2011).

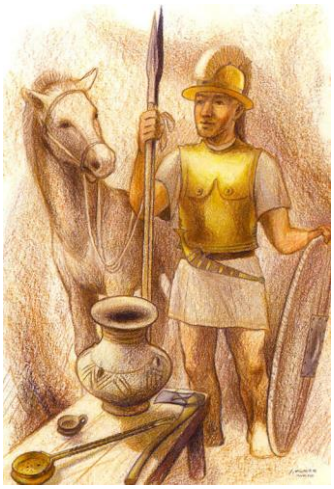

Bojevnik v popolni bojni opravi,
upodobljen na pasni sponi iz Vač, 5. stoletje pr. n. št.
(http://kultura.novomesto.si/si/revija-rast/?id=11909)

Rekonstrukciji bojevnikov v paradni opremi, narisani na osnovi najdb iz grobov virske nekropole, 6. stoletje pr. n. št.

(levo Stopinje v preteklost 2006, desno Arheološka podoba Dolenjske 2009)

2. **NEOBOROŽENI MOŠKI**. Med njimi so bili rokodelci in kmetovalci s pridatki orodja, pasnih spon, pasnega okovja, fibul, igel in posodja s popotnicami na oni svet (Teržan 2008).

BOJNA OPREMA

NAPADALNO OROŽJE

- **SEKIRA** spada med najstarejša orožja v zgodovini bojevanja. Uporabljala se je že pred lokom. Halštatske sekire so imele dolgo in ozko rezilo in s tem veliko prebojno moč. Namenjene so bile bojevanju od blizu. Zgodnje kovinske – bronaste – sekire so bile ploščate in vlite v enodelni kalup. Tanko rezilo je bilo bolj učinkovito kot pri kamnitih sekirah, a ga je bilo potrebno stalno brusiti. V pozni bronasti dobi se je pojavila tulasta (plavutasta) sekira. Nasajena je bila na kolenčasto toporišče, ušesce ob strani pa je bilo namenjeno dodatnemu privezu z jermenom. Zanimivo je dejstvo, da so bronasti zlitini za izdelavo uhatih sekir dodajali različne količine svinca. Bronaste sekire z nižjim deležem svinca so bile kvalitetnejše in so jih uporabljali kot delovno orodje, tiste z več svinca (nad 36 %) pa so služile kot predmonetarno sredstvo (Teržan 2008).

Prva je tulasta sekira (Aston 2001), druga uhata in tretja križna sekira (Laharnar 2017).

Železne oz. bronaste sekire in sulične osti (Zakladi tisočletij 1999)

- **SULICA** je 2 do 3 metre dolga palica z ostro, različno veliko in oblikovano (ponavadi rombasto) bronasto ali železno konico, ki je namenjena vbadanju, suvanju, ne pa metanju. Dolgo obdobje je bila primarno orožje pehotne vojske za boj od blizu.

- **KOPJE** je tanka lesena palica z ostro kovinsko konico, namenjena metanju na lovu in v boju. Kopja so lažja in krajša od sulic.
- **LOKI** so bili leseni in se niso ohranili, na njihovo prisotnost v grobu pa kažejo puščične osti. Sprva so imele osti krilca, v 6. stoletju pr. n. št. pa se je uveljavil trirobi, skitski tip z večjo prebojno močjo. Loki so bili namenjeni bolj lovu kot boju. Kot orožje je lok uporabljala pehota, krajšega pa tudi konjeniki, ki so se izurili za streljanje med ježo.
- **BODALO** je nožu podobno orožje z rezilom na obeh straneh. Je redka najdba; verjetno je bilo bodalo predmet prestižnega in reprezentativnega pomena.

Levo ročaj bodala iz gomile št. 55, desno skitski tip bodala z okrašeno bronasto nožnico, pripeto na pas, ki ga je nosil bojevnik z Vač (Gabrovec 2006, Laharnar 2017).

- **MEČ** je orožje z dolgim, ravnim in na obeh straneh nabrušenim rezilom za sekanje in vbadanje ter za boj od blizu. Poseben je bil ukrivljen meč ali mahaira.

Levo mahaira, kratek ukrivljen meč, desno bronast meč (Zakladi tisočletij 1999)

OBRAMBNA OPREMA

- **ČELADA –** oblika čelad se je skozi čas spreminjala. Prve generacije dolenjskih bojevnikov so nosile **skledaste oz. šmarješke čelade**, po katerih so bili dolenjski vojščaki prepoznavni daleč naokrog. Podloga čelade je bila narejena iz prepleta šibja, čeznjo pa je bila s kazeinu podobnim lepilom nalepljena prevleka iz ovčjega ali kozjega usnja. Na oglavje so pritrdili bronaste plošče, falere in bronaste žebljičke, na vrh pa pogosto glavičast zaključek. V starejši železni dobi so jih izdelovali v delavnicah na Dolenjskem (Laharnar 2017, Zakladi tisočletij 1999).

  V 7. stoletju pr. n. št. se je uveljavil **italski tip** čelad; najprej **klobučaste oz. sestavljene** iz več kosov pločevine (5 delov), nato **dvogrebenaste** s košatimi perjanicami iz konjske žime z okrasnim trakom do sredine bojevnikovega hrbta.

  Ob koncu železne dobe so nosili **negovske čelade**, imenovane po najdišču tovrstnih čelad v Ženjaku pri Negovi v Slovenskih goricah. Prve so bile uvožene, po 5. stoletju pr. n. št. pa so na Dolenjskem izdelovali lokalno različico negovskih čelad po italskih vzorih (Laharnar 2017). Čelade so bile iz bronaste pločevine. Mnoge so bile ob polaganju v grob namerno oz. obredno poškodovane. Namen namernega poškodovanja čelad in orožja je bilo verjetno uničevanje vrednosti in s tem preprečevanje ropanja bojne opreme iz groba. V virskih gomilah so našli tri čelade negovskega tipa (Teržan 2008).

Prva je skledasta čelada, druga sestavljena, tretja dvogrebenasta in četrta negovska čelada (Zakladi tisočletij 1999, Laharnar 2017).

- **OKLEP** so nosili plemenski poglavarji. V virskih gomilah so našli dva oklepa. Izdelovali so jih iz bronaste pločevine, na katero so pripeli usnje. Na površini je bila nakazana prsna oz. hrbtna muskulatura. Polovici oklepov so ob straneh spenjali z usnjenimi paščki. Izdelovali so tudi usnjene oklepe, a se niso ohranili, prisotnost pa kažejo ostanki bronastih zakovic.
- **ŠČITI** so bili leseni, ovalni, izdelani iz povezanih palic in usnja. Na sredini je bila železna, včasih z bronasto obrobo okrašena ščitna grba, ki se je v grobu ohranila (Tecco Hvala 2012). Ščit ni služil le obrambi; bil je tudi napadalno orožje – v boju mož na moža je bojevnik poskušal uničiti nasprotnikovo orožje.
- **KONJSKA OPREMA –** konj je bil jezdna žival in tudi statusni simbol. Sodil je k opremi vojaške elite. Konji niso bili domače rase, ampak uvoženi z vzhoda (trakokimerijske, skitske vrste). Od tam je prišla tudi konjska oprema: brzde, uzde, ostroge in razdelilci za jermenje. Ob smrti poglavarjev so konje obredno žrtvovali in jih polagali v ali ob njihove grobove.

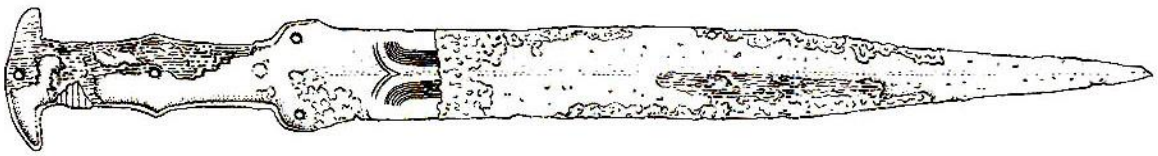
Med **pridatki v bojevniških grobovih** so bili še usnjeni pasovi, ki so strohneli, ohranile pa so se pasne spone, pogosto okrašene z geometrijskimi vzorci in s prizori vojskovanja v situlski tehniki, bronasta vretenca kot del pasu, na pas privezani kamniti brusni kamni, železna šila, žezla (bronasti okrašeni masivni žeblji z okroglimi zakovicami), bronaste posode z vtolčenimi prizori junaških dejanj in uvoženi prestižni bronasti in lončeni vrči (Dular 2014, Arheološka podoba Dolenjske 2009).

ŽELEZNE SLEDI VIRSKEGA KNEŠTVA

V Virskem mestu so v železnem razkošju živeli že najstarejši knezi in kneginje, žezlonosci, žlahtna gospoda ter bojevniki in konjeniki s kovinskimi čeladami in ščiti, ki so za pomiritev sporov ali za izkazovanje moči in časti znali zavihteti železne meče, sekire, kopja in sulice. Kovinski srpi, kose, kopače, lemeži, rala, žage, klešče, šila, pile, dleta, šivanke in drugi pripomočki so lajšali delo prvim generacijam virskih kmetovalcev in obrtnikov, železni nakit – sponke za obleke, zapestnice in nanožnice – pa je, čeprav kratek čas, krasil virske dame. Gospe so namreč kmalu spoznale, da je sijoč bronast nakit vendarle lepši okras od železnega.

Prava arheološka uganka so najdbe prestižnih kovinskih predmetov, ki so jih našli v najstarejših grobovih in datirajo v 8. in 7. stoletje pr. n. št. To je bil čas, ko je Virsko mesto šele dobilo utrdbo, ko se je dolenjska železnodobna skupnost šele ustalila. Očitno je imelo Virsko mesto že takrat intenzivne stike s trgovci, rudosledci in konjeniki iz dežel na Apeninskem polotoku. Prihajali so na Dolenjsko in s seboj prinašali metalurško znanje ter kovinske izdelke, ki so jih menjavali za drugo blago. Nekateri so ostali v Virskem mestu in bili pokopani v gomilah skupaj z domačini.

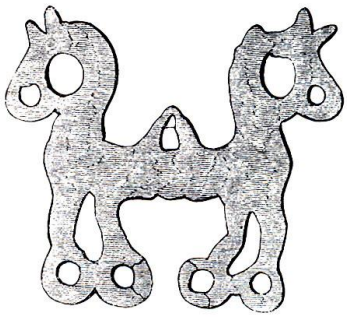
Tako arheologi razlagajo najdbe dragocenih pridatkov, na primer konjeniku v centralnem grobu v gomili št. 48, ki verjetno ni bil domačin, ampak tujec iz etruščanske province Vetulonije. Od tam namreč izvira njegova konjska oprema z jantarnimi kroglicami v sredini okrasnih obročkov za uzde (Teržan 2008). Nekaj takih najdb, ki so bile nedvomno last tujcev, je na spodnjih slikah.

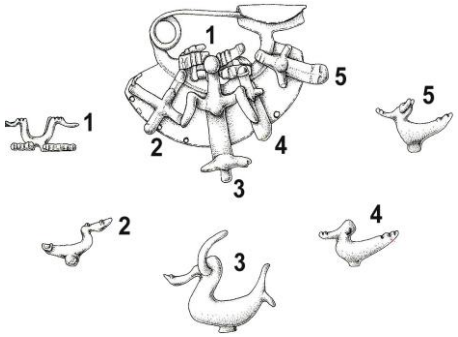
Oblika meča virskega bojevnika iz neznane gomile je podobna mečem, ki so jih našli v maloštevilnih etruščanskih nekropolah iz 8. stoletja pr. n. št. (Teržan 2008).

Edinstvena konjska oprema iz centralnega groba v gomili št. 48 spominja na etruščansko opremo konj (Gabrovec 2006, 2008).

Obesek (ali del konjske brzde) v obliki dvojnega konja, najden v gomili na Veselovi posesti, je bil pogost motiv na falerah v etruščanski Italiji (Gabrovec 1994, Teržan 2008).

Iz južne Italije uvožena polmesečasta fibula s figuricami ptic je bila pridana v grob virske pokojnice (Teržan 2008).

ZANIMIVI PRIDATKI V GROBOVIH VIRSKIH BOJEVNIKOV

GOMILA ŠT. 48

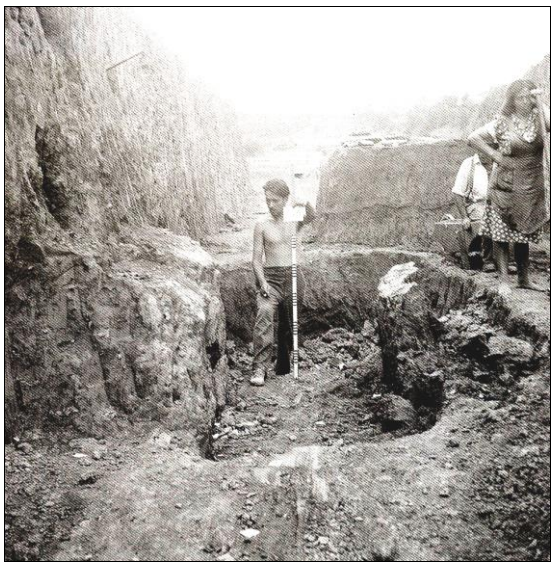
Največja in hkrati najbolje raziskana je gomila št. 48. Nahaja se južno od ceste, ki povezuje Ivančno Gorico s Šentvidom pri Stični na Trontljevi, po domače na Gomilarjevi posesti. V njej so odkrili 181 enot.

Moških grobov z bojno opremo je bilo le osem (št. 12, 33, 34, 49, 72, 99, 104, 141), a so bili mnogi pridatki edinstveni bodisi po obliki, okrasitvi in količini bodisi po izvoru.

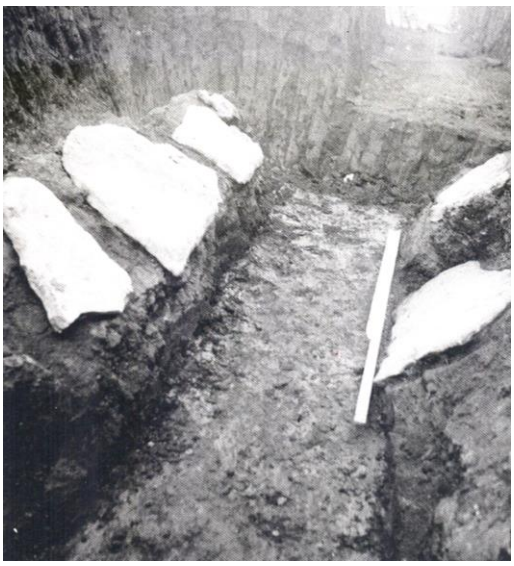
Med bojevniškimi grobovi izstopajo trije: centralni grob št. 19–22, knežji grob št. 72 in grob z negovsko čelado št. 104.

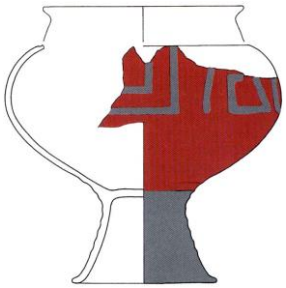
Centralni grob št. 19–20

Bil je najstarejši grob v središču gomile št. 48, pokojnik pa začetnik novega načina pokopa pod gomilo in začetnik uglednega rodu. Lesena grobnica je bila ob straneh obdana s kamnitimi ploščami. Glede na centralne grobove v drugih gomilah je bila zelo velika, dolga 3,7 m, široka 1,2 m in visoka 2,5 m.

Levo izkop centralnega groba iz gomile št. 48, desno kamnita obloga groba (Gabrovec 2006)

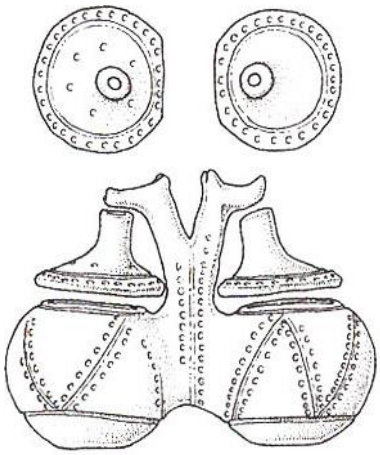
V centralnem grobu so našli ostanke rdeče barvane lončene posode, imenovane ciborij, z meandrastim okrasom. Tovrstna keramika je bila na začetku železne dobe izjema, pa tudi kasneje je bila v dolenjski železnodobni skupnosti med zelo redkimi pridatki (Gabrovec 2006, 2008).

Grob št. 72, moški knežji grob

Poleg ženskega groba z zlatim diademom (št. 27) je ta grob po pridatkih najbogatejši in v gomili enkraten. Tulasta in križna sekira, dve sulici, konjska oprema trakokimerijskega tipa, orodja (pila, šilo, dleto), v dolenjski železnodobni skupini zelo redka igla s povešeno glavico, železno žezlo oz. scepter, košaričasti gumbi, z zlatimi lističi prevlečeni obročki in našivki iz zlate pločevine ter osem keramičnih posod kažejo na pokop elitnega bojevnika – konjenika in cenjenega obrtnika, pripadnika druge generacije. Žrtvovan mu je bil konj, pokopan v grobu št. 71, tik ob njem (Gabrovec 2006, 2008).

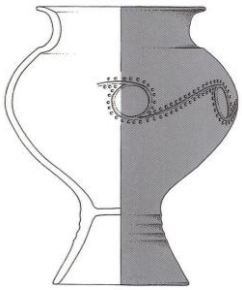
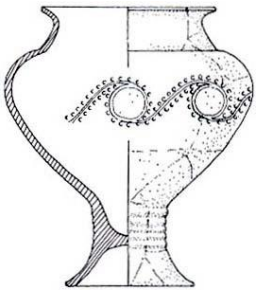

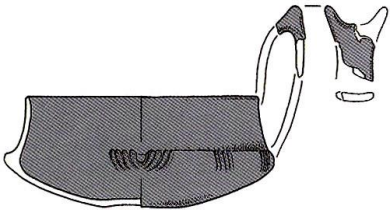
Na levi fotografiji so v izkopu knežjega groba št. 72 vidni ostanki lončene posode. Na srednji fotografiji so ostanki dvojne posodice in latvice,
desno pa risba dvojne posodice s pokrovčkoma (Gabrovec 2006).

Primerjava grobnih pridatkov je arheologom nakazala možne povezave med pokojniki v nekaterih najbogatejših grobovih virske nekropole. **Ker smo na letošnjem prazgodovinskem dnevu uprizorili zgodbo o knežji družini, v kateri so osrednji junaki domnevni knez, kneginja in njuna potomka, tu povzemamo zanimive arheološke hipoteze, nastale na temelju analize najdb v grobovih s prestižnimi pridatki**. **Zgodbo smo, kolikor se je le dalo, naslonili na arheološka odkritja.** Ponuja se možnost, da bi bil veljak iz groba št. 72 lahko:

- naslednik konjenika, pokopanega v centralnem grobu gomile št. 48,
- v ožji zvezi s kneginjo iz groba št. 27; morda sta bila mož in žena ali oče in hči, saj sta oba pokojnika pripadala isti generaciji, v njunih grobovih pa so našli edinstvene pridatke (Teržan 2008),
- povezan z elitnim bojevnikom – konjenikom iz centralnega groba v gomili št. 125. Veljak iz tega groba bi bil lahko potomec knežjega para iz gomile št. 48, torej sin kneginje iz groba št. 27 in kneza iz groba št. 72. O taki povezavi arheologi sklepajo po pridatkih, saj poleg dragocene bojevniške in konjeniške opreme pozornost vzbujajo tri črne keramične posode – ciboriji in skodelica z rogljiči na ročaju. Vzorci na površini vrčev – tangencialno povezani krogi in vodoravni žlebovi na nogi – so popolnoma enaki posodam iz obeh knežjih grobov, kar je razvidno iz spodnje slike.

Ciborij na fotografiji levo je iz »sinovega« groba, na risbi v sredini iz »očetovega«, na risbi desno pa iz »materinega« groba (Gabrovec 2006, 2008).

Skodelici z rogljičem na ročaju: leva je iz domnevno »sinovega« groba, desna iz domnevno »očetovega« groba (Gabrovec 2006, 2008).

V »očetovem« in »sinovem« grobu so našli še enaki sekiri – križno in tulasto.
Dve kačasti fibuli v »sinovem« grobu pa spominjata na fibule, ki so jih našli v »materinem« grobu.

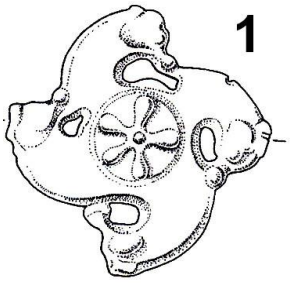
V ozadju je gomila št. 125 na robu vrhpoljskih gomil na Kraljevi, »Žvajdrgčanovi« posesti. V njej je bil grob bojevnika, ki bi bil lahko potomec kneza iz gomile št. 48. Po izkopavanju leta 1913, ki ga je opravil nemški muzeolog Goetze, je bila gomila na zahtevo lastnika izravnana. V sredini je gomila št. 52, desno spredaj gomila št. 50 (Gabrovec 2006).

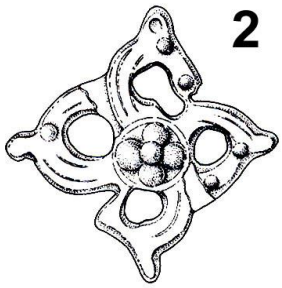
- oče, kneginja iz groba št. 27 pa mama pokojnice iz groba št. 43 v isti gomili; v njem so našli identično apliko iz zlate pločevine v obliki deteljice kot v grobu kneginje. Njej smo dodelili vlogo Vire.

Grob št. 99, svastika s konjički

Konjenik je bil pokopan z dvema sekirama in bogato skitsko konjsko opremo, del katere so bile štiri falere v obliki konjičkov v vrtincu s sredinsko rozeto (risba 1). Izdelane so bile iz svetleče zlitine svinca in kositra. Podobne falere so našli v skitskih gomilah (risba 2) (Teržan 2008).

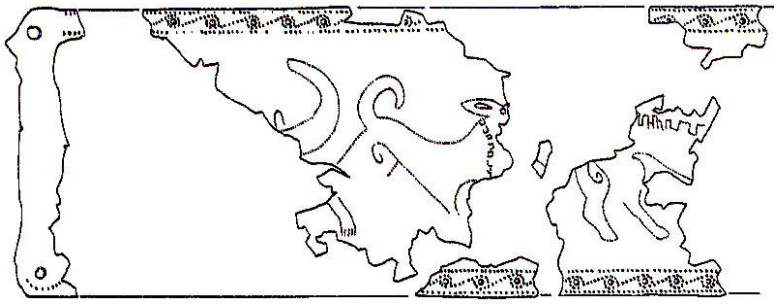

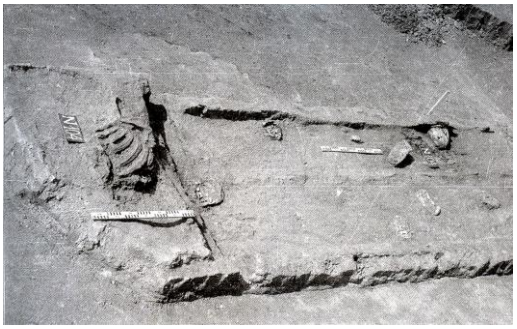
Grob št. 104, negovska čelada

Pokojnik je bil ugleden bojevnik četrte generacije pokopanih v gomili št. 48 iz obdobja 5. stoletja pr. n. št. Njegov visok položaj v vojaški hierarhiji kažeta žrtvovan konj, položen k nogam izven krste, in dragocena negovska čelada. Izdelana je bila iz enega kosa bronaste pločevine z grebenom na temenu. Je najstarejša najdba tovrstne čelade na območju jugovzhodnih Alp in je bila uvožena iz etruščanske Vetulonije (Teržan 2008).

Med grobnimi pridatki so bile še keramične posode, železna tulasta sekira in pasna garnitura. Na pasni sponi sta bila upodobljena pes in merjasec, ob robu pa okras v obliki tekoče spirale, izdelan z vtolčenimi pikami.

Pasna spona bojevnika iz groba z negovsko čelado (Gabrovec 2006)

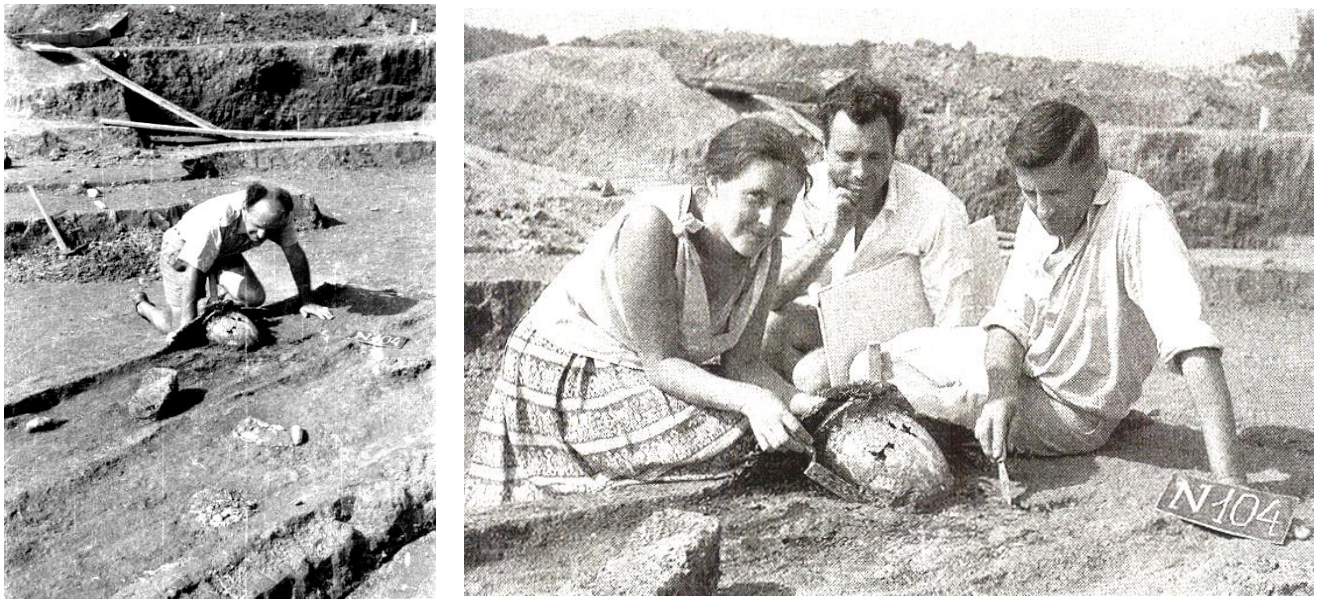
Izkop groba št. 104 z vidnim konjskim skeletom (Gabrovec 2006)

Negovska čelada v izkopu groba št. 104 v gomili št. 48 (Gabrovec 2006)

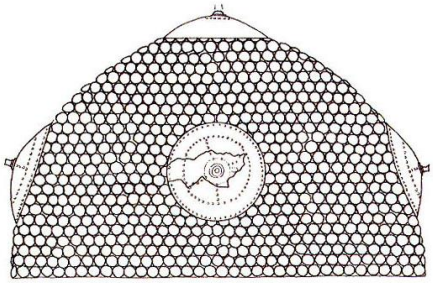
Bronasta negovska čelada etruščanskega tipa iz groba št. 104 v gomili št. 48 (Laharnar 2017)

Najdba negovske čelade iz groba št. 104 v gomili št. 48; na levi fotografiji je dr. S. Gabrovec, na desni V. Stare, N. Ribič, J. Gojkovič (Laharnar 2017, http://castni.nakamniskem.si/gabrovec/fotogalerija.php).

GOMILE ŠT. 6–15 (Japove gomile)

K Japovim gomilam sodi gruča gomil s številkami od 6 do 15 ob poti, ki je iz jugozahodnih vrat Virskega mesta vodila na jug. V eni od gomil so našli ostanke skledaste čelade s štirimi falerami. Skledaste čelade so izdelovali na poseben način. Iz leskovih šib in srobota so spletli skledi podobno oglavje in čezenj s kazeinu podobnim lepilom nalepili prevleko iz ovčjega ali kozjega usnja. Na oglavje so pritrdili bronaste plošče, v polja med njimi pa zabili bronaste žebljičke (Zakladi tisočletij 1999).

Levo je risba skledaste čelade iz Japovih gomil, na fotografiji v sredini pa skledasta čelada iz Gradenj pri Šmarjeti iz prve polovice 7. stoletja pr. n. št. Desno je fotografija najdbe bronastih žebljičkov s čelade iz Japovih gomil (Zakladi tisočletij 1999, Murgelj 2008).

GOMILA ŠT. 40, 41 ali 43

V grobu iz prve polovice 7. stoletja pr. n. št. je bil pokopan pomemben bojevnik, ki je imel politične in trgovske stike s severno Italijo, Halštatom in postojankami na današnjem avstrijskem Štajerskem ter Panonijo. Obilica orožja kaže na veljakovo bojno moč, dragoceni predmeti iz etruščanskih in grških delavnic pa pričajo o zgodnjih stikih Virjanov z daljnimi deželami (Stopinje v preteklost 2006, Teržan 2008). Pridatke v grobu tega virskega prvaka iz gomile št. 40, 41 ali 43 hrani Narodni muzej Slovenije.

Arhiv Narodnega muzeja Slovenije

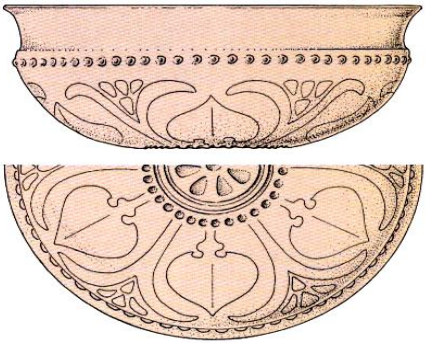
1	dvodelni bronast oklep
2	stožčast zaključek čelade
3	bronasti pasni sponi
4	bronaste okrasne plošče
5	bronasta prsna okrasna plošča
6	posodica z rastlinskim okrasom
7	dvokrilne puščične konice
8	bronast meč
9	bronasti okrasni gumbki
10, 11	posoda s pokrovom iz žgane gline

Prestižna izvedba bronastega oklepa kaže, da je bil lastnik nosilec izvršne, verske, sodne ter zakonodajne oblasti in hkrati priča o takratni pomembnosti Virskega mesta. Z dolenjskih najdišč so znani le trije tovrstni oklepi; dva iz Virskega mesta – drugi je razstavljen v Berlinu – eden pa iz Novega mesta.

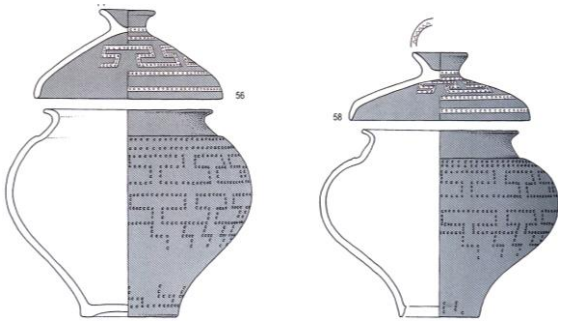
Meč je imel nenavadno kratko rezilo. Podobne so uporabljali v Etruriji in Laciju. Meč je bil predelan: na star ročaj so namestili novo, krajše rezilo, ki je bilo slabše pričvrščeno in ne več uporabno za sekanje, temveč za vbadanje (kot rapir). Tak meč je bil verjetno statusni simbol (Laharnar 2017).

Bojevnik je nosil konično čelado, od katere je ohranjen stožčast zaključek. Za ta del Evrope je nenavadna. Po obliki spominja na asirske čelade, posamezni primerki pa so znani iz italskih dežel, od koder je bila uvožena (Laharnar 2017).

Veljak je bil tudi lokostrelec in konjenik. Med grobnimi pridatki so bili deli konjske paradne opreme: žvale s srčastimi zaključki, gumbi, razdelilniki za jermenje in bronaste okrogle ploščice. Te so krasile konja, ki so ga pokopali skupaj z gospodarjem (Laharnar 2017). Enak tip konjske opreme je bil v knežjem grobu št. 72 v gomili št. 48.

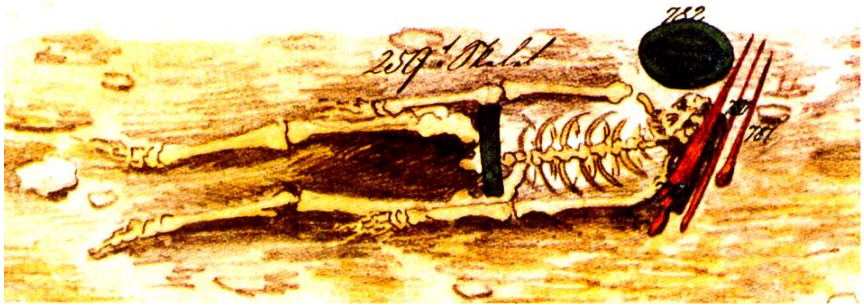

Bronasta skodelica, imenovana phiale, z rastlinskim okrasom je bila uvožena iz vzhodnega Sredozemlja, morda iz Rodosa (Laharnar 2017, Zakladi tisočletij 2006).

Glinene posode s pokrovi so bile na zunanji strani črno grafitirane; izdelali so jih domači lončarji (Laharnar 2017).

Zanimivo je, da so enako bojno opremo, kot jo je imel bojevnik iz gomile št. 40, 41 ali 43, našli v nekem grobu v avstrijskem Halštatu. Morda je bil pokojnik član trgovske odprave, ki je prišla v Halštat po sol in je tam preminil (Stopinje v preteklost 2006, Zakladi tisočletij 1999).

Risba groba vojščaka v »dolenjski« bojni opremi v Halštatu (Zakladi tisočletij 1999)

GOMILA ŠT. 52 (Trontljeva gomila)

Centralni grob št. 19 in 19 a

Pokojnik, prav tako elitni bojevnik, je bil lastnik skledaste čelade, železnih suličastih osti, meča ali noža, igel in lončenih posod. Poleg groba je bil ženski grob z ostankom zlatega diadema, podobnega okrasju iz ženskega knežjega groba v gomili št. 48. Domnevno gre za ugleden par virske elite prve generacije (Teržan 2008).

Grob št. 30 z znamenitim oklepom

Oklep je nosil elitni virski bojevnik. Zanimiva je usoda tega oklepa. Vojvodinja Mecklenburška, ljubiteljska izkopavalka virskih gomil v prvih dveh desetletjih 20. stoletja, je oklep in druge dragocenosti leta 1913 podarila bratrancu, nemškemu cesarju Wilhelmu II., ki je bil strasten zbiralec starin. Znano je, da jih od vojvodinje ni kupoval. Podarila mu jih je, on pa je financiral njena izkopavanja na Kranjskem (Gabrovec 2008).

Vojvodinja Mecklenburška pri izkopu oklepa iz gomile št. 52 (Born 2008)

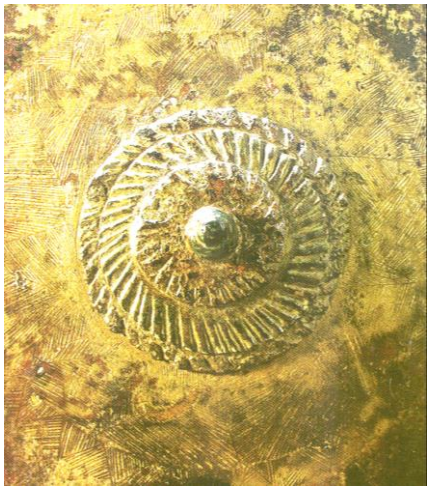
Oklep je bil do leta 1918 v kraljevi palači, nato so ga prenesli v berlinski muzej. Po 2. svetovni vojni so eksponati berlinskega muzeja postali vojni plen. Odpeljali so jih v Leningrad in dolgo so veljali za izgubljene, skrite ali založene. Leta 1977 so jih iz Leningrada prepeljali v Leipzig, kjer so ostali uskladiščeni v škatlah. Po združitvi Nemčije leta 1990 so jih prepeljali nazaj v berlinski muzej. Oklep so ponovno restavrirali leta 1993 (Born 2008).

2,6 kg težak oklep je bil izdelan iz kositrovega brona po merah naročnika. Kvaliteta je daleč presegala druge oklepe iz tega obdobja. Doslej nikjer niso našli podobnega. Hrbtna in prsna polovica sta imeli nakazano mišičevje.

Levo je oklep iz groba št. 30 v gomili št. 52 pred restavriranjem leta 1993, desno pa po njem (Born 2008).

Oklep je edinstven zaradi precizno graviranega naprsnega okrasa, ki je zahteval precejšen vložek torevta. Okras je v obliki zvezd, na katerih je prsna bradavica sestavljena iz treh ploščic. Spodnja je iz železa z zarezami na robovih, sledi manjša, bronasta ploščica, prav tako okrašena z vrezi, na njej pa najmanjša, spet iz železa.

Detajl levega prsnega okrasa
(Gabrovec 2006, 2008)

Na oklepu ni bilo znakov obrabe zaradi nošenja. Lastnik ga morda nikoli ni uporabil v spopadih, temveč mu je služil le kot vladarsko oklepno oblačilo v reprezentativne namene. Oklep in kultni kernos napeljujeta na misel, da je imetnik združeval vojaško in svečeniško oblast in kot tak utrjeval moč svojega rodu (Born 2008, Tecco Hvala 2012, Teržan 2008).

Čelade, ki jih je vojvodinja Mecklenburška poleg oklepa, ražnjev, bodal, vaz in kultne posode – kernosa – s štirimi čašicami na vratu (risba na desni), podarila cesarju Wilhelmu II. Čelade hranijo v berlinskem muzeju (Gabrovec 2006, 2008).

GOMILA ŠT. 55

Grob št. 18 z ražnji

Na grob imenitnega virskega konjenika kažejo poleg konjske opreme tri železne palice z obročkasto zanko, t. i. ražnji ali nabodala. Arheologi jim pripisujejo dvojno vlogo: kot jedilni pribor za peko mesa in kot predmonetarno plačilno sredstvo v obliki kovinskih palic; torej orodni denar. V starejši železni dobi so bile v obtoku v večjem delu Srednje Evrope, našli pa so jih le v grobovih vojaške elite. Z ražnji niso poslovali v drobni trgovini, temveč v trgovanju s surovinami – soljo, kovinami in žitom, ki se je odvijalo med oddaljenimi gospodarskimi središči. Najdba ražnjev kaže, da je bilo tudi Virsko mesto pomemben srednjeevropski gospodarski partner, ki se je na trgu uveljavil z železovo rudo (Teržan 2008).

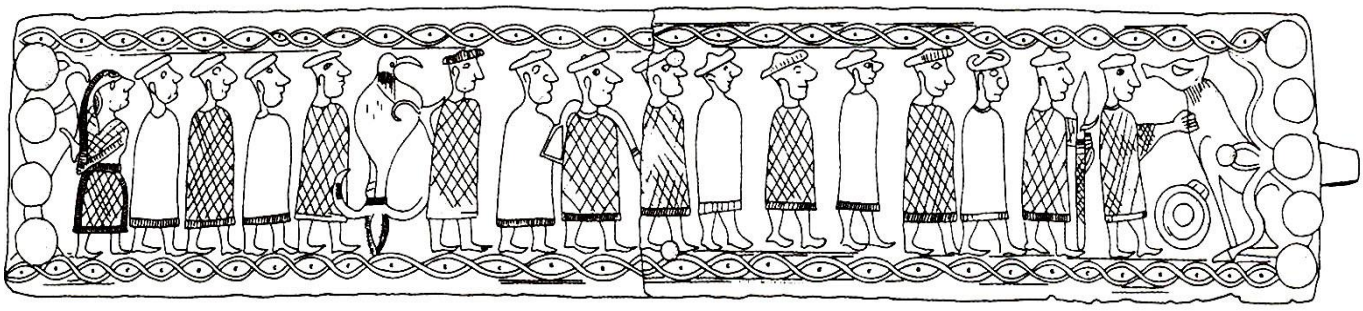

Ražnji kot predmonetarno plačilno sredstvo
(Gabrovec 2008)

Grob št. 30 s pasno spono

Grob slovi po 26 cm dolgi in 5 cm široki bronasti pasni sponi s frizem v situlski tehniki. Hrani jo berlinski muzej. Prikazuje sprevod šestnajstih moških in ene ženske ob ustoličenju poglavarja in ob njegovem pogrebu, na katerem je žrtvovanje ženske del pogrebnega rituala. Moški liki nosijo čepice in kariraste plašče oz. tunike brez vzorca. Štirje moški v karirastih oblačilih imajo posebno vlogo. Prvi v sprevodu na desni je v stiku z volkom ali psom, ki je od človeškega sprevoda ločen s simbolom kroga (sonca). Drugi ima sulico. Deveti in enajsti

nosita sekiro. Tretji moški v vrsti ima čepico v obliki bikovih rogov. V prizoru so še drugi živalski simboli: na robu desno kozorogovi rogovi, med enajstim in dvanajstim likom je volovska glava, na kateri sedi ujeda z ukrivljenim kljunom. Enaka ptica zaključuje sprevod. Tik pred njo je ženska, ki je v spremstvu štirih moških med dvema ujedama (Gabrovec 2006).

GOMILA ŠT. 76

Grob z okrašenim situlskim pokrovom

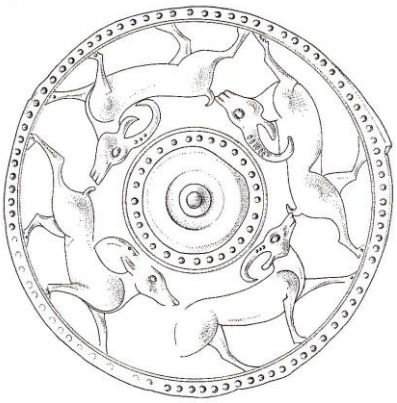
Ta grob je za stiško in celotno dolenjsko halštatsko okolje nenavaden. Pokojnik je bil v nasprotju s tedanjim pogrebnim običajem sežgan, pepel pa je bil shranjen v velikem bronastem vedru. Presenečata predvsem številčnost in raznovrstnost ob žari pridanega posodja.

Domač pivski servis sestavljajo majhne skodelice in večja skodela z ročajem. Le-te so uporabljali kot zajemalke. Ohranila se je lesena skodelica, ki je bila položena v situlo.

Vinski vrč z ustjem trolistne oblike je grški in na Dolenjskem ni bil običajen. Verjetno je bil uvožen iz južne ali srednje Italije. Kot pridatek v grobu je izraz drugačne, sredozemske pivske kulture (Laharnar 2017).

Na pokrovu situle so v krožnem sprevodu realistično upodobljeni štirje kozorogi. Podobne pokrove so imeli v etruščanskem in venetskem okolju ter v alpskem Halštatu, motivi pa izvirajo iz Bližnjega vzhoda.

Črne glinene posode z zglajeno površino izvirajo iz severnoitalskega prostora in po obliki spominjajo na situle. Pivski servisi s situlo in zajemalko so bili značilni za območje med severno Italijo in Dolenjsko (Laharnar 2017).

Bojevniški pridatki v tem grobu niso bili posebej razkošni: sekira, železni sulici, nož in ostanki žval pričajo, da pokojnikova vojaška vloga ni bila primarna (Stopinje v preteklost 2006).

Nenavadni pridatki nakazujejo pokojnikove politične in trgovske zveze z elitami v Posočju, osrednjih Alpah, venetskem in severnoetruščanskem svetu. Zdi se, da je bil pokojnik uspešen trgovec in protagonist gospodarskega vzpona Virskega mesta (Laharnar 2017).

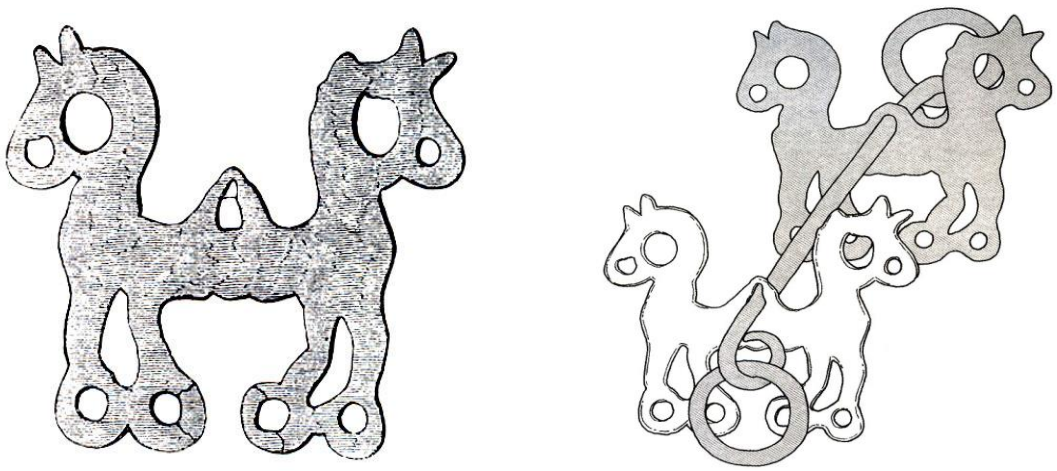

Pridatki v grobu veljaka iz gomile št. 76 (Gabrovec 2006, Stopinje v preteklost 2006)

1	situla z okrašenim pokrovom	**7**	sulične osti
2	glinena skodela	**8**	železen nožič
3	glinen vinski vrč	**9**	konjska oprema
4	glinena skodelica	**10**	bronasto vedro – žara
5	lesena skodelica	**11**	glinene trebušaste posode
6	tulasta sekira	**12**	situlam podobne glinene posode

NAJDBA DVOGLAVEGA KONJSKEGA OBESKA IZ BRONA, neznana lokacija

Leta 1853 je major Nettelbach izkopal bronasto figuro nasproti stoječih si konjev, spojenih v hrbtnem delu, kjer je zanka. Noge se zaključujejo z obročastimi zankami. Možno je, da je del konjske uzde. Motiv zlitih dvojnih konjev na falerah je bil pogost v etruščanski Italiji (Gabrovec 1994, Teržan 2008).

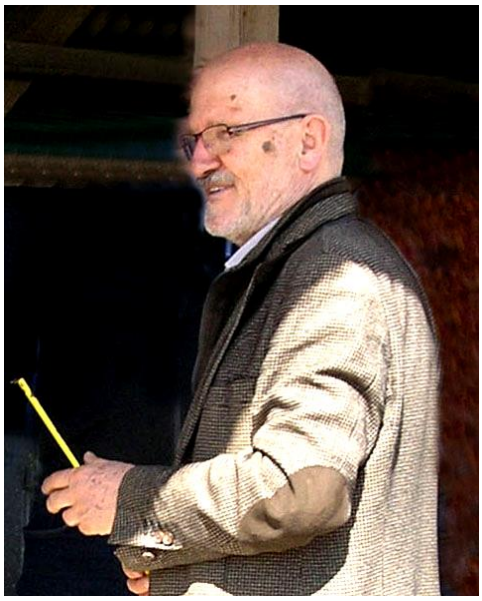

Na levi risbi je obesek (ali del konjske brzde) v obliki dvojnega konja, najden v eni od gomil na Veselovi posesti, na desni risbi pa je poskus rekonstrukcije konjske uzde (Teržan 2008).

Pripravila: ***Mojca Hrvatin***

Prof. dr. Mitja Guštin:

IZROČILO PRAZGODOVINSKE STIČNE

Obstoj prazgodovinskega središča, mogočnega gradišča na Cvingerju, in s tem pomen Stične v daljni preteklosti, je znan že skoraj 200 let. V pokrajini so bile vidne terase in nasipi naselbine, pod njo številne gomile. Kmetje so pri poljedelskih delih pogosto naleteli na zakopane starine, presenetljive priče davne preteklosti. Starinoslovci in muzealci so v obdobju nastajanja cesarsko-kraljevih muzejev na Dunaju, v Berlinu, Ljubljani in kasneje celo v ameriškem Cambridgeu postavili na ogled dragocene eksponate iz stiških gomil. Prof. Stane Gabrovec je v 60. letih preteklega stoletja s sodelavci Narodnega muzeja v Ljubljani z odkopom gomile št. 48 s kar 183 pokojniki na Gomilarjevem polju in z raziskavo obzidja starodavnega mesta nad vasjo Vir postavil Stično na zemljevid največjih naselbin železnodobne Evrope.

Danes, ko so podrobnosti dolgoletnih arheoloških raziskav znane in smo dobili vpogled pod travnato rušo tudi s pomočjo sodobne tehnologije, je potrjeno, da je bilo za obzidjem na Cvingerju gosto poseljeno velemesto lesenih hiš, zloženih v sistem ulic in poti, pod njim pa obsežno gomilno pokopališče, kjer je bilo v obdobju štirih stoletij pokopanih čez 10.000 ljudi. Nadaljnje raziskave bodo verjetno potrdile urbanizirano naselje z razvito rodovno skupnostjo poljedelcev in živinorejcev, v kateri so imeli posebno mesto izborni rokodelci, od tesarjev, kovačev do torevtov dragocenih bronastih posod. Trgovci so povezovali mesto s sosednjimi centri v Ljubljanski kotlini, na Vačah, Magdalenski gori in na okljuku v Novem mestu. Številni okrasni predmeti in dragoceno posodje pričajo tudi o izmenjavi z oddaljenimi plemeni v osrednjih Alpah ali Podonavju, še posebej pa s takrat dobro znanimi bližnjimi Veneti, Histri, Japodi in njihovimi sosedi.

Krajino pod visokim kamnitim obzidjem so okrog vznožja mesta razgibale številne visoko nasute gomile s pokopi posameznih rodov ter imenitnih prvakov med 8. in 4. stoletjem pr. n. št. Spoštovanje do preminulih se zrcali v sosledju pokopov v lesenih krstah v gomili, ki je s časom rasla in že na daleč opozarjala na določeno rodovno skupnost. Ob zadnjem slovesu so jih svečano oblekli v najboljšo nošo z nakitom, moškim so dodali še orožje, imenitnejšim bojevnikom tudi oklep in čelado. Glede na vlogo posameznika v skupnosti je bilo priloženo keramično oz. dragoceno bakreno posodje s popotnico v onostranstvo. O izgledu prebivalcev starejše železne dobe nam še največ povedo njihove risbe na situlah in pasnih sponah, s katerimi slavijo pogum, pomen lova, praznovanja z obrednimi daritvami in zadnje slovo.

Danes, ko živimo v tehnološko razvitem svetu in se spogledujemo z bivanjem v vsemirju, je pogled nazaj v daljno preteklost Stične spoznavanje dela poti, ki jo je skozi tisočletja prehodilo človeštvo. Nekdanja rokodelstva, preizkušanje tehnik in spretnosti ter spoznavanje preprostega procesa, na primer iz brezoblične rude narediti uporaben predmet, iz gline izdelati zahtevno posodje, iz kremenčevega peska in apnenca ustvariti prelestne steklene izdelke, so v obdobju digitalne tehnologije in robotske industrializacije izredno dragocena za razumevanje različnih skupnosti človeštva. S pomočjo spleta je danes svet na dlani. Spremljamo ljudi, ki hitijo z nekaj sto kilometri na uro iz kraja v kraj, kot tudi gradbince, ki postavljajo stolpnice, ki segajo do neba. Srečujemo pa tudi sosede, ki z običajno železno koso v roki pripravljajo krmo za svojo živad, tako kot so delale generacije pred njimi od železne dobe dalje.

Sašo Porenta:

VIRSKO MESTO – VEZ MED PRETEKLOSTJO, SEDANJOSTJO IN PRIHODNOSTJO

O slavi Virskega mesta je bilo v preteklosti že veliko napisanega. Bolj ali manj znanstveno raziskovanje poteka že dobrih 200 let, pravi razmah pa so raziskave doživele po 2. svetovni vojni. Z vsemi dognanji in spoznanji sta se pomembnost in ugled Virskega mesta vseskozi dvigovali in sedaj je nekdanja železnodobna prestolnica Dolenjske znana kot eno najpomembnejših evropskih najdišč iz starejše železne dobe.

O mogočni naselbini z monumentalnim obzidjem, o obsežni gomilni nekropoli – dolenjskih piramidah in o bogatih najdbah v grobovih na tem mestu ne bi izgubljal besed, saj o tem obstajajo dobro dokumentirani zapisi in obsežne razprave. Kljub večletnim raziskavam ostaja pod naseljem Vir še ogromno zanimivih odkritij, ki čakajo, da jih arheologi strokovno raziščejo in predstavijo javnosti. In prav o teh, še neodkritih zakladih bi rad napisal nekaj besed.

Ko govorim o zakladih, ne govorim samo o bogatih najdbah, ampak bi rad poudaril pomen ohranjanja Virskega mesta, te zelo pomembne kulturne dediščine, ki jo moramo v čim bolj neokrnjeni podobi predati nadaljnjim rodovom. Zastavlja se vprašanje, kako ohranjati tako raznoliko in bogato dediščino našega prostora. Odgovorov na to vprašanje je veliko. Vsekakor je ena od poti ozaveščanje ljudi o pomembnosti takega kulturnega bisera, ki mu le stežka najdemo primerjavo.

Prazgodovinski dan, ki ga prireja vaša šola, je zgled, ki je vreden posnemanja. S takim načinom promocije se vrača življenje v nekoč zelo živahno mesto in nekdanji slavni knezi bi bili ponosni na vas. Naslednji način je širjenje znanja. Znanje lahko širite z dobro besedo ali z zapisi, tako boste namreč dosegli širši krog ljudi in s tem pripomogli k ohranitvi slavnega mesta. Že sam sprehod po gozdu in travnikih, kjer se razprostirajo naselbina in grobišča, je svojevrstno doživetje. To je kraj, kjer se lahko v mislih vrneš v čas, ko so tu prebivali ponosni in pogumni ljudje, ki so verjeli v večno slavo in to slavo jim lahko zagotovite tudi tako, da ne pustite, da spomin nanje utone v pozabo. Obstajajo še mnogi drugi načini ohranjanja dediščine, verjetno jih je toliko, kolikor je ljudi in vsak od vas naj odkrije svoj način. Vsak kamenček v mozaiku šteje in sestavlja celoto.

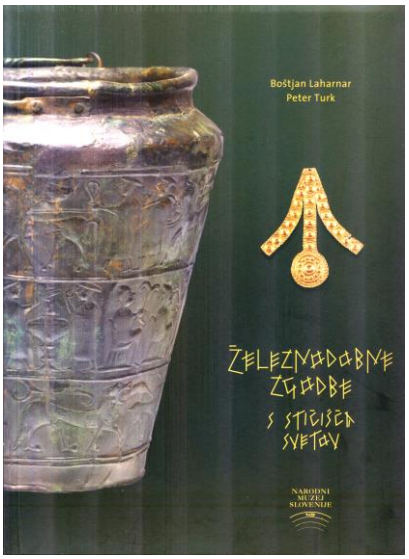
Arheološka veda se neprestano razvija, dopolnjuje in išče nove načine, kako bi pokukala v preteklost. V iskanju pravih rezultatov se opira na vsa znanstvena področja in iz njih črpa znanje, ki bi pomagalo dopolniti zapleteno sestavljanko, imenovano preteklost. Ni nujno, da postaneš arheolog, da bi lahko brskal po preteklosti. Kemiki, fiziki, geologi, biologi, medicinci, obrtniki, zoologi, botaniki, sociologi, filozofi in še mnogi drugi poklici lahko sodelujejo v iskanju drobnih sledi preteklosti. Ko boste opravljali svoje poklice, se spomnite, da lahko s svojim znanjem pripomorete k boljšemu poznavanju preteklosti. Ob tem se spomnite znanega reka: »Zgodovina je učiteljica življenja.« Če se iz nje ne bomo nič naučili, bomo ponavljali enake napake. Zaradi teh napak se ljudje vedno znova vojskujemo in povzročamo trpljenje, uničujemo okolje in s tem sami sebe.

Virsko mesto, prazgodovinski velikan, se po 2000 letih počasi prebuja iz zgodovinskega sna in nam korak za korakom razkriva svoje skrivnosti. Razkrilo je, kje se nahaja keltsko grobišče, kje so Kelti topili železovo rudo, dobesedno vsak dan razkriva svoje obsežno mesto mrtvih in še veliko več. Pod našimi nogami se nahajajo grobišča, ki so počivališča mrtvih in jih moramo kot take obravnavati s spoštovanjem in obzirnostjo. Najdbe v grobovih so njihova lastnina, ki jim je bila priložena za lažji prehod v posmrtno življenje. Ko odkrijemo grob, je naša dolžnost, da z njim spoštljivo ravnamo, saj smo samo začasni skrbniki njihovih dobrin.

Za konec bi rad še enkrat poudaril, da smo lahko ponosni nasledniki Virskega mesta, ki mora in bo obstajalo še tisočletja. Prazgodovinski dan in vsi sodelujoči so poroki, da bo temu res tako. Kulturna dediščina, ne samo Virsko mesto, je naša dediščina, je zapuščina daljnih časov, ki smo jo dobili v dar in jo bomo morali predati naprej. Spoštujmo ta dar, skrbimo zanj in ga še bogatimo, da bodo čez 2000 let tudi o nas govorili s ponosom in spoštovanjem!

VIRSKO MESTO V VITRINAH NARODNEGA MUZEJA SLOVENIJE

Od decembra 2017 je v Narodnem muzeju Slovenije na ogled nova postavitev stalne razstave z naslovom »Železnodobne zgodbe s stičišča svetov«. Ob tem je muzej izdal katalog, ki na več kot 200 straneh predstavlja bogato železnodobno arheološko gradivo z ozemlja Slovenije. Avtorja razstave, Boštjan Laharnar in Peter Turk, sta dobršen del razstavnega prostora namenila Virskemu mestu.

Dvorana z eno najdragocenejših zbirk eksponatov iz starejše železne dobe v Evropi

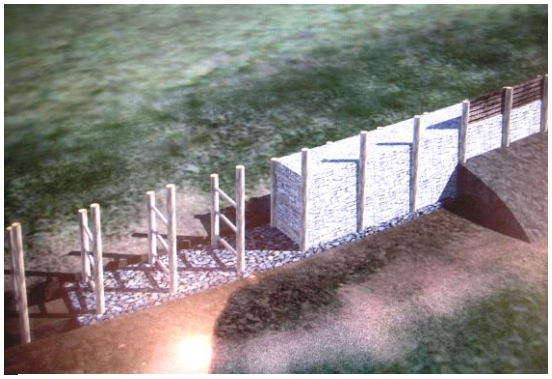
Pano o Virskem mestu

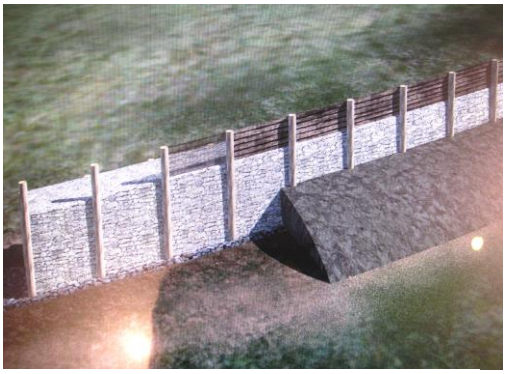
»Virski kotiček«, v ozadju se na zaslonu prikazujejo grobne najdbe iz virske nekropole in animacija nastajanja obzidja.

Maketa gradišča nad Virom pri Stični

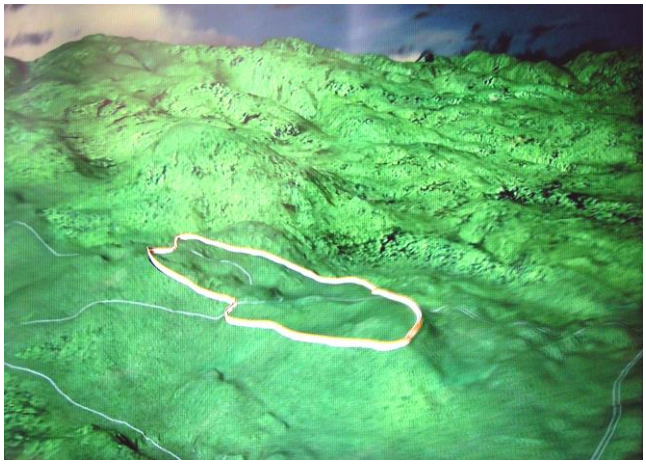

Fotografski »prestrežek« iz animacije nastajanja obzidja

Prikazovalnik z opisi izbranih virskih najdb in odlično animacijo nastajanja gomile

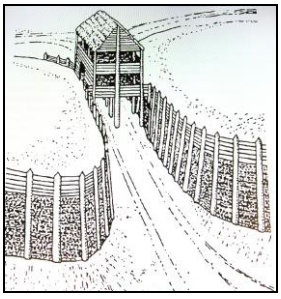

Računalniški prikaz lege Virskega mesta

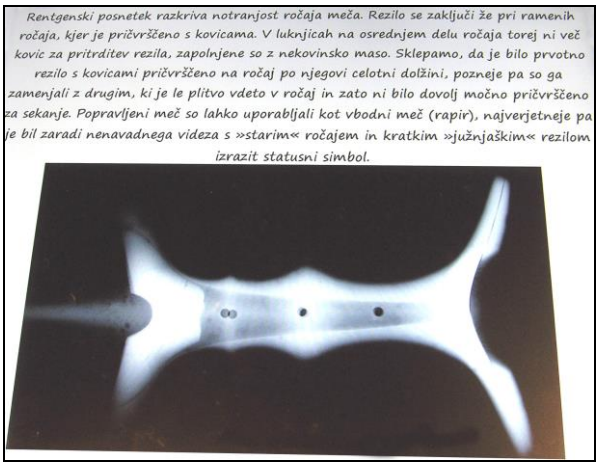

Umetelno oblikovana keramična ognjiščna koza s Cvingerja je bila odkrita v sondi na južnem robu gradišča, in sicer v zvezi z drugo fazo obzidja, ki ga datiramo v 7. oz. 6. stoletje pr. Kr. Zaključki so oblikovani v stilizirane ovnove glave, v luknje ob spodnjem robu pa so bili vdeti žele: ali ražnji za peko mesa, kakršni se kot pridatki pojavljajo v bogatejših grobovih, denimo v grobu s figuralno okrašeno situlo z Magdalenske gore.

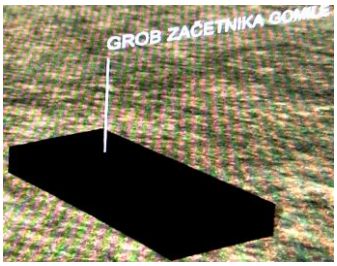

Detajli s prikazovalnika

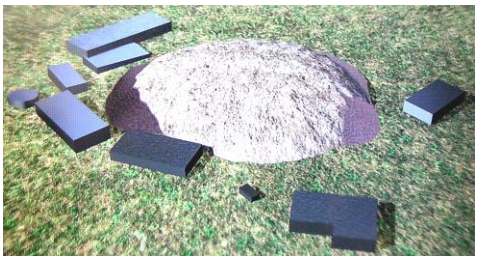

Rentgenski posnetek razkriva notranjost ročaja meča. Rezilo se zaključi že pri ramenih ročaja, kjer je pričvrščeno s kovicama. V luknjicah na osrednjem delu ročaja torej ni več kovic za pritrditev rezila, zapolnjene so z nekovinsko maso. Sklepamo, da je bilo prvotno rezilo s kovicami pričvrščeno na ročaj po njegovi celotni dolžini, pozneje pa so ga zamenjali z drugim, ki je le plitvo vdeto v ročaj in zato ni bilo dovolj močno pričvrščeno za sekanje. Popravljeni meč so lahko uporabljali kot vbodni meč (rapir), najverjetneje pa je bil zaradi nenavadnega videza s »starim« ročajem in kratkim »južnjaškim« rezilom izrazit statusni simbol.

Gradišče Cvinger nad Virom pri Stični v 7. – 6. stoletju pr. Kr. Vhodi so bili na vzhodnem, zahodnem in morda tudi na severnem delu obzidja. Skoznje so vodile glavne poti, ki so bile pod gradiščem speljane med gomilnimi grobišči. Vzhodni in zahodni vhod na Cvinger sta še danes dobro prepoznavna kot prekinitvi v okopu naselbine. Mesto severnega vhoda z izkopavanji med letoma 1969 in 1974 ni bilo potrjeno in ostaja nerazrešena uganka. Arhitektura vhodov ostaja neznanka, verjetno pa je bila podobna kot v nekaterih bolje raziskanih srednjeevropskih železnodobnih utrjenih naselbinah.

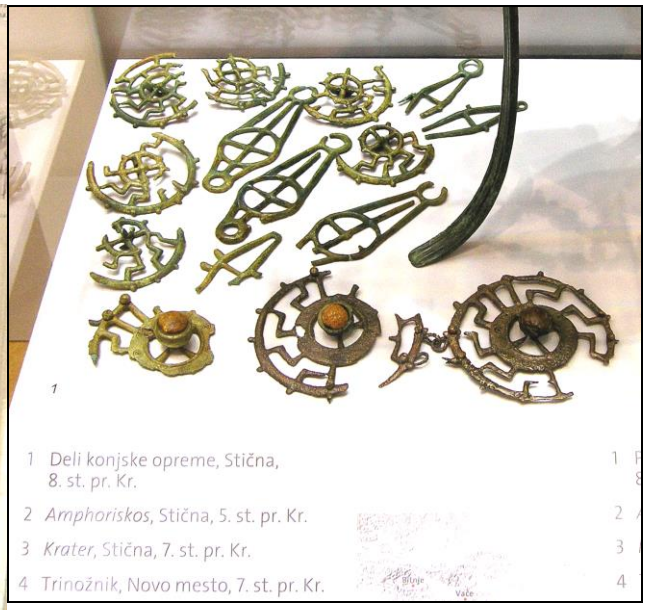
Fotografski »prestrežek« iz animacije nastajanja gomile

Vitrina s pridatki iz groba »virskega prvaka v oklepu« iz gomile št. 40, 41 ali 43

1 Deli konjske opreme, Stična, 8. st. pr. Kr.
2 *Amphoriskos*, Stična, 5. st. pr. Kr.
3 *Krater*, Stična, 7. st. pr. Kr.
4 Trinožnik, Novo mesto, 7. st. pr. Kr.

Na spodnji polici je razstavljena umetelno izdelana konjska oprema iz centralnega groba v gomili št. 48.

Grob virske dame iz Tratarjeve gomile z bronastim in pozlačenim nakitom ter keramičnimi posodami

Vitrina z zlatim okrasjem virske kneginje iz gomile št. 48

Posode iz groba z okrašenim
situlskim pokrovom
iz gomile št. 76

Vitrina z negovsko čelado
iz gomile št. 48.

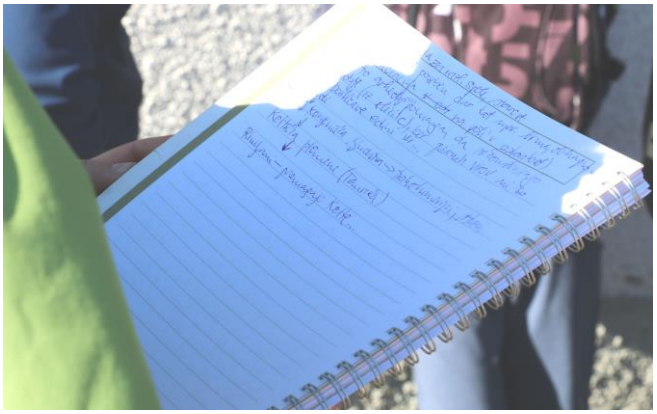

Dve najdbi iz Valične vasi:
zgoraj sulična ost, na fotografiji levo
pa na zgornji polici zadnja v vrsti
situla z upodobitvijo sprevoda jelenov,
ki datira v pozno 5. stoletje pr. n. št.

Zbrala: ***Mojca Hrvatin***

IZ BELEŽNICE ANDREJE ROBEK PERPAR

Intervju s Sašem Porento, arheologom, ki ceni kulturno dediščino domačih krajev:

VSI RADI GLEDAMO DOKUMENTARCE, DOKLER SE DOKUMENTAREC NE ZAČNE DOGAJATI NA TVOJI PARCELI.

Kje ste zaposleni?
Zaposlen sem v privatnem podjetju, ki se ukvarja z arheologijo.

S katerim državnim podjetjem, ki se ukvarja z varovanjem kulturne dediščine, največ sodelujete?
V bistvu največ delujemo na območju Zavoda za ohranjanje kulturne dediščine, Območna enota Ljubljana.

Kaj ste si zadali za svoje poslanstvo pri arheološkem delu?
Najbolj pomembno je to, da tisto, kar najdemo, izkopljemo in predstavimo širši javnosti. Arheologijo želimo narediti bolj popularno, glede na to, da nimamo najboljšega slovesa med ljudmi.

Veliko ljudi meni: »Ah, pa spet ti žličkarji! Pa spet bo treba plačati!« Kako bi javnost prepričali, da je arheologija pomembna za naše današnje življenje?
Takole bom rekel: narod, ki ne pozna svoje zgodovine, ne more dolgoročno obstati kot narod, torej kot vsako drevo – če mu posekaš korenine, ne raste več. Tako kot pravijo učiteljice življenja, tako pravim tudi jaz: iz zgodovine se učimo. Npr. zakaj so se ljudje nekje naseljevali, drugod pa ne … Vse to vedenje nam lahko pomaga, če seveda znamo pravilno prisluhniti, če smo za te stvari dovzetni. Če pa nam je za te stvari vseeno, potem pa žal …

Vem, da vaša prva izbira ni bila arheologija … Najprej ste študirali nekaj drugega. Kako to, da ste se preusmerili?
Ja, najprej sem študiral pravo, ampak sem kmalu spoznal, da to ni zame, nisem se čutil noter, ni bilo tiste ljubezni. Še preden sem šel v prvi letnik na pravo, sem šel na izkopavanja na teren tukaj v Ivančni Gorici in mislim, da sem že drugi dan vedel, da je to tisto, kar želim delati.

Kaj konkretno vas je pritegnilo pri izkopavanju? Kaj vas žene na teren?
Prva stvar je to, da v pisarni težko zdržim, npr. za računalnikom. No, čeprav tudi to je treba. Ko se pišejo poročila, je tudi dosti sedenja, je pa vseeno nekaj raziskovanja. Vsak dan je praktično nekaj novega, greš po celi Sloveniji, spoznaš ljudi, spoznaš kraje, zgodovino, zmeraj so zanimivi ljudje na terenu. Meni je vsak dan cela služba kot en dokumentarec.

Za katero najdbo na stiških izkopaninah bi rekli, da je zelo pomembna?
Ni čisto kot najdba. Izpostavil bi obzidje mesta. Gre za monumentalno zgradbo, dejansko gre za 2 km obzidja, širine 2 do 3 m, višine do 5 m. Če si predstavljamo, da so to zgradili skoraj 3000 let nazaj …

Vsi poznamo Rim, vsi hvalimo Rim, kako je nastal (zgodba o Romulu in Remu). Sicer se tukaj niso ohranili zapisi, je pa nekaj podobnega, nekaj veličastnega in vsekakor vredno predstavitve. Je stvar, s katero se lahko pohvalimo. So pa seveda tudi druge najdbe iz grobov, razni oklepi, pivski servisi, žare, situle … To je pač arheologija.

Glede na to, da ste že kar nekaj časa arheolog (od študentskih let pa do danes), katera je vaša pomembna najdba ali pa da ste morebiti sodelovali zraven?
Hm, no, vsakemu rečem, da mi je bilo posebej zanimivo izkopavati rimsko vilo na Muljavi, kjer danes stoji mrliška vežica. Še posebej me je pritegnilo, ker sem bil skoraj v domačem kraju. Gre za krasno vilo s talnim ogrevanjem in tista pika na i je bila zakladna najdba 159 srebrnikov, ki so bili skriti. Lastnik tedanjega časa se ni nikoli vrnil po njih, okoli 1700 let kasneje smo jih odkrili mi. Druga pomembna najdba je najdišče keltskega grobišča – grob bojevnika z mečem in ščitom, s pridatki (hrana, pijača, pol prašiča). Poimenovali smo ga kar Obelix.

Če bi morali dati nasvet učiteljem zgodovine, slovenščine, etnologije, skratka tistim, ki predstavljamo zgodovino, kaj bi svetovali? Mogoče kakšen način, metodo, s katero bi pritegnili mlade, da bi cenili svojo kulturno dediščino …
Kot sem že rekel, treba je predstaviti kot del naše kulture, tudi samega človeka, mi to nosimo tudi v sebi, v naših genih. Vsi od nekod izhajamo in mislim, da je prav, da vemo, od kod izhajamo. Prostor, kjer živiš, si dolžan spoštovati, ne ga samo izkoriščati, ampak mu dati kaj nazaj, ga varovati. Navsezadnje mi smo tukaj 100 let, zgodovina nas uči, da so pred nami že tisočletja živeli tukaj in če bi se vsi obnašali do kulturne dediščine z nekim odklonilnim odnosom, ne bi imeli nič, niti polj, niti gozda, skratka nič. Mislim, da je glavno to, da se vsi (otroci, starši in drugi odrasli) zavedajo, da so del nečesa večjega, neke družbe. Družba, ki skrbi za svojo kulturo in okolje, bo uspela. To nas uči zgodovina: tiste, ki je niso spoštovali, je zgodovina vrgla na smetišče.

Kako pa zgleda Sašo – arheolog kot oče?
Npr. če kje izkopavam, rečem, naj pridejo pogledat. Ko doma perem najdbe, jim vedno pokažem, kaj sem našel. Potem je pa odvisno, za katerega otroka gre. Če je npr. Lia (je v 5. razredu, že bere, razume stvari), ji pokažem tudi kakšno poročilo, da ga prebere, da vidi, kaj delam. Ni pa najbolj navdušena nad pisanjem poročil, tega ona ne bi delala.

Imajo raziskovalno žilico po očetu?
Ja, ja, seveda, to pa. Tudi prinašanje kamenčkov domov in gledanje v tla, to imamo pa res že kar nekaj časa v teku. Jaz svojih otrok ne silim, npr. da bi si morali pogledati neko arheološko najdišče, neko razstavo, tega ne počnem. Mislim, da kar je preveč, je preveč. Če pa gremo kam, si gremo pogledat kulturne znamenitosti kot vsi ljudje (muzeje, cerkve, gradove …). Ravno to je največji paradoks. Kot je rekel moj prijatelj: »Vsi radi gledamo dokumentarce, dokler se tisti dokumentarec ne začne dogajati na tvoji parceli.« Ampak žal, kaj naj rečem. Mi arheologi smo tisti, tudi učitelji, šola, ki se moramo kot celotna družba zavedati, da vsi skupaj skrbimo za eno stvar, ki smo jo dobili od nekoga in jo moramo vsaj v taki, če ne v bolj obogateni obliki predati našim zanamcem.

Intervju z dr. arheoloških znanosti Lucijo Grahek, avtorico knjige »Stična, železnodobna naselbinska keramika« in raziskovalko novoodkritih grobov na Viru pri Stični:

IZ ČREPINJ SESTAVLJAM ZGODBE.

https://iza2.zrc-sazu.si/sl/sodelavci/lucija-grahek-sl#v

Najprej sem mislila, da se pogovarjam s pedagoško vodjo Narodnega muzeja Slovenije, a mi je hitro povedala, da pedagoška vodja ni, je pa v Narodnem muzeju preživela nekaj časa, in sicer na depoju, ko je delala doktorsko disertacijo. V obravnavi je imela keramične najdbe iz Stične. Premetala je več kot 50.000 kosov keramike, ki jih hrani Narodni muzej.

Depo pomeni …
To so prostori muzeja, kjer so shranjene tiste najdbe, ki niso razstavljene.

In tam razberete, kaj gre na razstavo ali samo obdelujete gradivo, ga čistite in podobno?
Tudi … Ko se postavlja novo razstavo, se naredi izbor najdb, ki so primerne za razstavo. Dobre najdbe so tiste, na katere navežeš neko zgodbo, ki jo predstaviš ljudem. Da pa razumeš in začneš sestavljati zgodbo, je potrebno prav vse najdbe, ki pridejo na dan v izkopavanjih, obdelati in ovrednotiti. Vse najdbe shranjujemo, zato so muzeji po Sloveniji polni najdb, ki jih redni obiskovalci nikoli ne vidijo, ker ali niso tako dobro ohranjene ali niso tako zanimive. So pa dragocene, ko jih obravnavamo v celoti. Tak primer so izkopavanja na Cvingerju: terenski izvidi so bili že objavljeni, znano je bilo, kako je bila Stična zgrajena, kakšno obzidje je imela, približen kronološki okvir. Ostalo pa je še polno neodgovorjenih vprašanj, na katere sem z analizo keramike skušala poiskati odgovore. Pokazali so se detajli, razjasnile so se časovne sheme in funkcioniranje naselja. Postalo je jasno, da je bil bolj poseljen južni del, torej je bil bolj vsakdanji, bivanjski. Na severnem delu so se ukvarjali z metalurgijo, pa s pašništvom, saj je bilo tam več kostnih ostankov živali.

Kako poteka delo na inštitutu, glede na to, da eni najbrž raziskujejo samo terensko? So eni samo noter ali vsi delajo vse?
Ne, smo zelo različni, nekateri so zelo ozko specializirani. Imamo kolega, ki se edini v Sloveniji ukvarja z arheozooloških ostanki, se pravi, da proučuje kostne ostanke in na podlagi njih ugotavlja, kaj so gojili, s katerimi živalmi so se prehranjevali, kako so trgovali z njimi in tako naprej. Potem imamo kolegico, ki je specializirala s področja paleobotaničnih ostankov. Ona preučuje (v kolikor imamo srečo, da se ohranijo) semena, zrna, drevesne vrste, tudi oglje in nam da dragocene podatke o okolju, rastju, o vrstah žita, gozdnih plodovih, ki so jih uporabljali v prehrani itn. Imamo kolegico, ki se ukvarja s palinologijo; proučuje ostanke peloda v zemlji, kar nam pove, kakšno je bilo vreme takrat. Potem smo pa klasični arheologi, ki smo tudi bolj ali manj specializirani. Jaz npr. veljam za odlično v analiziranju keramičnih najdb, ampak raziskujem tudi drugo – hodim na izkopavanja, proučujem kovinske predmete itn., vem pa, da sem najboljša in imam največ znanja v keramiki. S keramiko se tudi največ ukvarjam.

Pri mlajših obdobjih, npr. pri antiki, je zelo pomemben del arheologije epigrafika, samostojna veda, ki proučuje rimske napise na kamnih, lahko tudi na keramiki vgravirane grafite. Delamo različne stvari. Jaz kot prazgodovinarka se ukvarjam s proučevanjem pozne bronaste, starejše in mlajše železne dobe, torej ravno z obdobjem, v katerem je Stična najbolj cvetela. Takrat je bila eno od glavnih središč ne samo dolenjske skupnosti, ampak na širšem jugovzhodnem alpskem prostoru. Zato me je pritegnilo, da sem danes prišla pogledat, da vidim, kako šolarji ohranjajo to tradicijo in skušajo ceniti te zaklade, ki so skriti v okoliški zemlji.

Kdaj ste se pa vi navdušili nad arheologijo?
Hm …

Kako otroka navdušiti za arheologijo, ko pa se jim zdi, da je staro za stran?
Moram priznati, da moja prva želja ni bila arheologija. Odraščala sem na podeželju, bolj kot ne pa sem bila razpeta med Belo krajino in Ljubljano. V Beli krajini imamo velike centre iz železne dobe, tako da sem se že zgodaj srečevala z arheološko dediščino. Ampak iskreno povedano, mene to ni tako zanimalo. Bolj sem si želela restavrirati predmete, ki so jih uporabljali ljudje. Niso me pritegnile slike, freske. In ko sem se odločala za študij, takrat študija za restavratorstvo ni bilo v Sloveniji, zato sem izbrala arheologijo in potem v arheologiji tudi ostala.

Se pravi, da ste tekom študija ugotovili, da je to stvar za vas?
Tako. In še vedno gojim veselje do restavriranja, saj če se ubadaš s keramiko, moraš najprej vse črepe zložiti skupaj, prepoznati oblike, predmete, tako da je nekaj restavratorstva še ostalo tudi v mojem zdajšnjem raziskovalnem arheološkem delu.

Se pravi, če najdete kakšno razbito keramično vazo, zgleda podobno kot sestavljanje sestavljanke?
Ja, to me vsi hecajo, da sem kot otrok premalo sestavljala puzzle, da sem se premalo igrala in se mi to še danes pozna. Ja, je lahko podobno tudi sestavljanju puzzlov.

Ni nobene metodologije, sistema, ki vas uči, kako sestaviti zgodbo, ki je predstavljena na keramiki?
Zgodbo moraš enostavno prepoznati. Ključnega pomena so izkušnje, da pregledaš veliko gradiva in pa malo talenta moraš imeti. Včasih je težko iz centimetrskih fragmentov prepoznati elemente, včasih pa se da tudi iz tega sestavljati cele posode.

Na katero najdbo ste ponosni?
Ko sem se vrnila s porodniškega dopusta, sem v tabloidnem časopisu zasledila naslov »Vir pri Stični bo končno dobil kanalizacijo«. Takoj sem skočila v zrak: »Kaj pa arheologija?! Kdo tam dela raziskave, menda ni šlo mimo arheologije!« Kontaktirala sem Saša Porento. Sodelovali smo ves čas gradnje kanalizacijskega sistema in v znanstveno obdelavo in vrednotenje so mi prepustili vse najdbe, ki so jih odkrili ob teh delih. Moram poudariti, da gre za enkratne najdbe: novi žgani grobovi iz začetka železne dobe, gomila iz starejše/halštatske dobe, najpomembnejše pa je odkritje prvih latenskih grobov iz Stične. Poselitev v Stični v latenski, tj. mlajši železni dobi, ki jo povezujemo z vpadom keltskih plemen, je bila še nerazjasnjena. Ve se, da je bila Stična poseljena tudi v mlajši železni dobi, da je bilo obzidje znova utrjeno, a veliko je še odprtih vprašanj. Imamo keramične in druge najdbe iz naselja, tudi posamezne najdbe iz okoliških grobišč, ampak latenskih grobov do tega odkritja nismo poznali. Kolegi (Sašo Porenta in Primož Strgar) so odkrili prve tri latenske grobove na Viru pri Stični, med katerimi še posebej izstopa bogat moški grob iz prve polovice prvega stoletja pr. n. št., ki je imel pridane kosti mladega divjega prašiča, merjasca, petelina, kompletno bojno opremo (s ščitom in zaščitnim grbom, z mečem, sulico), osem različnih posod. Gre za res bogat, lep grob, ki ga jaz ljubkovalno kličem kar Obelix, glede na to, da so bile notri najdene tudi kosti merjasca.

V družbi prevladuje negativno mnenje o arheologiji, zlasti takrat, ko je treba arheologa klicati na svoje zemljišče. Standardni stavki, ki vas spremljajo, so »pa kaj je tega treba, zakaj je treba ohranjati majhne črepinje … pa to je za stran« in podobno. Poveste vaše stališče, da prepričate javnost, zakaj je arheologija, izkopavanje, obujanje kulturne dediščine pomembno za družbo?

To vse so sledi nekdanjih prebivalcev. Prostor, v katerem živimo danes, ni bil prazen. Vsi imamo prednike in tako, kot mi danes cenimo sorodnike in prednike, te, na katere še ohranjamo spomin, tako bi morali ceniti tudi daljne prednike. Če nam ta spomin ali materialno zapuščino kdo oskruni, nam je hudo. Ne vem, zakaj je tako težko ohranjati dediščino, ki so jo zapustili ljudje. To so naši zakladi, to nas bogati. Če dobro poznamo zapuščeni zaklad, cenimo to dediščino, ki je ostala tisočletja skrita pod zemljo in se lahko iz tega marsikaj naučimo. V Sloveniji se letno soočamo z naravnimi nesrečami. Marsikatera ima hude posledice za nas, delno tudi po naši krivdi, saj poseljujemo tudi neprimerna območja. Če bi poznali poselitvene slike iz preteklosti, tudi iz prazgodovine, bi vedeli, katera območja smemo poseliti in katerih ne. Ljudje so nekoč bolj znali živeti z naravo. In konec koncev vsi predniki, ki so poseljevali slovenski prostor, so pustili nek pečat in prispevali k naši kulturni identiteti. Tako da … vse to je naša zgodovina.

Kakšen nasvet bi dali učitelju zgodovine, etnologije? En nasvet, kako navdušiti otroke za domačo kulturno dediščino?
Ne vem, jaz sem imela srečo in odlične učitelje zgodovine v osnovni in srednji šoli. Od osnovnošolskega učitelja zgodovine sem si najbolj zapomnila tiste zgodbe, ki niso bile kot uradna zgodovina. Osnovno šolo sem končala v precej dinamičnih časih, v časih pred osamosvojitvijo, ko je bilo kar nekaj cenzure. Učiteljeve besede so bile nekako: »To pa ni uradna zgodovina, to pa kar pozabite …« To smo si seveda najbolj zapomnili, to nas je najbolj navduševalo, kar je bil prepovedano. V gimnaziji se je učiteljica zelo trudila. Ni dajala toliko poudarka na letnice in zgodovinske fakte, ampak nam je skušala prikazati takratno življenje. Danes pri svojih otrocih opazujem, kako težko jim je približati že bližnjo zgodovino, na primer moje otroštvo. Težko jim je dopovedati, da ko smo bili pa mi majhni, pa ni imel vsak telefona, ni imel vsak računalnika. Treba je bilo ven, morali smo hoditi peš. Za ta učiteljičin trud, da nam je skušala približati dobo, sem hvaležna. Naša naloga, torej naloga staršev in učiteljev, je, da jim skušaš orisati takratno življenje, takratno komunikacijo. Potem se lahko bolje zavedajo vrednosti dobrin, ki so predmet kulturne dediščine. Prej sva se pogovarjali, da je mnogim ljudem danes zgodovina odveč … »bodo prišli žličkarji, pa bodo vse razkopali« … Ne, to so bile velike dragocenosti, ki so bile v tistem času v uporabi. Danes bog ne daj, da bi ti kdo opraskal avto. Tudi nek lonec je imel takratnemu lastniku tako vrednost, kot jo ima avto za nekoga danes.

Sebe kdaj ujamete, ko se sprehajate z otroki po gozdu, da razmišljate o najdbah, ki vam morebiti prečkajo pot, pa vam otroci (sem opazila, da imate dva otroka s seboj) potem rečejo: »Pa dej, mami, nehej težit s tem, no!«
Ah ne, moji so me že kar navajeni. Ponavadi me presenetijo, pa mi oni že kaj poberejo in rečejo: »Mami lej, kaj sem našel,« ali pa: »Kaj je pa tole?« Že sami zbirajo, pa jih je treba malček ustaviti in jim kaj obrazložiti, jih včasih opozoriti, da ne gledati le najdb in zbirati samo tega, ampak morajo opazovati tudi okolico: »A vidiš tam tisti hribček, a vidiš tam tisto izboklino, to je sled tega in tega …« Tako se naučijo opazovati prostor in kako se v naravi kažejo posegi človeka, kako jo človek spreminja in prilagaja sebi. Prepoznati morajo tudi te znake, ne samo lov na zaklade in črepinje … Konec koncev pobiramo smeti, bodisi svoje bodisi naših bolj ali manj starih prednikov.

Intervju s Timotejem Kruško, pečarjem, livarjem, kovačem – samoukom:

DELAJTE TISTO, KAR VAM PAŠE NA DUŠO, NE NA DENARNICO.

Zanima me, kaj je prevladalo pri izbiri, ko ste se odločali za srednjo šolo,?
Uf, kje je srednja šola … Takrat je bila gimnazija in to je bilo to … Študiral sem na Fakulteti za šport, a je nisem dokončal.

Kljub temu, da fakultete niste dokončali, ste kar znani in cenjeni med umetniki. Kaj bi svetovali mladim glede poklicne poti?
Zdaj se bo slišalo »pocukrano«, ampak naj bodo samosvoji. V današnjem svetu je preveč enakih, zato je pomembno, da razmišljajo, da delajo, kar jim paše na dušo, ne na denarnico.

Kaj vas dela različne od drugih?
Ne vem, če sem tako različen od drugih, sploh ne razmišljam o tem. Jaz pač delam in kogar zanima, zanima. S tem, kar delam, dosežem en majhen krog ljudi, ki se poistovetijo z menoj in s tem sem zadovoljen. Človek je srečen takrat, ko dela nekaj, kar ga veseli.

Ugotavljamo, da izdelujete nože. Kateri material uporabljate za izdelavo nožev?
Stoodstotno jeklo, ni boljšega. Titan ni dober, ker ne drži roba, torej jeklo – železo z ogljikom.

Težko dobiš v trgovini dobro jeklo … Kaj prodajajo v trgovini?
V trgovini se ne dobi skoraj nič jekla. Treba bi bilo kupiti večjo količino jekla, da bi se kaj iz njega izdelalo.

Tudi ročaji so videti posebni. Iz česa so?
Izdelani so iz oljke. Zakaj oljka? Ker je slovenski, naš les, ker ga lahko sam izkopljem, razrežem, posušim, je vodoodporen, ker je oljnat in zelo trd les. Lep vzorec ima … Ne uporabljam pa samo oljke, tudi oreh, orehovo korenino in razne eksotične wenge, ipe, lapačo, tiste vrste lesa, ki dlje zdržijo, ki ne bodo prepereli, so odporni proti udarcem (da se ne pozna dosti gor). Eksotične vrste lesa je potrebno kupiti. Načeloma dobim majhne koščke, ki jih potem sestavim skupaj …

Od kod ideja za izdelovanje nožev?
V bistvu sem se izobraževal sam. Ne vem, če še obstajajo kovaške šole pri nas. Blizu so mi borilne veščine in karate. Fasciniran sem nad katanami. Pa malo od dedka, ki je bil rezbar, in vse se je sestavilo skupaj.

Slišali smo, da sta z Jernejem sama naredila peč. Mene pa zanima: ko ste bili majhni, ste radi zakurili ali sestavili kaj takega, da bi babica na vašem izdelku spekla kruh?
Kruha nisem pekel, sem pa kuril od majhnega na veliko. Ogenj za piknik je bil vedno kres. Starši so me pri tem podpirali.

Torej ste bili edini zadolženi za kres, ogenj ravno vi?
Jaz in moj brat.

A z Jernejem pa ne, si nista v sorodu?
Ne, spoznala sva se tisti dan, ko sva začela nabirati rudo za prejšnji projekt. Od takrat naprej super sodelujeva.

Kaj pa vaš prvi podvig glede kurjenja?
Težka bo … se ne bi spomnil. Se pa spomnim bratovega. V sobi smo imeli sliko hiše, pod sliko pa je bila polica. Slišal sem ga, ko je rekel, da hiša gori, a bilo je prepozno. Polica je že gorela.

Kako ste pogasili?
Bila sva izredno izurjena, kam se skriti, mokre brisače, pokriti ogenj. To sva imela po očetu.

Kdaj ste izdelali prvi nož?
Osem let nazaj iz enega ležaja. Tam v garaži je ležal ležaj, trajalo je tri ure, da sem iz te kroglice dobil palčko, potem pa še par ur na teden, da sem zbrusil in obdelal do konca.

Ste uporabili enak postopek kot danes, torej ste ga dali v žerjavico in čakali, da se kovina razbeli?
Ja, enako, ampak takrat sem imel slabši dimnik, kot je ta danes. Delavnica je bila zelo zadimljena, med izdelovanjem sem moral čepeti, da sem dihal svež zrak. Po kovanju sem brusil na dedkov kamen. Izgledalo pa je tako, da je brat vrtel pedala, kamen se je vrtel, jaz pa sem ga brusil na vodo, po japonsko.

Obstajajo najbrž posebne metode dela … Najbrž ne na tak način kot danes?
Ja, tako … z japonskim mehom (fugo) – z dvosmerno zračno pumpo, ki je precej drugačna od naše, zahodnjaške kulture. Zahodnjaki smo imeli usnjene mehove, oni pa imajo bolj enostavno zadevo. S tem in z ogljem delam vseskozi, imam pa mehansko kladivo, brusilnike na elektromotorje, da gre hitreje.

Imate svoje podjetje?
Ne, ne še. Zaenkrat delam preko osebnega dopolnilnega dela. To je moja obrt, umetnost, imam celo certifikat Rokodelstvo art and craft Slovenija. Zaenkrat to, ker imam še dnevno službo.

Je vaša dnevna služba kaj povezana s tem delom?
Plezam po stolpih, stebrih za podjetja za telekomunikacijske storitve, tako da tako zelo podobna ni, razen vijaki, ki jih zamenjujemo na napravah. Včasih sem iz vijaka naredil kakšen izdelek za pokušino, sedaj pa ga vržem stran.

Intervju z Jernejem Cortesejem, diplomantom Biotehniške fakultete in metalurškim entuziastom:

TISTO INFRARDEČE SEVANJE, KI PRIHAJA OD OGNJA IN GA ČUTIMO KOT PRIJETNO TOPLOTO, IMA SVOJ ČAR.

Bi lahko predstavili kakšno zanimivo osnovnošolsko anekdoto o sebi?
Anekdota, hm … Bilo je, kako se že reče … književni dan, ko si gredo osnovnošolci pogledat hišo Franceta Prešerna, Finžgarja …

Da, kulturni dan …
Takrat sem moral predstaviti, mislim da, ravno Finžgarja. Bog pomagaj! Nikoli nisem bil dober pri javnih predstavitvah, strah in sram me je bilo, trema me je skoraj popolnoma ohromila. Takrat sem nekako zjecljal tiste tri četrtine strani, na poti nazaj pa sem se z glavo zabil v steber na avtobusu. Od te točke naprej sem dosti bolj suvereno nastopal pred javnostjo, prej pa me je bilo strah. Zgleda, da je to proces, da samega sebe najdeš, moraš si vzeti čas zase.

Torej je udarec v glavo pomagal?
Ne samo to, če ima človek skoraj dva metra, so ti udarci kar pogosti. In ja, pomagajo k prebuditvi, streznitvi! V primerih, ko te je strah, ko se ne upaš soočiti s strahom, je najlažje igrati igrice. Lepo se usedeš tja in buljiš v ekran, si v svojem udobnem svetu, iz katerega niti ni potrebno zares iti, ampak slej ko prej mora človek iti. In sem iskreno srečen, da sem jaz to naredil, korak za korakom.

Jernej, kje sta se s Timotejem spoznala?
Prvič sem za Timoteja slišal na taboru Mavričnih bojevnikov. To je tabor za otroke, ki imajo težave v šoli in so hiperaktivni. En mentor je tam omenil, da pozna človeka, ki se zelo spozna na izdelovanje peči. Na drugem koncu pa je Sašo Porenta, ko je izkopaval tamle čez (na Škrjančah), našel veliko rude in nas je poklical. Medtem ko arheologom ruda ne pomeni veliko, smo mi šli in jo začeli pobirati. Spomnim se, da sem imel takrat tako hudo trebušno gripo, da sem nekaj časa preležal v senci, kolikor sem mogel, pa sem nabiral. Tam je bil tudi Timotej, s katerim sva se na ta način spoznala in se zaradi podobnih interesov začela družiti. Prvič sva skupaj postavila peč na Gradišču in še danes stoji. Od takrat naprej se druživa v njegovi delavnici in na takih dogodkih, kot je tale danes.

Talilna peč na Gradišču, postavljena septembra 2017

Takšne peči se ne naučiš narediti v šoli. Kje ste se vi naučili?
Izobrazba pomaga, če greš v metalurško smer, ampak to je še vedno samo teorija, izbirni predmet, ki se dotakne te teme. Jaz sem se naučil predvsem na spletu. Sicer ljudje pravijo, da zadnje čase preveč visimo gor, kar se deloma tudi jaz strinjam, ampak če si človek vzame čas in je pozoren na tisto, kar hoče najti, najde vse. Tako sem se preko eksperimentalne arheologije, preko Američanov, ki so na to temo pisali članke, naučil tega postopka. Najprej vizualno in potem ogromno časa ob kavici na balkonu, ko sem si vzel čas za branje in sem se naučil vse nianse tega postopka.

Ampak študiranje teh zapiskov je eno. Koliko poskusov ste morali narediti, da ste naredili dobro peč?
Nobenega. Iz prve! Brez pomoči Timoteja mi ne bi tako dobro uspelo. Za take stvari moraš imeti ljudi, ki so v tem s srcem. Tega ne moreš delati za denar ali promocijo, to te mora zanimati. Zdi se mi, da ko človeka nekaj res zanima, takrat se veliko nauči.

Danes je to sicer izobraževalni dan za otroke. Ali delata te peči še kje drugje, npr. za kakšen žar program?
Timotej, a bi odprla svoj žar program? Vse bi bilo spečeno v sekundah …

Recimo, da na takole peč postavita še mrežo in zraven še kaj spečeta …
Pa seveda, v bistvu sem imel že prvič idejo, da bi lahko gor spekla čevapčiče, ampak ko sem ugotovil, kakšne so temperature na vrhu, sem to idejo opustil. Sem pa poskusil postaviti gor en čevapčič, ki je ostal od včerajšnje gostije in je bil tako v parih sekundah lepo hrustljavo črn. Seveda pri tem poklicu je tako, da izgubiš nekaj z roke, imaš naravno depilacijo, če se s tem ukvarjaš. Poglej, da nimam nič kocin po podlakti.

Bi lahko imenovali kakšno osebo, ki vas je navdušila nad izdelavo starih izdelkov?
Od nekdaj sem imel fascinacijo nad starim načinom, ampak ne toliko v romantičnem smislu, bolj v smislu, koliko so se ljudje morali mučiti. Toliko skupinskega truda, ki ga danes praktično ne vidiš. Vsak danes toži, kako je življenje naporno, kako se ne razumemo, ampak nihče se ne potrudi, da bi se razumeli, medtem ko si bil v preteklosti zaradi težkih okoliščin prisiljen, da si take stvari delal skupno, složno. Me je pa navdušilo več ljudi. To je pač preprosto tako: greš, spoznaš nove ljudi, nove stvari in to te navduši. Prva oseba, ki bi jo lahko omenil, je moj oče, ki, odkar pomnim, vandra po gozdu in nekaj išče, gleda, opazuje. Od nekdaj sem tudi jaz rad opazoval in ko smo enkrat vandrali, sem našel ob kamnolomu ob Kropi en bobovec. To je ruda, podobna železovi. Od nje se razlikuje po tem, da se bobovec sveti in je popolnoma spoliran. To je bila moja prva fascinacija, potem pa se je to iskreno povedano razvleklo v projekt petih let. Vmes so bili vzponi in padci, bil sem že na tisti točki, ko sem hotel obupati, ko sem videl, da je preveč za eno osebo. V tistem trenutku sem spoznal Timoteja.

Kakšni so vaši prvi ognjeni podvigi?
Ko sem bil majhen, sem prosil za dovoljenje, da grem v gozd. Starši so mi zaupali. Tam sem kuril majčkene taborne ognje. Vedel sem in staršem ni bilo treba nikoli posebej govoriti, da ne smem kuriti na podrasti, da moram imeti zraven vodo. Vedno sem kuril ob potoku, kjer sem lahko istočasno še gasil. Potem pa pride to najstniško obdobje, ko ti to ni dovolj in, hvala bogu, da se nisem spravil delati hujših podvigov. V kleti sem delal dimne bombe in podobne neumnosti, sosedje so nekajkrat poklicali gasilce. Kasneje se je vse skupaj spreobrnilo v lepo in kontrolirano izkušnjo. Mene ogenj pritegne ponoči, zvečer, ko je edini vir svetlobe. Tisto infrardeče sevanje, ki prihaja od njega in ga čutimo kot prijetno toploto, ima svoj čar, se mi zdi.

Ste bili v okoliških krajih zadolženi za kresovanje in postavljanje kresov? Ste mogoče tudi žar mojster?
Hobi žar mojster? Ne bom se hvalil, da je moja peka mesa nek presežek. Se bom pa pohvalil s tem, da sem bil na eni točki tako dober za kresove, da so se me prijatelji izogibali in raje sami kurili ognje. Vedeli so, da ko sem jaz zraven, je v pol ure postalo praktično tako vroče, da so se vsi morali prestaviti. Lahko si predstavljate, zakaj nisem bil najbolj popularen, razen za prvi maj … takrat pa so bile moje izkušnje nepogrešljive. Gradili smo kresove, visoke od 15 do 20 m. Takrat, če se spomnite, ko je bil žled. Iz gozda, ki smo ga podnevi čistili, smo odnesli veliko vejevja, da so potem drugi podirali drevesa. Vejevje smo potem vozili na ogromen kup, ki smo ga zakurili.

Katero šolo ste obiskovali? S čim se zdaj preživljate? Kam vas je življenje pripeljalo?
Še vedno študiram, letos bom diplomiral, študiram pa hortikulturo na Biotehniški fakulteti v Ljubljani. Preživljam se s priložnostnim delom, kot je delo v skladišču, delo na razstavah. Tri dni na teden delam v Kali v BTC-ju.

Zanima me, ali se tovrstna dejavnost spravi v promet kot tržna niša ali ne?
To je zelo specifična dejavnost. Obstaja veliko ljudi, ki jim je to zanimivo, ampak smo raztreščeni po celem svetu. Edina naša komunikacija je preko interneta. Ravno lani je bil dan, ko so se zbrali mojstri. Kdor je hotel, se jim je pridružil pri taljenju.

Ste sodelovali?
Ne, takrat je bilo tako, da sem šele štiri dni po dogodku »pogruntal«, kaj se je dogajalo. Menda je bil dogodek objavljen na facebooku, ki ga osebno ne uporabljam, zdi se mi malo izguba časa, zato je šel dogodek mimo mene. Takrat mi je bilo prvič, pa najbrž tudi zadnjič žal, da nimam facebooka.

Pa bi šli zdaj s tem namenom na facebook, da bi si gradili mrežo prijateljev z enakim interesom?
Zdi se mi, da je zaenkrat vse preveč kaotično. Večina jih ima eno samo željo, to je biti popularni. To pa meni osebno ni blizu.

Ne poznam vašega očeta, a nekaterim je zelo znan. Bi mi ga predstavili?
Moj oče se ukvarja z delavnicami divje hrane. Torej, skupina se dobi, na tak dan kot je danes, hodijo okoli in jim pokaže, kaj je užitno, česa ne smejo jesti … Je pa v bistvu to en tak prijeten sprehod v naravi.

In vaša povezanost z njim? Sta kdaj sodelovala? On nabira rastline, vi pa kamne?
Bolj si ne bi mogla biti različna, ampak v samem zagonu do stvari pa sva si zelo podobna.

Je to stvar, ki je vplivala na vas, vam dala kakšen zagon za vaše življenje?
Zdi se mi, da oseba, ko odrašča, mora iti čez nekaj faz. V kolikor ne gre, ostane podaljšek svojih staršev. Ne bom rekel, da je to kaj slabega, marsikomu pa manjka ta osamosvojitvena pot. Najini poti sta se razšli, jaz sem šel na svoje, doma je bilo tesno. Takrat je šla najina pot narazen, potem pa pred dobrim letom, ko sva to obdobje dala čez, sedaj pa so se najine poti združile. Sploh ne vem, kako bi to opisal. Nimaš se rad, ampak čutiš čustva …

Povezanosti?
Ja, hvala … povezanosti.

Kaj bi svetovali mladim, glede na to, da je vaš hobi v bistvu bolj vaša strast kot študij hortikulture?
Tako bom rekel: če te veseli biti na računalniku ali mobitelu po cele dneve … zaradi mene … ampak se mi zdi, da je toliko lepih stvari okoli, ki jih ne bi smeli zamujati. Je pa res, da se človek zelo hitro navadi in razvadi in težko se je spraviti iz tega udobja računalnika, kavča, doma, da greš nekam, kjer ne poznaš stvari, kjer so mogoče kakšne situacije neprijetne, in preprosto samo si. V takih primerih, ko te je strah, ko si ne upaš soočiti s svojim strahom, je najlažje igrati igrice. Lepo se usedeš tja in buljiš v ekran, si v svojem udobnem svetu, iz katerega niti ni potrebno zares iti, ampak slej ko prej mora človek iti. In sem iskreno srečen, da sem jaz to naredil …

Pogovor s terenskimi arheologinjami – Tamaro Hrovat, Rebeko Oven in Urško Pajnič:

ARHEOLOGIJA JE DINAMIČNO DELO.

Rebeka Oven, Tamara Hrovat in Urška Pajnič.

Kakšna pot vas je popeljala do študija arheologije?
URŠKA PRANJIČ: V 4. letniku greš do psihologinje na razgovor, ki ti malo pomaga, te usmerja, kam naprej. Bila sem tam v čakalnici, pogledala sem prospekte različnih fakultet, ki so ponujali svoje programe. Imela sem srečo … prospekt za študij arheologije je bil na prvem mestu. Zdel se mi je zanimiv. Vedno sem si želela dinamičnega dela in arheologija je točno to. In sem stoodstotno zadela s svojim poklicem. Predstavljala sem si nekaj kabinetnega in nekaj terenskega dela. In to sem dobila. Res sem zadovoljna in če bi morala še enkrat izbirati, bi izbrala isto. Ne morem reči, da me zgodovina ni zanimala, v bistvu me je, ampak ne pa tako zelo … Branje knjig? Hm, včasih bi rekla: »Ne, hvala.«
REBEKA OVEN: Univerza na Primorskem ima še vedno dvopredmetni študij, kjer si lahko izbereš zgodovino in arheologijo. Na Filozofski fakulteti pa tega ni več. Lahko si izbereš ali arheologijo ali zgodovino.

Katero zgodovinsko obdobje vas najbolj privlači?
URŠKA: Nimam svojega izbora. Privlačijo me vsa obdobja, v bistvu bolj metodologija. Če se želiš ukvarjati z izkopavanjem, je bolje, da nimaš izbranega enega obdobja, ker potem te samo to zanima in samo to znaš. Mene pa zanima bolj metodologija, zato vem o vseh obdobjih nekaj, to rabiš najbolj, če se hočeš ukvarjati z arheologijo. Če izkopavaš na terenu, pa ni iz tvojega obdobja … ne vem, če si potem tam kaj dosti koristen. Npr. ko smo delali v Ljubljani, smo izkopavali najdbe iz rimskega obdobja. Mene rimsko obdobje ne zanima tako zelo, me ne navdušuje, ampak ker vem nekaj o njem, vem, kaj smo kopali.

Ve tri ste naključno skupaj ali vedno sodelujete?
REBEKA: Delamo skupaj …
TAMARA: … in sicer na Zavodu Insitu, ki se zanima za kulturno dediščino. Našle smo se na izkopavanju na terenu, ugotovile smo, da delimo podobno zanimanje: izkopavanja, izkustvene delavnice za otroke, foto in video obdelava posnetkov … S skupnim interesom smo šle v ta zavod, imamo službe in skupaj peljemo to naprej.

Nam lahko predstavite kakšno posebno metodologijo za otroke, ki bi se je lahko poslužili v vsakdanjem življenju? Kakšna metoda raziskovanja, terenskega dela?
REBEKA: Ja, tale dekleta tukaj jo imajo priklopljeno nase … fotoaparat za vratom ali v žepu.
TAMARA: Jaz vsakogar vprašam, če je kdaj delal pri babici na vrtu. Ker to je ena metoda – malo lopatke in motike je dobro obvladati, pa tudi če samo malo pokopljete po babičinem vrtu, bi znal kak košček zgodovine pogledati ven, tako da tudi v vsakdanjem življenju lahko … ali pa če hodite po gozdu: opazujte kakšen hribček, njegovo obliko in podobno.

In če kaj najdejo, kam se lahko obrnejo?
TAMARA: Vedno je treba povedati, da se je nekaj našlo. Obrniti se je potrebno na Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki je državna ustanova in oni nato pregledajo, konzervirajo.

Kakšen je vaš namen danes z otroki?
REBEKA: Da malo pomagamo, kjer boste potrebovali pomoč, da malo poslikamo in posnamemo z dronom in vam na koncu pripravimo tudi filmček in izbor fotografij. Tudi da se z vprašanji obrnete na nas.

Kakšen je občutek, ko najdete neko izkopanino?
TAMARA: Razburljiv, bi človek rekel, sploh če najdeš kakšen rimski kovanec ali kaj podobnega, ker gre za zadevo, ki ni tako pogosta. Kadar se najde kaj posebnega, je na terenu vedno: »Lej, lej, pridite sem, poglejte to!« Ponavadi vsi letimo na kup, se tam zadržimo 5 minut in se nato spravimo spet nazaj na svoje delo.
REBEKA: Zdaj lahko naš uradni fotograf pove, kako se na terenu slika in kaj se uporablja za zraven.
TAMARA: O, uradni fotograf sem pa jaz. Tu imamo tablo. Vsako stvar, ki jo najdemo, očistimo s strgulo, tej tukaj pravimo trikotna strgula, ki je najbolj uporabna, saj ima zaobljene robove. Z njo predmet očistimo, z lopato odmečemo stran zemljo, vzamemo fotoaparat in palico, ki ji rečemo trasirka – merilo/meter, na tablo napišemo datum, kaj je/za kaj gre, vsako plast, ki jo imamo, si zapišemo, na primer št. 1 in potem, ko je stvar očiščena, jo postavimo in slikamo.

Katera je bila vaša največja najdba?
TAMARA: Ko smo delali na Slovenski cesti (rimska Emona), sem našla zakladno najdbo. To je bil razbit lonček, v katerem je bilo 84 kovancev. Za njih je bil to bolj drobiž. Videlo se je, da je nekdo že posegal v to, saj je bila posoda razbita. Predvidevamo, da so vse boljše kovance (zlatnike) pobrali ven, pustili pa drobiž. Smo pa na Slovenski cesti našli več kot 600 kovancev, kar je veliko. Drugi tak primer je bil na Muljavi, kjer smo našli zanimive najdbe tudi v grobovih. Vsakemu pokojniku so v grob pridali prstan, uhane, kovančke, nože ipd. Tega je bilo tam veliko.

Ali ste kdaj našli kaj na Viru?
TAMARA: Jaz osebno ne, pred kratkim pa so imeli neka izkopavanja (ne vem točno, kje). Našli so žarna grobišča. Žare v teh grobiščih so bile zelo velike in veliko jih je bilo.
URŠKA: Nimam neke posebne najdbe. Sem pa sodelovala na Slovenski cesti, kjer smo našli grob zdravnice. Imela sem čast, da sem tudi jaz izkopavala ta grob. V bistvu niti ni šlo za izkopavanje, ker je bila pokopana v pepelnici in sem odstranila pepel. Ta grob je dobil svojo vitrino v Mestnem muzeju Ljubljana. Je pa v zvezi s tem grobom zanimiva zgodba. Mi smo ta grob odprli in notri so bili pridatki (npr. pincete), ki so nakazovali, da je oseba, ki je bila pokopana, zdravnik. Vsi so mislili, da je bil moški. Zelo so bili presenečeni, ko so ugotovili, da je bila ženska.

Intervju z gospodom Jožetom Strmoletom, članom upravnega odbora podjetja Livar:

DELO V LIVARNI JE ZANIMIVO. NAPIŠITE PROŠNJO ZA ZAPOSLITEV.

http://www.ivancna-gorica.si/aktualno/sporocila-in-obvestila/?id=4770

Livar je delniška družba, ki obstaja že od leta 1954. Deluje na dveh lokacijah: v Ivančni Gorici in Črnomlju. Lokaciji v Ivančni Gorici bi lahko rekli razvojna livarna, saj ulivajo izključno samo nodularno litino, ki je boljša, prožnejša. V Črnomlju pa imajo poleg livarne, ki lije le sivo litino (v zadnjem času želijo osvojiti tudi nodularno litino), tudi mehansko obdelavo. Izdelke, ki jih vlijejo v Livarju, tudi obdelajo, torej gredo iz Livarja direktno na montažno linijo.
Gospod Jože Strmole, član uprave, je prišel pogledat našo peč, ki sta jo postavila Timotej Kruška in Jernej Cortese. Povprašali smo ga o livarstvu nekoč in danes. Povedal je nekaj zanimivih podatkov o podjetju, ki ga domačini premalo poznamo.

Tukaj vidite livarsko peč. Je imelo podjetje Livar kdaj kaj podobnega?
V preteklosti zagotovo …

Obstajajo kakšni viri za to?
Hja, gotovo pri nas v podjetju obstajajo, ampak bi moral preveriti. Pred leti smo imeli miniaturno delavnico, v kateri so se mladi, bodoči livarji ob mentorstvu inženirjev izobraževali, da so si lažje predstavljali, kaj livarstvo sploh je. V tej delavnici je bila postavljena podobna peč. Kot sem rekel uvodoma, preveriti bi moral v podjetju, če obstaja slikovno gradivo.

Kaj je pri tej peči podobnega vaši?
Obzidava je popolnoma enaka …

Iz ilovice?
Ja, podobno, zlasti na kupolni peči – na pogled ilovnata masa, seveda z dodatkom vode in šamotne opeke, ki je odporna proti visokim temperaturam.

Kakšna je kupolna peč?
Takšna kot tale tukaj, samo večja. To je peč, v katero z vrha nalagamo material, da se stali, spodaj pa litina po kanalih, ki so obloženi z maso, steče v t. i. receptor in od tam v litje.

Material je isti ali so kakšni drugi, novi materiali?
Materiali, ki jih dajemo v kupolno peč, so koks, apnenec, grodelj, jekleni vložek …

Katere izdelke izdelujete iz tega?
Iz peči in še iz elektro peči priteče železo, iz katerega lijemo zavorne sisteme za hitre vlake (knorr bremse). Naj poudarim, da se na izdelkih Livarja – zavornih sistemih – vozijo podzemni hitri vlaki v Londonu.

Že kar nekaj desetletij ste znani po pokrovih za jaške. Ali gredo ti še vedno v promet?
Ja, tukaj bi imel zelo veliko povedati in bi bil najin intervju predolg. Moram poudariti, da je to naš brand, ki ga bomo do popolnosti spoštovali in ščitili, zato ga še dodatno razvijamo, da je skladen s standardom EN 124-2. Konkurenca, zlasti iz Francije, Italije, s Kitajske, pa tudi od drugod, je zelo huda.

Kaj pa je posebnost tega pokrova? Kamorkoli gremo, vidimo LIVAR Ivančna Gorica.
Po tem je Livar prepoznaven in ko vprašamo nove zaposlene, po čem poznajo naše podjetje, je odgovor vedno: »Po kanalizacijskih pokrovih.« Veliko jih prodamo DARS-u za avtoceste, hitre ceste, ker zmorejo nosilnost 40 KN in več. Prav tako imamo pokrove za nizko gradnjo, kot so rešetke, pokrovčki za vodomere, elektro in telefonske jaške.

Če prav razumem, lahko pri vas kupujejo tudi fizične, ne le pravne osebe?
Seveda … V zadnjem času smo v Sloveniji vzpostavili mrežo veletrgovcev. Trenutno lahko naštejem tri: Coma Commerce, Ekoluks in Lesnina. Pri njih je možno kupiti vse naše artikle, ki vam jih lahko tudi dostavijo na vaš dom ali gradbišče. Za lokalne kupce imamo organizirano prodajo celotnega programa v Agrogradu.

Katere trge pokrivate, samo slovenskega ali tudi tuje?
S komunalnim programom, se pravi s pokrovi, pokrivamo večinoma slovenski trg in trg bivše Jugoslavije. Ostale izdelke pa na veliko izvažamo. Izvozimo namreč kar 75 % izdelkov, večinoma na italijanski in nemški trg, v zadnjem času pa se fokusiramo tudi na Skandinavijo.

Se obeta modernizacija naših vlakov z vašimi zavornimi sistemi?
Vsekakor … Knorr bremse je največji proizvajalec zavornih sistemov za hitre vlake in verjamem, da bodo prišli tudi v Slovenijo, samo vprašanje časa je.

Kateri cilj je v podjetju Livar trenutno najpomembnejši?
Hm, predvsem želimo delati na razvoju. Danes tehnologija napreduje, tudi sami vidite, kako hitro. Zato se želimo fokusirati predvsem v razvoj podjetja, da bo čim manj moteče za okolje. Ogromno delamo na tem, da bo okolje varno in čisto. Seveda moram omeniti zaposlene, ki so ključni pri doseganju načrta podjetja Livar.

Kaj pomeni čisto za okolje (glede na to, da se žge ruda)? Pred nekaj trenutki je gospod Porenta povedal, da so bili kovači včasih grbasti, bolni, bolehni, zastrupljeni … Najbrž veliko ljudi skrbi, kaj se z njimi dogaja v okolici Livarja.
Mi veliko delamo na tem, da čim manj spuščamo v okolje, našim sosedom, nenazadnje na avtomobile, vrtove … Poudarek je na »čim manj«. Zato tudi od naših dobaviteljev zahtevamo, da nam dobavljajo take surovine.

Težko se je izogniti onesnaževanju v celoti, mar ne?
Seveda, zato sem v prejšnjem odgovoru izpostavil, da bomo naredili vse, da bo tega malo.

Obstajajo tudi kakšne čistilne naprave, lovilci …
Imamo filtrirne naprave, ki jih nadzorujemo mi in zunanje inštitucije. Zahtevamo, da material vsebuje največ do mejne vrednosti silicija, mangana, fosforja, kroma, ogljika … Če ne ustreza, ga enostavno zavrnemo.

Od kod so vaši dobavitelji?
Največji slovenski dobavitelji so Dinos, Surovina, Revoz, potem jih je nekaj iz Italije, Nemčije in še nekaj iz držav EU, ki nam zagotavljajo materiale, ki jih želimo, torej da so ob taljenju nemoteči za okolje.

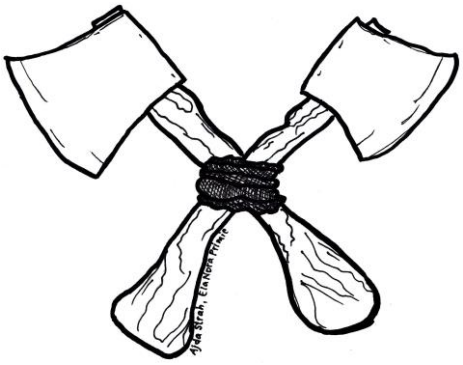
Bi lahko mladim povedali nekaj spodbudnih besed glede zaposlitve v livarstvu?
Vsekakor. Delo v livarni je zanimivo, zato v zadnjem času veliko delamo na ozaveščanju mladih. Sodelujemo s srednjo šolo, osnovno šolo, pa tudi z vrtci, česar v preteklosti ni bilo. To so nenazadnje tudi naši bodoči zaposleni.

Slišala sem, da ste včasih štipendirali šolarje. Jih še vedno?
Štipendirali smo … v času krize je to izostalo, v zadnjem letu pa smo štipendiranje ponovno vzpostavili. Letos smo razpisali 21 štipendij za mehatronike-operaterje, oblikovalce kovin, strojne tehnike, elektroinženirje in strojne inženirje. Zato vas povabim, da napišete prošnjo. Upamo, da bomo vsem lahko ustregli.

PRIPRAVE NA PRAZGODOVINSKI DAN …

… so na šoli potekale že ves mesec pred dogodkom.

Prekrižani sekiri, simbol 2. prazgodovinskega dne, sta narisali Ajda Strah in Ela Nora Primic, 4. K, z mentorico Vesno Kovač.

Učenci 7. Z so pri izbirnem predmetu obdelava gradiv – les (OGL) pripravili nekaj polizdelkov: čelade, ogrodje oklepa, toporišča za sekire in sulične osti. V sobotni kovaški delavnici jih je bilo potrebno samo še pobarvati. Izdelava bojne opreme je izvirna ideja učiteljice Katje Tomažin.

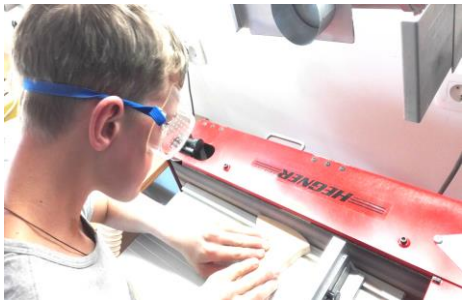

Levo je čelada z okrasom iz konjske žime, v sredini grebenasta čelada in ogrodje knezovega oklepa, desno pa domiselno izdelana držala na ščitih.

Peter Furlan, Jan Pirnar, Urban Žgajnar in Martin Bradač, vsi 7. Z, pri žaganju in brušenju držal ter rezil za sekire

Mark Zore pri žaganju sulične osti

Učenke in učenci OPB iz 3. b, 4. a in 4. c pri barvanju silhuete merjasca,
ki je lokostrelcem in suličarjem služila kot tarča.
Arsa Shatri, 4. a, Anja Volkar, 3. b, Marcel Bitenc, 4. a, Vid in Alja Alibegović, 4. a

Darilca za goste z domiselnim posvetilom
je izdelala Zdenka Ograjšek.
V kozarčke smo natočili cvetlični med
čebelarja Aleša Kutnarja iz Krške vasi.

Oblačila za Viro in kneza
je sešila gospa Irena Rogelj.

Zbrala: ***Mojca Hrvatin***

DRUGI PRAZGODOVINSKI DAN JE SOUSTVARJALO 125 UDELEŽENCEV

Datum	14. april 2018
Koordinatorica	Katja Tomažin
Mentorji ustvarjalnic	Ingrid Boljka Štaudohar, Andraž Čeligoj, Mojca Hrvatin, Mateja Jere Grmek, Vesna Kovač, Marjan Kralj, Branka Lah, Maja Miklavčič, Sabina Miklavčič, Katarina Pajk, Barbara Polajžer, Nataša Rebec Lukšič, Kristijan Rešetič, Andreja Robek Perpar, Uroš Šparl, Jasmina Tekavčič, Katja Tomažin, Saša Trontelj

Malica in kosilo	Mateja Mak, Andrej Jelenc, Rado Pižem
Izdelava darilc	Zdenka Ograjšek
Izdelava oblačil	Šiviljstvo Rogelj
Oprema – mize, stoli in ozvočenje	Gasilsko društvo Stična, koordinacija Gregor Arko
Priprava biltena	Mojca Hrvatin, Branka Lah
Zunanji sodelavci in gostje	Sašo Porenta (arheolog), Timotej Kruška (športni pedagog, kovač samouk), Jernej Cortese (abs. agronomije in hortikulture), , Rebeka Oven (dipl. zgodovinarka in sociologinja, Zavod Insitu), Urška Pajnič (dipl. arheologinja, Zavod Insitu), Tamara Hrovat (arheologinja, Zavod Insitu), prof. dr. Mitja Guštin, Lucija Grahek (dr. arheoloških znanosti, ZRC SAZU), Jože Strmole (direktor Livarja), domačini: Tone Cilenšek, Srečko Ilovar (Lovska družina Stična), prof. Tatjana Kordiš, Silvo Oven (Lovska družina Stična), Jože Polak, Branko, Primož in Milan Vrhovec, dr. Janez Zupančič
Prizorišče	Turistična kmetija Grofija

ČASOVNICA

7.30–7.40	**Zbor udeležencev na ploščadi pred športno dvorano OŠ Stična. Razdelitev malice.**
7.40–8.00	**Knežji par se predstavi. Odhod učencev in učiteljev na Grofijo.**
8.45–9.00	**Prihod na Turistično kmetijo Grofija. Kratka predstavitev Virskega mesta v železni dobi in ogled nastajajoče livarske peči: Sašo Porenta, Timotej Kruška, Jernej Cortese.**
9.00–9.15	**Malica in namestitev v delavnicah.**
9.15–12.00	**Delo v delavnicah in na terenu.**
12.00–13.00 12.00–12.30 12.30–13.00	**Kosilo** **– železarji, kovači, krojači, mojstri besed in mojstri podob,** **– lokostrelci, suličarji, konjeniki, novičarji, lovci na prigode.**
12.30–13.00	**Priprava razstave izdelkov in scene za uprizoritev dramske igre.**
13.00–13.30	**Dramska igra: »*Snubitev v Virskem mestu*«.**
13.30–14.00	**Zaključek srečanja in odhod z Grofije na MŠ oz. s starši domov.**

ŠTEVILO UDELEŽENCEV PO ORGANIZACIJSKIH ENOTAH

Matična šola	PŠ Zagradec	PŠ Višnja Gora	*Skupaj*
73	21	2	96

SEZNAM UČENCEV PO RAZREDIH

	Matična šola		PŠ Zagradec		PŠ Višnja Gora	
5. r.	Ela Janežič Gorazd Jerman Džejla Kajtazović Patricija Motnikar Sara Mulh Jakob Omahen	5. a				
	Matevž Finec Domen Kepa Jan Koren Klara Mejak Tim Podobnik Lia Hana Porenta Ana Posavec	5. b				
	Sumejja Bajrektarević Lara Gregoršanec Gal Kirn Luka Kirn Lina Lamovšek Nika Lukšič Nika Markovič Blaž Novak Rudić Meta Robin Bašnec Milka Sekulić Mai Šetinc	5. c				
	24					

6. r.	David Mavec Žiga Mehle Jon Rijavec Katarina Rogelj	6. a	Mark Hren	6. aZ	Tian Koražija Terglav Timotej Martini	6.V
	Matija Adamlje Aljaž Kavšek Lenart Kek	6. b	Nejc Koselj Nik Podržaj	6. bZ		
	Miha Kastelic Tija Kuhelj Blatnik Vid Pajk Lana Prijatelj Borštnar Uroš Valič	6. c				
	12		3		2	

7. r.	Saša Bašnec Lea Bernetič Rijavec Uršula Černelč Sara Jontes Lara Lekše Ajsha Lulu Paolini Lana Marinčič Naja Mrvar Petra Simona Zajec Teja Zaletelj	7. a	Martin Bradač Karolina Bregar Peter Furlan Jože Hočevar Aleksander Legat Mike Longar Matic Maček Jernej Miklič David Poljanec Ula Zabukovec Nejc Zavodnik Mark Zore Mojca Zupančič Lenart Žgajnar	7. Z		
	Živa Batis Julija Genorio Ajša Hodžić Arnel Muhić Ana Pevec Brina Ravbar Ula Regali Lina Sekirnik Pia Zupančič	7. b				
	Klavdija Dremelj Ines Glavan Jerneja Nograšek Tina Omahen Vitan Peteh Natalija Škrbe Tomaž Tekavec Urban Ulcej Tinkara Zajc Mia Zajec	7. c				
	29		14			

8. r.	Nina Bregar Ela Cilenšek Nika Haler Metelko Erik Kastelec Eva Krnc Pia Pajk Emil Ramić Milica Sekulić	8. b	Žan Hren Gregor Perko Tjaša Zupančič Maša Žnidaršič	8. bZ		
	8		4			

SEZNAM UDELEŽENCEV PO USTVARJALNICAH

Ustvarjalnica/mentorica		Učenke	Razred
KONJENIKI Ingrid Boljka Štaudohar	1.	Ela Janežič	5. a
	2.	Sara Mulh	5. a
	3.	Klara Mejak	5. b
	4.	Lia Hana Porenta	5. b
	5.	Ana Posavec	5. b
	6.	Sumejja Bajrektarević	5. c
	7.	Lara Gregoršanec	5. c
	8.	Nika Lukšič	5. c
	9.	Milka Sekulić	5. c
	10.	Katarina Rogelj	6. a

Ustvarjalnica/mentor		Učenci/-ke	Razred
LOKOSTRELCI Uroš Šparl	1.	David Mavec	6. a
	2.	Žiga Mehle	6. a
	3.	Jon Rijavec	6. a
	4.	Miha Kastelic	6. c
	5.	Tija Kuhelj Blatnik	6. c
	6.	Vid Pajk	6. c
	7.	Lana Prijatelj Borštnar	6. c
	8.	Uroš Valič	6. c
	9.	Arnel Muhić	7. b
	10.	Nina Bregar	8. b
	11.	Ela Cilenšek	8. b
	12.	Eva Krnc	8. b
	13.	Pia Pajk	8. b
	14.	Milica Sekulić	8. b

Ustvarjalnica/mentor		Učenci/-ke	Razred
SULIČARJI Marjan Kralj	1.	Jakob Omahen	5. a
	2.	Matevž Finec	5. b
	3.	Domen Kepa	5. b
	4.	Tim Podobnik	5. b
	5.	Gal Kirn	5. c
	6.	Blaž Novak Rudić	5. c
	7.	Mai Šetinc	5. c
	8.	Mark Hren	6. aZ
	9.	Nejc Koselj	6. bZ
	10.	Nik Podržaj	6. bZ
	11.	Lara Lekše	7. a

Ustvarjalnica/mentorji		Učenci	Razred
ŽELEZARJI Maja Miklavčič, Mojca Hrvatin, Timotej Kruška (zunanji), Jernej Cortese (zunanji)	1.	**Martin Bradač**	**7. Z**
	2.	**Peter Furlan**	**7. Z**
	3.	**Jože Hočevar**	**7. Z**
	4.	**Aleksander Legat**	**7. Z**
	5.	**Mike Longar**	**7. Z**
	6.	**Jernej Miklič**	**7. Z**
	7.	**David Poljanec**	**7. Z**
	8.	**Mark Zore**	**7. Z**
	9.	**Lenart Žgajnar**	**7. Z**
	10.	**Erik Kastelec**	**8. b**
	11.	**Emil Ramić**	**8. b**

Ustvarjalnica/mentorici		Učenci/-ke	Razred
KOVAČI Katja Tomažin, Saša Trontelj	1.	**Gorazd Jerman**	**5. a**
	2.	**Jan Koren**	**5. b**
	3.	**Luka Kirn**	**5. c**
	4.	**Matija Adamlje**	**6. b**
	5.	**Aljaž Kavšek**	**6. b**
	6.	**Lenart Kek**	**6. b**
	7.	**Tian Koražija Terglav**	**6. V**
	8.	**Timotej Martini**	**6. V**
	9.	**Karolina Bregar**	**7. Z**
	10.	**Matic Maček**	**7. Z**
	11.	**Ula Zabukovec**	**7. Z**
	12.	**Nejc Zavodnik**	**7. Z**
	13.	**Mojca Zupančič**	**7. Z**

Ustvarjalnica/mentorice		Učenke	Razred
KROJAČI Katarina Pajk, Barbara Polajžer, Jasmina Tekavčič	1.	**Nika Markovič**	**5. c**
	2.	**Živa Batis**	**7. b**
	3.	**Julija Genorio**	**7. b**
	4.	**Ana Pevec**	**7. b**
	5.	**Brina Ravbar**	**7. b**
	6.	**Ula Regali**	**7. b**
	7.	**Klavdija Dremelj**	**7. c**

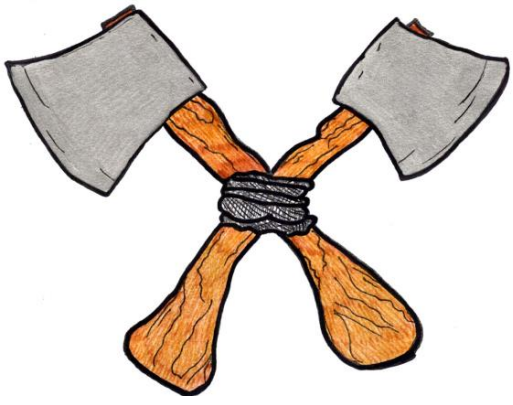
Ustvarjalnica/mentor		Učenke	Razred
LOVCI NA PRIGODE Kristijan Rešetič	1.	**Sara Jontes**	**7. a**
	2.	**Naja Mrvar**	**7. a**
	3.	**Ajša Hodžić**	**7. b**
	4.	**Nika Haler Metelko**	**8. b**

Ustvarjalnica/mentorica	Učenke		Razred
MOJSTRI PODOB Vesna Kovač	1.	**Lea Bernetič Rijavec**	**7. a**
	2.	**Uršula Černelč**	**7. a**
	3.	**Lana Marinčič**	**7. a**
	4.	**Lina Sekirnik**	**7. b**
	5.	**Jerneja Nograšek**	**7. c**
	6.	**Tjaša Zupančič**	**8. bZ**

Ustvarjalnica/mentorici	Učenci/-ke		Razred
MOJSTRI BESED Sabina Miklavčič, Nataša Rebec Lukšič	1.	**Džejla Kajtazović**	**5. a**
	2.	**Patricija Motnikar**	**5. a**
	3.	**Lina Lamovšek**	**5. c**
	4.	**Meta Robin Bašnec**	**5. c**
	5.	**Vitan Peteh**	**7. c**
	6.	**Urban Ulcej**	**7. c**
	7.	**Žan Hren**	**8. bZ**
	8.	**Gregor Perko**	**8. bZ**
	9.	**Maša Žnidaršič**	**8. bZ**

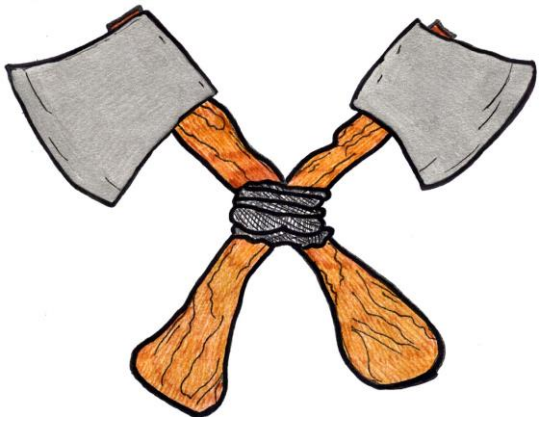
Ustvarjalnica/mentorica	Učenci/-ke		Razred
NOVIČARJI Andreja Robek Perpar	1.	**Saša Bašnec**	**7. a**
	2.	**Ajsha Lulu Paolini**	**7. a**
	3.	**Petra Simona Zajec**	**7. a**
	4.	**Teja Zaletelj**	**7. a**
	5.	**Pia Zupančič**	**7. b**
	6.	**Ines Glavan**	**7. c**
	7.	**Tina Omahen**	**7. c**
	8.	**Natalija Škrbe**	**7. c**
	9.	**Tomaž Tekavec**	**7. c**
	10.	**Tinkara Zajc**	**7. c**
	11.	**Mia Zajec**	**7. c**

Zbrala: ***Mojca Hrvatin***

LITERATURA

- Arheološka podoba Dolenjske, katalog stalne arheološke zbirke Dolenjskega muzeja Novo mesto. 2009. Novo mesto.
- Aston, M., Taylor, T. 2001: Arheološki atlas. Ljubljana.
- Born, H. 2008: »Cesarjeva nova oblačila«, Stična II/2, Gomile starejše železne dobe, razprave. Katalogi in monografije 38. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.
- Dular, J. 2003: Halštatske nekropole Dolenjske. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 6. Ljubljana.
- Dular, J., Tecco Hvala, S. 2007: Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi: poselitev, gospodarstvo, družba. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12. Ljubljana.
- Dular, J. 2014: O dolenjski železnodobni družbi in njeni bojevniški eliti. Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja. Letnik 25, št. 1 – 2.
- Gabrovec, S. 1994: Stična I, Naselbinska izkopavanja. Katalogi in monografije 28. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.
- Gabrovec, S., Kruh, A., Murgelj, I., Teržan, B. 2006: Stična II/1, Gomile starejše železne dobe, katalog. Katalogi in monografije 37. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.
- Gabrovec, S., Teržan, B. 2008: Stična II/2, Gomile starejše železne dobe, razprave. Katalogi in monografije 38. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.
- Genorio, B. (mentor) 2018: Poročilo za vaje pri predmetu sodobne metode karakterizacije materialov: Rude. Tipkopis. Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo. Ljubljana.
- Grahek, L. 2017: Nova odkritja grobov iz starejše in mlajše železne dobe na Viru pri Stični. Arheološki vestnik 68.
- Laharnar, B., Turk, P. 2017: Železnodobne zgodbe s stičišča svetov. Narodni muzej Slovenije.
- Murgelj, I. 2008: Skledasta čelada iz Japove gomile – področje gomil 6–15, Stična II/2, Gomile starejše železne dobe, razprave. Katalogi in monografije 38. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.
- Perko, V. 2011: Železna nit: sprehod skozi arheološko preteklost Gorenjske. Gorenjski muzej, Kranj.
- Stopinje v preteklost: zakladi iz arheoloških zbirk Narodnega muzeja Slovenije. 2006. Ljubljana.
- Teržan, B. 2008: Stiške skice. Stična II/2, Gomile starejše železne dobe, razprave. Katalogi in monografije 38. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.
- Zakladi tisočletij: zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov. 1999. Ljubljana.

ZAHVALA

VSEM UDELEŽENCEM, KI SO PRISPEVALI K IZVEDBI
2. PRAZGODOVINSKEGA DNE NA OŠ STIČNA:

96 učenkam in učencem,

mentorjem in pomočnikom ustvarjalnic

Gregorju Arku, Andražu Čeligoju, Mateji Jere Grmek, Vesni Kovač, Marjanu Kralju,
Maji Miklavčič, Sabini Miklavčič, Katarini Pajk, Barbari Polajžer,
Nataši Rebec Lukšič, Zdenki Ograjšek, Kristijanu Rešetiču, Andreji Robek Perpar,
Urošu Šparlu, Jasmini Tekavčič, Katji Tomažin, Saši Trontelj,

ravnatelju

Marjanu Potokarju,

livarjema

Jerneju Corteseju, Timoteju Kruški,

tehničnim sodelavcem

Andreju Jelencu, Mateji Mak, Radu Pižmu,

gostom

Tonetu Cilenšku, Mitji Guštinu, Luciji Grahek, Tamari Hrovat, Srečku Ilovarju,
Tatjani Kordiš, Rebeki Oven, Silvu Ovnu, Urški Pajnič, Jožetu Polaku, Sašu Porenti,
Jožetu Strmoletu, Branku, Primožu in Milanu Vrhovcu, Janezu Zupančiču,

gostiteljici

Majdi Vrhovec,

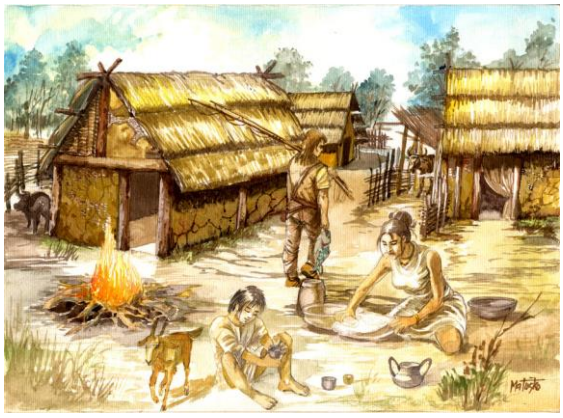
Šiviljstvu Rogelj iz Gabrja pri Stični,

Gasilskemu društvu Stična

……

Čez dvanajst lun bomo
pisali novo povest iz virskega podeželja.

… Kaj maram, da nimam na gričku gradu,
saj v hišici nizki še več je miru …

https://sedeslav.deviantart.com/art/iron-age-settlement-288726531